

Laudatio

în onoarea

Domnului profesor universitar doctor

Carol Iancu,

Universitatea „Paul Valery” - Montpellier III (Franța),

cu ocazia acordării titlului de

Doctor Honoris Causa

al Universității din Oradea

Profesor universitar doctor
CAROL IANCU,
Universitatea „Paul Valery” - Montpellier III (Franța)

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN ORADEA

In nomine

*Senatus Universitatis Oradea,
Rectoris Magnificus Cornel Antal,
Professore Publico Ordinario,*

*summo omnium plausu decrevit ut
excellentissimus atque illustrissimus vir,*

Professor Publicus Ordinarius

CAROL IANCU

*Honoris Causa in Corpus Doctorum
huius Universitatis reciperetur.*

*In cuius rei fidem hoc Diploma ad omnium
quibus expedit notitiam conscribendum iussit.*

Datum **20.12.2011**

*Rectoris Magnificus
Cornel Antal*

Seria 000353

LAUDATIO

În onoarea
Domnului profesor universitar doctor
CAROL IANCU,
Universitatea „Paul Valery” - Montpellier III (Franța),
cu ocazia acordării titlului de
Doctor Honoris Causa al Universității din Oradea

Sunt zile faste în existența unei instituții universitare respectabile, cum este și cea de astăzi, în viața Corpului didactic și a studenților orădeni, când – prin instrumentele legale de care dispune – Universitatea noastră își exercită atribuțiile de recunoaștere și apreciere a remarcabilei opere științifice a distinsului profesor universitar dr. Carol Iancu, de la Universitatea „Paul Valery” – Montpellier III din Franța, decernându-i înaltul titlu științific de *Doctor Honoris Causa*. Prin acest demers, pe deplin justificat, Universitatea din Oradea se asociază altor două mari universități din România – și anume: Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca –, care i-au conferit deja acest titlu prestigios, demonstrând faptul că activitatea merituoasă este evaluată cum se cuvine, cu simpatie declarată și cu o adecvată reliefare a valorii reale a unei munci pasionate, ale cărei rezultate au îmbogățit patrimoniul științific european.

Originar din părțile Moldovei, profesorul Carol Iancu aparține unei memorabile serii de intelectuali (artiști, muzicieni și scriitori) care au văzut lumina zilei sub cerul României noastre, dar și-au creat un renume european, chiar universal, prin activitatea lor creatoare. Am aminti dintre

aceștia doar câteva nume: Constantin Brâncuși, George Enescu, Eugen Ionescu, Emil Cioran, Tristan Tzara, Ilarie Voronca și Victor Brauner. Acestei galerii elitare îi alăturăm noi, astăzi, cu convingerea că nu exagerăm, numele unei personalități contemporane, mai concret cel al eminentului specialist Carol Iancu, care ilustrează ideea de continuitate istorică, în timpuri diferite, a manifestării spiritului constructiv în domeniul istoriografiei, caracterizat prin echilibru și responsabilitate, moderație și înțelepciune.

Așa cum am remarcat, viața profesorului Carol Iancu a început pe meleaguri moldave, la 28 aprilie 1946, în orașelul Hârlău, situat în apropierea Iașului, capitala culturală a unei importante provincii istorice românești. Recent a fost organizat în această localitate – din care „evreii nu au fost niciodată evacuați” – un simpozion dedicat bunei conviețuirii dintre evrei (a căror prezență este semnalată documentar încă din anul 1768) și români. Ca fiu al acestei așezări, domnul profesor Carol Iancu i-a dedicat o lucrare de cert interes, cu titlul: *Evreii din Hârlău. Istoria unei comunități*. În discursul rostit cu acest prilej, istoricul Carol Iancu mărturisea următoarele: „Am deprins dulcea limbă românească de la învățătoarea Hilda Dumitrescu de etnie germană, căsătorită cu un român ortodox. Am avut colegi de școală români, romi, evrei, germani. Învățam împreună, ne jucam împreună, fără ca nimeni să facă diferențe de etnie sau religie”. Iată, deci, sub ce auspicii s-au desfășurat primii ani de școală primară și secundară ai viitorului om de știință. După obținerea bacalaureatului la Liceul „Costache Negruzzi” din Iași, în 1963, a urmat studii universitare și de doctorat în Israel și Franța, unde s-a stabilit definitiv, în calitate de cadru didactic al Universității „Paul Valery” – Montpellier III.

Itinerariul său didactico-formativ are, deci, trei puncte de sprijin temeinic articulate, în România, Israel și Franța, ceea ce i-a asigurat nu numai variate și profitabile surse de cunoaștere (umană și științifică), ci și o viziune mai largă, universală, asupra trecutului, cu multiplele sale convergențe spirituale.

Timp de un sfert de secol a parcurs toate treptele carierei univeristare, de la preparator (în 1976, după ce și-a susținut doctoratul în istorie) la profesor universitar de clasa I-a (în 2001), la Universitatea „Paul Valery” din Montpellier. A predat, în același interval de timp, cursuri la universități din Franța (Institutul pentru Studii Americane din Aix-en-Provence, Centrul Univeristar de Studii despre Evrei, secția din Aix-Marseille, Universitatea Provence din Aix-Marseille I, Universitatea din Toulon și Var și Universitatea din Nisa), dar și din străinătate (ca profesor invitat la Universitatea liberă din Bruxelles, Universitatea din București, Universitatea din Cluj-Napoca, Universitatea din Geneva, Universitatea din Heidelberg, Universitatea Ebraică din Ierusalim, Universitatea din Iași, Universitatea din Tel Aviv, Centrul despre Studii Avansate despre Holocaust de la Memorial Museum din Washington).

Apreciindu-i activitatea – universitară și științifică – , ministrul francez al Educației Naționale l-a numit, la 10 octombrie 2001, director al Școlii de Înalte Studii Iudaice din cadrul Universității „Paul Valery” – Montpellier III, funcție pe care o deține și o onorează prin multiple manifestări de factură istoriografică.

Pluralitatea preocupărilor sale, dinamismul și permanenta implicare sunt reprezentate atât de responsabilitățile sale științifice universitare și non-universitare, cât și de cele de natură culturală. Reținem, spre exemplificare, numai câteva, pe care le considerăm pe deplin convingătoare. Astfel, la Universitatea „Paul Valery” – Montpellier III a fost director fondator (din 1983) al Centrului de Cercetări și Studii Iudaice, membru al Comisiei de Istorie (din 1991), responsabil al Secției de Istorie Contemporană (1998-2001) și membru (ales și reales) al Consiliului Științific al Universității „Paul Valery” (din 1994). Este, de asemenea, membru al Consiliului științific al Centrului de Studii Ebraice din cadrul Universității din București (din 1999) și membru în Comitetul de redacție al revistei *Studia Hebraica*, editată de același centru.

Impresionanta sa activitate a fost recompensată cu mai multe premii (al Asociației „Emil Zola” din Marsilia, în 1978; al Fundației

pentru Iudaism din Franța, Paris, 1992; al Fundației Culturale Israeliene, Haifa, 18 mai 1993; al Asociației scriitorilor israelieni de limbă română, Tel Aviv, 11 august 2008; al Federației Comunităților Evreilor din România, București, 6 octombrie 2008), diplome (de membru de onoare al Organizației imigranților din România în Israel, Beer Sheva, 9 mai 1993; membru al Federației Comunităților Evreiești din România, al Comunității Evreilor din București și Iași, al Corpului didactic din Bacău și al Liceului „Ștefan cel Mare” din Hârlău) și medalii (ale orașului Montpellier, pentru Curaj Cotidian, Paris, Salonului Președinției Senatului francez și dr. Alexandru Șafran).

Totodată, domnul profesor Carol Iancu este cetățean de onoare al orașului natal Hârlău (din 1996), laureat al Marelui Premiu Istoric din Provence (7 mai 1996), membru al Academiei din Vancluse (Avignon, 1997) și Doctor Honoris Causa al universităților din Cluj-Napoca (8 noiembrie 2005) și Iași (14 octombrie 2010).

Este evident faptul că dimensiunea majoră a activității sale este cea științifică, de cercetare și valorificare editorială a rezultatelor obținute, precum și cea de cooperare internațională, fiind vizate cu prioritate raporturile franco-române în epoca moernă.

Ca personalitate științifică autentică, domnul profesor Carol Iancu a manifestat un interes constant pentru o diversitate de preocupări, cu vădită tendință de a contribui la progresul cercetărilor în domeniile de care s-a ocupat. Astfel, una din inițiativele sale memorabile a fost lansarea, acum peste un sfert de secol, a colecției „Sem – Studii evreiești și ebraice”, din care au apărut 15 volume, între acestea o consistentă parte despre evreei din România. Ca director - fondator al acestei prestigioase colecții, a reușit s-o impună pe plan european, ca un termen de referință.

Dovedind o capacitate organizatorică de excepție, istoricul Carol Iancu a participat la realizarea a peste 35 de colocvii, conferințe și congrese internaționale (între 1977 și 2011), având ca problematică: relațiile franco-române (reconsiderate într-un spirit interdisciplinar), comunitățile evreilor din Mediterana occidentală (identitate, tradiții și

---

mutații), evreii și iudaismul în Africa de Nord, evreii din marele oraș francez Montpellier, memoria evreilor din România, dialogul interreligios iudeo-creștin, afacerea Dreyfus și consecințele sale, Franța și emanciparea evreilor din România, situația evreilor din Europa Centrală la finele celui de-al Doilea Război Mondial și contribuția acestora (în epocile modernă și contemporană) la evoluția orașelor din această parte a continentului. Este autorul a peste 130 de comunicări științifice, susținând – sub egida unor instituții publice și private – numeroase expuneri cu privire la istoria evreilor din Europa. De reținut și participarea sa la diferite emisiuni de radio (naționale și internaționale), ca și la emisiuni de televiziune, dovedindu-se un excelent orator și popularizator, în sens apreciativ, al valorilor trecutului și al adevărului istoric. Este, sub acest raport, un model demn de urmat atât de universitari, cât și de studenți.

Profesorul Carol Iancu a acordat o atenție specială calificării profesionale superioare, prin doctorat, a unui număr considerabil de tineri cercetători. Prin urmare, a fost conducătorul științific (între 1999-2009) a unui număr de 15 teze de doctorat, care au și fost susținute. Printre cei care au obținut titlul de doctor în istorie, sub îndrumarea sa, se găsesc și doi români (Adrian Niculescu și Ioana Ștefania Cozman). La finele anului trecut, mai avea, sub coordonare științifică, încă 14 doctoranzi. A făcut parte, ca referent oficial, în 14 comisii de doctorat. Prin aceste eforturi salutare, domnul profesor Carol Iancu s-a reliefat ca un mentor, cu mare autoritate și competență profesională.

Încă de la începutul deceniului al șaptelea al secolului trecut, Carol Iancu și-a consacrat energiile intelectuale pentru a restitui aspectele cele mai importante ale trecutului minorității evreiești din România, asumându-și, astfel, un destin istoriografic identitar, care îl așează în pleiada de istorici preocupați de trecutul evreilor europeni, dintre care îi amintim pe Heinrich Graetz (1817-1891), cu a sa monumentală *Istorie a evreilor* (în nouăsprezece volume), Simon Dubnoc (1860-1941), cel care a scris *O istorie mondială a poporului evreu* (în zece volume) și Salo Baron, autorul lucrării *A Social and Religious History of the Jews*

(în 14 volume). Subscriem la afirmația unui istoric ieșean că: „Pentru profesorul Iancu, istoria evreilor nu a fost doar un simplu domeniu de studiu. Această istorie a fost un adevărat crez, a cărui împlinire a fost urmărită, fără preget, pe parcursul unei vieți întregi. Era, probabil, nevoie de cineva cu energia și abnegația profesorului Iancu pentru a se angaja într-o asemenea întreprindere, a cărei anvergură i-ar fi depășit pe mulți”. Într-adevăr, perseverența cu care istoricul Carol Iancu a cercetat și reconstituit capitolele cele mai importante din trecutul comunităților evreiești din România, într-o expresie sintetică și articulată din punct de vedere științific, constituie o dimensiune relevantă a operei sale, aflată sub semnul deplinei onestități profesionale.

Una din componentele remarcabile ale activității sale, timp de aproape patru decenii, o reprezintă contribuția la cunoașterea unor aspecte legate de existența evreilor pe teritoriul țării noastre, care au fost, multă vreme ignorate deliberat, ori chiar oculate. Cu o perseverență exemplară, Carol Iancu a parcurs bibliografia de referință, dar mai ales sursele documentare aflate în arhivele interne și externe, pentru a descoperi adevărul condiției istorice a evreilor din România. El a acordat o atenție justificată documentației de arhivă, în temeiul căreia și-a formulat interpretările, într-un autentic spirit științific.

Se degajă, din impresionanta sa operă (de peste 165 de cărți, studii și articole apărute în Europa și SUA), o satisfacție nedisimulată a celui care a reușit să scoată la lumină, din anonimatul timpului, informații documentare inedite ca probe ale verității și ale obiectivității în reconstituirea elementelor rezistente ale trecutului. Rareori s-a întâmplat ca un istoric să arate o prețuire atât de mare față de mărturia incontestabilă, ca istoricul pe care îl omagiem astăzi, în această împrejurare festivă. El a preferat libertății fără margini în reconsiderarea trecutului o evaluare riguroasă a datelor esențiale ale acestuia, pe baza dictonului latin: „Est modus in rebus”. Așadar, există o modalitate de a fi a demersului istoriografic, care nu se poate distanța prea mult de referințele documentare sigure.

Nu este întâmplător faptul că primele sale studii și articole (din anii 1974-1976) vizează o problematică istorică românească, de la sprijinul politic al lui Napoleon al III-lea (pentru fondarea statului național român) la Alianța israelită universală și evreii din România, colonizarea unor evrei în Giurgiu și poetul modern Benjamin Fondane. În anul 1979 a apărut în Franța prima sa lucrare, de o valoare recunoscută, despre *Evreii în România (1866-1919). De la excludere la emancipare*. Peste 17 ani a fost publicată și o ediție în limba română. Tot atunci a fost tipărită, la Paris, continuarea acesteia, sub titlul *Evreii în România (1919-1938). De la emancipare la marginalizare*, cu trei ediții și în limba română (în anii 1996, 2006 și 2009).

Această lucrare de sinteză în două volume tratează pentru prima dată – unitar și într-o concepție modernă - istoria evreilor din România în trei sferturi de secol, când aceasta a cunoscut momente de afirmare dar și de regres, datorită unei politici discriminatorii promovate de politicienii timpului. Sunt de reliefat câteva note definitorii ale acestei realizări istoriografice, mai exact: spiritul analitic și capacitatea de a articula o construcție intelectuală credibilă, argumentația și orizontul de interpretare, relaționarea corectă cu istoria națională.

Firește, istoricul pe care îl sărbătorim și-a fixat atenția și asupra altor teme istorice, manifestând o preferință justificată față de personalități ale poporului evreu, ca și cu privire la lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România între 1913-1939, despre care a publicat două volume de documente (în 2003 și 2004). De un interes aparte este și cartea sa despre *Miturile fondatoare ale antisemitismului din antichitate până în zilele noastre*. În ultimii ani și-a consacrat eforturile pentru readucerea în actualitate a unui model tutelar, pe care l-a ilustrat prim-rabinul României, Alexandru Șafran, despre care a scris un excelent studiu monografic, completat de un recent volum de documente inedite, care extinde perspectiva de înțelegere și evaluare corectă a demersurilor acestuia, ca apărător al evreilor din România în anii celui de-al Doilea Război Mondial.

Prin activitatea sa polivalentă desfășurată în spațiul european, din Franța până în România și Israel, istoricul Carol Iancu a devenit cel mai citit și apreciat specialist în istoria evreilor din România, el fiind realmente autorul unor lucrări de referință în domeniu, marcată de un permanent respect pentru rigoarea științifică. Valorizările sale istoriografice stau, de asemenea, sub „semnul sincerității și a pasiunii”, cum însuși recunoaște într-un text din anul precedent.

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR,

Cei care l-au cunoscut pe domnul profesor Carol Iancu au remarcat spiritul său deschis, de sinceră comunicare, interesul viu pentru problemele altora și capacitatea de a sprijini inițiativele de certă valoare științifică, menite să reconsidere adevăruri uitate sau acoperite de umbra unor timpuri neprielnice. Invitat fiind ca să colaboreze, în numele Universității „Paul Valery” din Montpellier (Franța), la organizarea, în anul trecut, a primei conferințe internaționale despre *Situația evreilor din Europa Centrală în anul 1944*, împreună cu Universitatea din Oradea și alte instituții științifice, domnul profesor Carol Iancu a răspuns cu o salutară promptitudine, fiind prezent cu o lucrare importantă, care a și fost publicată în volumul acestei conferințe. A fost extrem de receptiv la alte solicitări ale Universității din Oradea, devenind un colaborator la organizarea recentă la Oradea a celei de-a doua conferințe internaționale despre istoria evreilor, precum și la înființarea – în cadrul instituției noastre – a unui Centru de cercetare a istoriei evreilor „Eva Heyman”. S-a implicat, așadar, în cele mai relevante activități de natură științifică ale corpului profesoral universitar din orașul de pe Crișul Repede. Actele de solidaritate academică, pe care le-am semnalat, ne întăresc în convingerea că acestea se vor înmulți în viitor, printr-o mai solidă relație intelectuală și profesională între cele două universități (din Franța și România).

Rezumând cele prezentate de noi, putem conchide că universitarul și istoricul Carol Iancu este o personalitate de prestigiu european care s-a impus prin profesionalism și probitate științifică, printr-o viziune responsabilă asupra istoriei, identificând-i permanențele, și oferind contemporanilor modelul intelectualului dedicat travaliului de reconstituire a adevărului despre trecut.

Având în vedere valoarea indiscutabilă a operei sale, ca și a prestației sale publice, impunătoare și demne, Senatul Universității din Oradea, întrunit în ședința din 14 noiembrie 2011, în unanimitate, a decis să-i fie conferită domnului profesor Carol Iancu cea mai înaltă distincție universitară, respectiv titlul de *Doctor Honoris Causa*.

Oradea, 20 decembrie 2011

COMISIA DE EVALUARE ȘI REDACTARE A LAUDATIO

Președinte:

Prof. univ. dr. CORNEL ANTAL, rectorul Universității din Oradea

Membri:

Acad. prof. univ. dr. IOAN-AUREL POP, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, director al Centrului de Studii Transilvane

Prof. univ. dr. NICOLAE BOCȘAN, prorector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. BARBU ȘTEFĂNESCU, prorector al Universității din Oradea

Prof. univ. dr. VIOREL FAUR, Universitatea din Oradea

Prof. univ. dr. ALEXANDRU-FLORIN PLATON, decanul Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Prof. univ. dr. SEVER DUMITRAȘCU, Universitatea din Oradea

Prof. univ. dr. IOAN HORGA, decanul Facultății de Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării a Universității din Oradea

---

CAROL IANCU

BREF CURRICULUM VITAE

I. DONNEES PERSONNELES

Prénom : Carol *Nom* : IANCU

Date et lieu de naissance : 28 avril 1946, à Hârlau (Roumanie)

Etat civil : Marié, deux enfants.

Nationalité : Française

Adresse : Bât. C, Bureau 118, Université Paul-Valéry Montpellier 3, Route de Mende, 34199 Montpellier Cedex 5, France, E-mail: carol.iancu@univ-montp3.fr. Tél. 00.33.4.67.14.26.54

II. ETUDES ET DIPLOMES

- Etudes primaires et secondaires à Hârlau et à Alba Iulia, en Roumanie :
1963 : *Diplôme de Baccalauréat* au Lycée Costache Negruzzi de Iași (Jassy).
- Etudes à l'Université hébraïque de Jérusalem et obtention des titres et diplômes suivants:
1968 : *B.A. (Bachelor of Arts)* en Histoire («Bien») et en Culture française («Bien»).
- 1971 : *Diplôme de Professeur certifié d'Histoire* (« Bien »).
- 1971 : *M.A. (Master of Arts)* - « Excellent - Magna Cum Laude ».
- 1970-1972 : Boursier du Gouvernement français.
- Etudes à l'Université de Provence (Aix-Marseille I) et obtention des diplômes suivants:
1976 : *Doctorat de Troisième cycle*, mention Histoire (« Très Bien »).
- 1978 : *Diplôme d'Université d'Etudes Roumaines* (« Très Bien »).
- 1991 : *Doctorat d'Etat ès Lettres et Sciences Humaines* («Très Honorable »).

III. ACTIVITES D'ENSEIGNEMENT

- Position actuelle (2011) :
Professeur titulaire (classe exceptionnelle) d'Histoire contemporaine à l'Université Paul Valéry de Montpellier et Directeur de l'Ecole des Hautes Etudes du Judaïsme de France.
- Enseignements dans le Département d'Histoire, Université Paul Valéry Montpellier III :
- Chargé de Cours (1976-1979), Assistant (1979-1986), Maître de Conférences de 2ème classe (1986-1990), Maître de Conférences de 1ère classe (1990-1993), Professeur titulaire de 2ème classe (1993-2001), Professeur titulaire de 1ère classe (2001-2011). Professeur titulaire, classe exceptionnelle (depuis le 1er septembre 2011).
- Enseignements dans d'autres établissements universitaires de Montpellier :
Chargé de Conférences à l'Université du Tiers Temps de Montpellier (1980-2008), Chargé de Cours à l'Institut Protestant de Théologie de Montpellier (1996-1998), Chargé de Conférences à l'Institut universitaire Euro-Méditerranéen Maïmonide (2000-2011).

- Enseignements dans divers établissements universitaires en France:

Chargé de Cours à l'Institute for American Universities, Aix-en-Provence (1972-1974), au Centre Universitaire d'Etudes Juives, Section Aix-Marseille (1972-1979), à l'Université de Provence (Aix-Marseille I (1976-1987), à l'Université de Toulon et du Var (1978-1980). Chargé de Conférences à l'Université de Nice (1979-1982). Directeur de l'Ecole des Hautes Etudes du Judaïsme (2001-2011).

- Enseignements dans divers établissements universitaires à l'étranger (cours et conférences) (1979-2011):

Université Bar Ilan de Ramat Gan, Université de Beer-Sheva, Université libre de Bruxelles, Université de Bucarest, Université Babes-Bolyai de Cluj, Université de Craiova, Université de Genève, Université de Heidelberg, Université Alexandru Ioan Cuza de Iasi, Université hébraïque de Jérusalem, Université de Tel Aviv, Center for Advanced Holocaust Studies de l'United States Holocaust Memorial Museum de Washington.

IV. PRINCIPALES RESPONSABILITES SCIENTIFIQUES LOCALES, NATIONALES ET INTERNATIONALES

- Dans le cadre de l'Université Paul Valéry – Montpellier III :

Directeur du Doctorat «Histoire des Religions» (2001-2011) ; Membre élu au Conseil Scientifique de l'Université Paul Valéry (1994-2011) ; Directeur d'Etudes du C.R.I.S.E.S. (Centre de Recherches Interdisciplinaires en Sciences humaines et Sociales) (depuis 2008) - Codirecteur de l'Equipe de recherches «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient» (1994-2006) ; - Responsable de la Section d'Hébreu (1980-2011).- Directeur-fondateur du Centre de Recherches et d'Etudes Juives et Hébraïques (1983-2011).

- Dans le cadre de l'Institut d'Etudes Politiques d'Aix-en-Provence :

Membre de la Commission de Spécialistes (2002-2010).

- Dans le cadre de la Société des Etudes juives de Paris :

Membre réélu du Conseil d'Administration de la Société des Etudes juives (depuis 2010).

- Dans le cadre de l'Université de Bucarest :

Membre du Conseil scientifique du Centre d'Etudes hébraïques de l'Université de Bucarest, et membre du Comité de rédaction de la revue *Studia Hebraïca* (depuis 1999).

- Dans le cadre de l'Université de Iași :

Membre du Collège de rédaction de la revue *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași (Serie nouă), Istorie*.

Membre du Conseil scientifique du Centre d'Histoire des Juifs et d'Etudes hébraïques „Dr. Alexandru Șafran” de l'Université „Al. I. Cuza” de Iași (depuis 2010).

- Dans le cadre de l'UNESCO :

- Membre de la Chaire UNESCO - Réseau de connaissance réciproque des religions du Livre, des traditions spirituelles et des cultures spécifiques (2001-2011).

- Dans le cadre d'un réseau scientifique de l'Europe centrale :

- Président de la Society for Jewish and Biblical Studies in Central Europe (2009-2011).

V. PRINCIPALES RESPONSABILITES CULTURELLES

Secrétaire général (1978-1999) et Vice-président (2000-2010) de l'Association des Amis de Jules Isaac et rédacteur de la revue « Dans l'Amitié de Jules Isaac » (1979-1999) ; Président-fondateur de l'Association Montpelliéraine de Diffusion de la Culture Juive en Languedoc-Roussillon (Radio Juive Languedocienne), Montpellier (1982-1986) ; Coprésident de l'Entente Judéo-Chrétienne de France (1991-2010) ; Délégué aux Activités culturelles de l'Université Paul Valéry (1995-1998) ; Président de l'Amitié judéo-chrétienne de France, section Jules Isaac de Montpellier (depuis 2000).

VI. PRINCIPAUX PRIX ET RECOMPENSES

Nombreux prix et récompenses, parmi lesquels :

- 1985 : Médaille du Millénaire de la Ville de Montpellier.
- 1993 : Prix de la Fondation culturelle israélienne.
- 1996 : Citoyen d'honneur de Hârlau.
- 1996 : Lauréat du Grand Prix Historique de Provence.
- 2003 : Membre élu de la Société Archéologique de Montpellier et du Musée Languedocien.
- 2005 : Docteur Honoris Causa de l'Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca (8 novembre 2005).
- 2006 : Chevalier dans l'Ordre des Palmes Académiques (décret du Premier Ministre 28 juillet 2006).
- 2008 : Prix de l'Association des écrivains israéliens de langue roumaine pour l'ouvrage « Alexandru Șafran. O viață de luptă, o rază de lumină », Tel- Aviv, 11 août 2008.
- 2009 : « Médaille d'honneur » de la Fédération des Communautés juives de Roumanie (Bucarest, 10 décembre 2009).
- 2010 : Prix Dr. Alexandru Șafran pour l'ouvrage « Alexandre Safran et la Shoah inachevée en Roumanie. Recueil de documents (1940-1944) », Bucarest, 13 octobre 2010).
- 2010 : Docteur Honoris Causa de l'Université Alexandru Ioan Cuza de Iași (14 octobre 2010).
- 2011 : Membre élu de l'Académie de Nîmes (fondée en 1682) (28 janvier 2011).

VII. ACTIVITES DE RECHERCHE ET DE COOPERATION INTERNATIONALE

Thèmes de recherches : Histoire des Juifs, des relations judéo-chrétiennes, de l'antisémitisme et de la Shoah ; histoire des relations internationales.

A. Directeur-fondateur de la collection «Sem – Etudes juives et hébraïques» : 15 (quinze) volumes parus entre 1985 et 2011.

B. Organisateur de réunions scientifiques : 36 (trente-six) Tables Rondes, Colloques et Congrès nationaux et internationaux, entre 1977 et 2011, dont 10 (dix) depuis 2005 :

1. «DU GENOCIDE DES ARMÉNIENS A LA SHOAH. TYPOLOGIE DES MASSACRES DU XXe SIECLE», Montpellier, Université Paul Valéry, les 7, 8

- et 9 juin 2005. Congrès international, trente-six communications présentées. [co-organisateur]
2. «LA LOI DE SEPARATION DES EGLISES ET DE L'ETAT (1905) ET LES JUIFS», Nîmes, Carré d'Art, 4 décembre 2005. Colloque, huit communications présentées.
  3. «L'AFFAIRE DREYFUS ET SES CONSEQUENCES ». Montpellier, Université Paul Valéry et Institut Universitaire Euro-Méditerranéen Maïmonide, 7 et 8 décembre 2006. Colloque international, vingt-quatre communications présentées.
  4. «LE RAYONNEMENT DE LA PENSEE D'ALEXANDRE SAFRAN», Université de Beer Sheva (Israël). Table Ronde internationale, 17 juillet 2007, Six communications présentées. [co-organisateur]
  5. «LES JUIFS DE ROUMANIE DEPUIS L'ARRIVEE DES SEFARADES AU XVIe SIECLE JUSQU'AU POST-COMMUNISME». Table Ronde dans le cadre de «La Journée du judaïsme roumain», Paris, espace Rachi, 6 janvier 2008, huit communications présentées.
  6. « LES JUIFS D'ALGERIE : DE L'ENRACINEMENT A L'EXIL », Nîmes, Centre culturel Pablo Neruda, 10 et 11 novembre 2009 et Montpellier, Université Paul Valéry et Institut Euro-Méditerranéen Maïmonide, 12 novembre 2009, vingt-trois communications présentées.
  7. « LA FRANCE ET L'EMANCIPATION DES JUIFS DE ROUMANIE », Bucarest, Institut Français, 10 décembre 2009, douze communication présentées. Sous la présidence de S.E. Monsieur l'Ambassadeur de France en Roumanie Henri PAUL.
  8. « ENSEIGNANTS ET ETUDIANTS JUIFS A L'UNIVERSITE DE IAȘI ET DANS D'AUTRES UNIVERSITES ROUMAINES ET EUROPEENNES (FIN XIXe SIECLE – FIN DE LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE) », Iași, Centre d'Histoire des Juifs et d'études hébraïques « Dr. Alexandru Safran », Université de Iași, 1er – 3 septembre 2010, vingt-six communications présentées. [co-organisateur]
  9. « 70 ANS DEPUIS LE POGROM DE IAȘI (28-30 JUIN 1941) : HISTOIRE ET MEMOIRE », Iași, Centre d'Histoire des Juifs et d'études hébraïques « Dr. Alexandru Șafran », Université de Iași, 26-27 juin 2011, dix-huit communications présentées. [co-organisateur]
  10. « LES JUIFS DE LA REGION DE HÂRLAU : HISTOIRE, ECONOMIE, CULTURE », Hârlau, Salle « Clubul Copiilor », 22 septembre 2011, onze communications présentées. Sous la présidence du Dr. Aurel Vainer, président de la Fédération des communautés juives de Roumanie, député au Parlement.

C. *Organisateur d'expositions culturelles* : 13 (treize) entre 1981 et 2005.

1. « JULES ISAAC : L'HOMME ET L'ŒUVRE », plusieurs expositions organisées sous l'égide de l'Association des Amis de Jules Isaac, Aix-en-Provence et Marseille (1979-

- 1981). Expositions présentées dans la revue *Dans l'Amitié de Jules Isaac*, Aix-en-Provence, 1981, n°3, pp.97-98.
2. « ARMAND LUNEL ET LES JUIFS DU MIDI ». Exposition organisée aux Archives Départementales, Montpellier, 14 juin - 14 septembre 1982. Avec le concours des Archives Départementales. A l'occasion du Colloque international Armand Lunel et les Juifs du Midi.
  3. « EXPOSITION JULES ISAAC ». Exposition de manuscrits, correspondances et manuels scolaires, Montpellier, Centre Régional de la Documentation Pédagogique, 18 janvier - 25 janvier 1983. A l'occasion du Colloque *Jules Isaac, un pédagogue pour notre temps ?*
  4. « LA CULTURE YIDDISH HIER ET AUJOURD'HUI ». Exposition organisée à la Bibliothèque Universitaire de l'Université Paul Valéry, Montpellier, 7 mai 1984 (ouvrages, journaux, revues, manuscrits, photos, etc.). A l'occasion de la Table ronde *La Culture yiddish hier et aujourd'hui*.
  5. « LES JUIFS A MONTPELLIER HIER ET AUJOURD'HUI ». Exposition organisée aux Archives Départementales, Montpellier, 22 octobre-15 novembre 1985. A l'occasion du Colloque international Les Juifs à Montpellier et dans le Languedoc à travers l'histoire. Du Moyen Age à nos jours.
  6. « LE MIKVE ET LA COMMUNAUTE JUIVE MONTELLIERAINE AU MOYEN AGE », Exposition organisée au Musée du Vieux Montpellier, Montpellier, 23 octobre-15 novembre 1985, préparée avec Danièle IANCU et le Service des Archives Municipales de Montpellier. A l'occasion du Colloque international *Les Juifs à Montpellier et dans le Languedoc à travers l'histoire. Du Moyen Age à nos jours*.
  7. « L'AFFAIRE DREYFUS ». Exposition d'ouvrages et journaux, organisée à l'Université Paul Valéry, Montpellier, 14 mai 1986. A l'occasion de la Table Ronde *L'Affaire Dreyfus, Bernard Lazare et Theodore Herzl*.
  8. « LA MEMOIRE DES JUIFS DE ROUMANIE ». Exposition organisée au Centre Rachy, Paris, 10 janvier - 24 janvier 1988. Exposition d'ouvrages et documents divers sur l'histoire des Juifs de Roumanie et exposition de peintures d'artistes juifs d'origine roumaine. A l'occasion de la Table ronde scientifique *La Mémoire des Juifs de Roumanie*.
  9. « LES COMMUNAUTES JUIVES CATALANES AU MOYEN AGE ». Exposition organisée aux Archives Départementales de Montpellier, 2 mars - 23 mars 1992. A l'occasion de la Table ronde scientifique *Le Monde sefarade : de l'Espagne médiévale à la diaspora contemporaine*. [co-organisateur].
  10. « LES JUIFS A NIMES A TRAVERS L'HISTOIRE ». Exposition organisée au Carré d'Art, Nîmes, 12-14 mars 1996. A l'occasion du Colloque *Les Juifs à Nîmes et dans le Midi du Moyen Age à nos jours*.
  11. « ADOLPHE-ISAAC CREMIEUX ET LA VILLE DE NIMES AU XIXE SIECLE ». Exposition organisée aux Archives Départementales du Gard, Nîmes, 11 - 31 mars 1999. A l'occasion de la Table Ronde *Les combats d'Adolphe-Isaac Crémieux*. [co-organisateur]
  12. « JUIFS, ARMÉNIENS ET CHRÉTIENS ORIENTAUX: HISTOIRE DES DIASPORAS » Exposition organisée aux Archives Départementales de l'Hérault, Montpellier, 18 mai - 31 mai 1999. A l'occasion du Congrès international *Juifs, Arméniens et Chrétiens orientaux: typologie des diaspora*. [co-organisateur]

13. «BERNARD LAZARE ET SON EPOQUE». Exposition organisée au Carré d'Art à Nîmes, inaugurée le 6 avril 2003, en présence de Monsieur le Maire de la ville.

Responsable de la préparation de l'exposition, avec le concours de la Bibliothèque municipale de Nîmes et de la Bibliothèque de l'Alliance Israélite Universelle de Paris.

D. *Communications à des séminaires, tables rondes, colloques et congrès.*

Un nombre de 134 (cent trente-quatre) interventions en France et à l'étranger (1974-2011).

E. *Relations internationales.*

Professeur responsable du jumelage de l'Université Paul Valéry avec l'Université de Tel-Aviv (depuis 1997), l'Université de Bucarest (depuis 2004) et l'Université Babes-Bolyai de Cluj (depuis 2005), l'Université Alexandru Ioan Cuza de Iași (depuis 2008).

F. *Formation à la recherche*

Des cours et séminaires spécifiques pour les étudiants (Maîtrises, D.E.A., Masters et Doctorats (1991-2011). Coordinateur du « Séminaire d'Histoire religieuse et sociale » de l'Université Paul Valéry (2007-2011). Responsable du Doctorat d'Histoire des religions (2001-2010). La formation à la recherche, dans le cadre de divers centre et équipes de recherches : Equipes d'Accueil «Juifs, Arméniens et Chrétiens d'Orient» (co-directeur entre 1998 et 2006), Mentalités et Croyances Contemporaines (2006-2008) et «Centre de Recherches Interdisciplinaires en Sciences Humaines et Sociales (C.R.I.S.E.S.) (depuis 2008).

G. *Réalisations scientifiques pour diverses institutions publiques.*

Réalisation de la « *Mallette pédagogique juive* » pour le Centre Régional de la Documentation Pédagogique (CRDP) de Marseille. Mise à la disposition des établissements scolaires de l'Académie : le 13 septembre 1982 ; Conseiller pour l'inauguration à Montpellier, de la *Rue Armand Lunel*, le 14 juin 1982, à l'occasion du Colloque international « Armand Lunel et les Juifs du Midi », et de la *Rue Jules Isaac*, le 18 janvier 1983, à l'occasion du Colloque « Jules Isaac, un pédagogue pour notre temps ? » ; Conseiller pour la restauration du *mikvé* (bain rituel juif) medieval de Montpellier auprès des Services municipaux. Inauguration du mikvé restauré : le 22 octobre 1985 ; «*Les Mardis de l'université Paul Valéry à la Bibliothèque municipale*» (1996-2000), cycle hebdomadaire de conférences et animation des débats ; «*L'Université Paul Valéry à la Comédie du livre*» (1997-2000), conférences et présentation d'ouvrages ; «*Itinéraire juif du Midi*», film documentaire (conception, scénario, présentateur, durée: 28 minutes), pour FRANCE 3 SUD (Toulouse, 1998).

H. *Réalisations scientifiques pour divers organismes privés et diverses associations culturelles.*

1. Réalisation de la version hébraïque de la mapesterie LA CARTE DE LA PAIX. JERUSALEM ET LE PROCHE ORIENT. Conception générale de la carte (réalisée d'après une gravure d'Erhard REUWICH datant de 1486) dans la perspective de l'histoire juive : localisation géographique, choix des versets bibliques, traductions. Pour les Etablissements Racine, Marseille, 1978.

2. Initiateur et premier organisateur de l'UNIVERSITE JUIVE D'ETE dans le cadre du Centre communautaire juif d'Aix-en-Provence (juillet 1978).
3. Réalisation de l'émission SILLAGES : A L'ECOUTE DE L'HISTORIEN dans le cadre de la Radio Juive Languedocienne de Montpellier. Entretiens avec des universitaires. Emission hebdomadaire: 56 émissions réalisées en 1983-1984 et 36 en 1984-1985.
4. Réalisation de l'émission RESONNANCES : UN AUTEUR, UNE ŒUVRE, dans le cadre de la Radio Juive Languedocienne de Montpellier. Emission bimensuelle : 24 émissions réalisées en 1983-1984 et 24 en 1984-1985.
5. Réalisation de l'émission RACINES : ASPECTS DE L'HISTOIRE ET DE LA CIVILISATION DU JUDAISME ET D'ISRAEL dans le cadre de la Radio Juive Languedocienne de Montpellier. Emission hebdomadaire : 50 émissions réalisées en 1983-1984 et 36 en 1984-1985.
6. Réalisation de l'émission TRACES : UN AUTEUR, UNE ŒUVRE, UNE INSTITUTION, dans le cadre de Radio Aviva de Montpellier. Entretiens avec des universitaires. Emission hebdomadaire réservée en priorité aux enseignants de l'Université Paul Valéry: 130 émissions réalisées (1992-1997). Nouvelle formule TRACES 2000 (1999-2005).
7. Réalisation de l'émission JUDAICA 5760, dans le cadre de Radio Aviva de Montpellier. Dialogues consacrés à l'histoire des Juifs du Midi de la France et du bassin méditerranéen. Emission hebdomadaire (1999-2005)
8. Participation en tant qu'historien à la réalisation du film documentaire: LA TRAGEDIE DU STRUMA ET LA SHOAH EN ROUMANIE, produit par le cinéaste canadien S. JACOBOVICI (Bucarest, novembre-décembre 2000). La projection du film au Canada et en Roumanie s'est effectuée en 2001 et 2002.
9. Participation en tant qu'historien à la réalisation du film documentaire SUR LES TRACES DES JUIFS DE HARLAU AVEC L'HISTORIEN CAROL IANCU (durée vingt-huit minutes), produit par la Télévision roumaine (TVR 2, mai 2006). Le film a été diffusé à plusieurs reprises en 2006 et 2007, en Roumanie et à l'étranger.
10. Participation à la réalisation du film documentaire CAROL IANCU, LE GARDIEN DE LA MEMOIRE (durée vingt-huit minutes), produit par la Télévision roumaine TVR 2, mai 2007. Le film a été diffusé à plusieurs reprises en 2007, 2008, 2009 et 2010 en Roumanie et à l'étranger.

VIII. EXPOSES ET CONFERENCES D'UNE LARGE AUDIENCE – EMISSIONS DE RADIO ET DE TELEVISION

A.. *Exposés et conférences.*

Plus de 200 (deux cents) interventions en France et à l'étranger (1974-2011), dans le cadre d'associations et organismes divers des localités suivantes :

En France : Aix-en-Provence, Antibes, Arles, Avignon, Aubagne, Béziers, Bordeaux, Castelnau-le-Lez, Cannes, Carpentras, Cavailon, Draguignan, Gardanne, Grenoble, Isle-sur-la-Sorgue, Juvignac, Le Castellet, Lyon, Marseille, Montpellier, Nîmes, Nice, Paris,

Pau, Pèzenas, Perpignan, Saint-Gély-du-Fesc, Sète, Seyne-sur-Mer, Toulon, Toulouse. En Allemagne : Heidelberg. En Belgique : Bruxelles. Aux Etats-Unis : Washington. En Hongrie : Pilicsaba. En Israël : Beer-Sheva, Haifa, Jérusalem, Ramat-Gan, Tel-Aviv. En Roumanie : Bacău, Bucarest, Cluj-Napoca, Craiova, Hârlău, Iași, Oradea, Râmnicu-Vâlcea, Sibiu. En Suisse : Genève.

B. *Emissions radiophoniques (invité). Liste non exhaustive (1987-2011).*

1. *Emissions régionales.*

- «Armand Lunel et l'histoire des Juifs du Midi »: *Radio Horizon*, Nîmes, le 31 avril 1987.
- «Dialogues et Cultures : Armand Lunel»: *Radio J*, Marseille, le 19 mai 1987
- «Adolphe-Isaac Crémieux et l'émancipation des Juifs»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 29 mars 1988
- « Armand Lunel et la Provence»: *Radio J*, Marseille, le 27 avril 1988
- «L'histoire des Juifs à Montpellier»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 27 mars 1989.
- «Les Juifs languedociens du Moyen âge à nos jours»: *Radio J*, Marseille, le 20 février 1990.
- «L'émancipation des Juifs en France»: *Radio J*, Marseille, le 4 mars 1991.
- «L'histoire des Juifs de Roumanie»: *Radio Aviva*, Montpellier, les 22 et 29 décembre 1992 et les 5 et 12 janvier 1993.
- «Les Juifs du Midi»: *Radio Maguelone* („Le Journal ensoleillé”), Montpellier, le 25 juin 1995.
- «Permanences et mutations dans la société israélienne»: *Radio Maguelone*, („Le Journal ensoleillé”), Montpellier, le 29 mai 1996.
- «L'actualité de Jules Isaac»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 24 novembre 1997.
- «Jules Isaac et le dialogue judéo-chrétien»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 3 décembre 1998.
- «Les combats d'Adolphe-Isaac Crémieux»: *Radio J*, Marseille, le 11 mars 1999.
- «La France et l'émancipation des Juifs de Roumanie»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 16 juillet 1999.
- «La Shoah en Roumanie»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 12 juillet 2000.
- «Mémoire de la Shoah»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 17 novembre 2001.
- «Les relations judéo-chrétiennes à travers l'histoire»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 20 octobre 2001.
- «Les mythes fondateurs de l'antisémitisme»: *Radio Littoral FM*, Perpignan-Canet, le 10 novembre 2003, de 13h à 14h.
- «Les mythes fondateurs de l'antisémitisme»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 15 décembre 2003, de 10h30 à 11h.
- «Les mythes fondateurs de l'antisémitisme»: *Radio Aviva*, Montpellier, le 18 décembre 2003, de 11h à 12h.
- «Alexandre Safran : une vie de combat, un rayon de lumière»: *Radio Aviva*, Montpellier, le 8 février 2007, de 11h à 12h.
- «La vie et l'œuvre de Jules Isaac»: *Radio Maguelone*, Montpellier, le 7 mars 2007.
- «La vie et l'œuvre d'Alexandre Safran»: *Radio Kol Aviv*, Toulouse, 31 janvier 2008.

2. *Emissions nationales.*

«Armand Lunel et les Juifs du Midi»: *France Culture*, le 1 mars 2001, de 9h10 à 9h40.

«Languedoc, terre d'accueil»: *France Culture*, le 9 avril 1989, de 9h10 à 9h40.

«Quand les Juifs roumains voulurent s'émanciper»: *France Culture*, le 17 juin 1990, de 9h10 à 9h40.

«L'émancipation des Juifs roumains»: *France Culture*, le 24 janvier 1993, de 9h10 à 9h40.

«La diaspora du Midi»: *France Culture*, le 13 août 1995, de 9h10 à 9h40.

«Les Juifs du Pape»: *France Culture*, le 20 août 1995, de 9h10 à 9h40.

«Les Juifs de la Grande Roumanie»: *France Culture*, le 26 avril 1998, de 9h10 à 9h40.

«La Shoah en Roumanie»: *France Culture*, le 15 janvier 1999 de 9h10 à 9h40..

«Le nationalisme chez les intellectuels roumains»: *France Culture*, 15 janvier 1999, de 18h à 18h30.

«La Shoah en Roumanie»: *Radio Shalom*, 3 février 1999, de 19h30 à 20h30.

«La mémoire des Juifs de Roumanie»: *France Culture*, le 12 novembre 2000, de 9h10 à 9h40.

«Le pogrom de Bucarest et la Shoah en Roumanie»: *France Culture*, le 4 décembre 2000, de 17h à 17h20

«Les mythes fondateurs de l'antisémitisme»: *Radio Communauté Juive (RJC)*, Paris, le 18 février 2004, de 12h30 à 13h.

«Les mythes fondateurs de l'antisémitisme»: *Radio Shalom*, Paris, le 18 février 2004, de 20h à 21h.

«Alexandre Safran : rabbin et philosophe»: *France Culture*, le 27 mars 2007, de 9h10 à 9h40.

«Portrait d'un sage du judaïsme : Alexandre Safran»: *France Culture*, le 19 septembre 2010, de 9h10 à 9h40.

3. *Emissions internationales.*

«Les Juifs roumains de l'exclusion à l'émancipation»: *Radio Kol Israel*, émissions en roumain et hébreu, Jérusalem, 2 septembre, 4 et 5 octobre 1994, de 18h45 à 19h.

«Les Juifs dans l'histoire de la Roumanie»: *Radio România International*, émissions en roumain Bucarest, 4 octobre 1996, de 20h à 20h30.

«La Shoah en Roumanie»: *Radio Judaica*, émission en français, Bruxelles, 3 décembre 1998, de 13h à 13h30.

«Le destin des Juifs de Roumanie»: *Radio România International*, émission en roumain, Paris, 19 décembre 1998, de 18h30 à 19h.

«Les Juifs en Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale»: *Radio Free Europe*, émission en roumain, Prague, 14 février 1999, de 13h à 13h30.

«Antisémitisme et sionisme dans la Grande Roumanie»: *Radio Kol Israel*, émissions en roumain et hébreu, Jérusalem, 3 et 4 août 1999, de 18h45 à 19h.

«Les Juifs en Roumanie : de l'émancipation à la marginalisation»: *Radio România International*, émissions en roumain Bucarest, 30 novembre 2000, de 20h à 20h30.

«La Shoah en Roumanie et la diplomatie française»: *Radio Kol Israel*, émissions en français, 5 février 2001, de 13h10 à 13h30, et de 18h30 à 18h50.

«Les Juifs en Roumanie : de l'émancipation à la shoah» : *Radio Kol Israel*, émissions en roumain et en hébreu, Jérusalem, 10, 12 et 14 février 2001, de 18h45 à 19h.

«L'historiographie roumaine et les Juifs» : *Radio România International*, émission en roumain, Bucarest, 27 février 2001, de 20h à 20h30.

«Mémoires de la Shoah» et «Tracer le chemin» : *Radio Kol Israel*, émissions en français, 25 décembre 2002, de 13h10 à 13h30, et de 18h30 à 18h50.

«La résistance des Juifs pendant la Deuxième Guerre mondiale» : *Radio Kol Israel*, émissions en roumain et hébreu, Jérusalem, 26 et 28 décembre 2002, de 18h45 à 19h.

«Le combat international pour l'émancipation des Juifs de Roumanie» : *Radio Kol Israel*, émissions en roumain, Jérusalem, 12 et 13 mars 2004, de 18h45 à 19h.

«Les mythes antisémites à travers l'histoire », *Radio Judaica*, Bruxelles, 7 mai 2004, de 14h à 14h30.

«Les mythes fondateurs de l'antisémitisme» : *Radio România Cultural*, émission en roumain, Bucarest, 13 avril 2005.

«Les mythes fondateurs de l'antisémitisme» : *Radio Kol Israel*, émission en roumain, Jérusalem, 15 décembre 2005, de 18h45 à 19h.

«Les mythes fondateurs de l'antisémitisme» : *Radio România Cultural*, émission en roumain, Bucarest, 13 avril 2005.

«Bleichröder, Crémieux et les Juifs de Roumanie» : *Radio Iași*, émission en roumain, Iași, 15 mai 2006.

«Bleichröder et Crémieux » : *Radio Free Europe*, émission en roumain, Prague, 6 juillet 2006.

«Alexandre Safran : une vie de combat, un rayon de lumière» : *Radio România International*, émission en roumain, Bucarest, 25 juin 2007, de 20h à 20h30.

«Alexandre Safran, grand rabbin de Roumanie et grand rabbin de Genève» : *Radio Iași*, émission en roumain, Iași, 9 mai 2008. A l'occasion de l'inauguration du Centre d'Histoire des Juifs et d'études hébraïques « Dr. Alexandru Șafran », de l'Université „Al. I. Cuza” de Iași.

«Les étudiants juifs roumains à la Faculté de médecine de Montpellier» : *Radio Iași*, émission en roumain, 2 septembre 2010.

«De Hârlau à Montpellier : parcours d'un historien », *Radio Bucuresti FM*, émission en roumain (« Rencontres capitales »), 14 janvier 2011.

« 70 ans depuis le pogrom de Iasi : histoire et mémoire », *Radio Iași*, émission en roumain, 26 juin 2011.

« Les Juifs de Hârlau : histoire, économie, culture », *Radio România Cultural*, émission en roumain, 1er octobre 2011

C. Emissions de télévision (invité). Liste non exhaustive (1999-2011).

«La Shoah en Roumanie » : *France 2 „La Source de vie”*, 15 avril 1999, de 9h15 à 9h45.

«Les Juifs en Roumanie (1919-1938). De l'émancipation à la marginalisation » : Bucarest, *Romania PRO TV*, 30 novembre 2000, de 17h30 à 18h.

«Les Juifs en Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale » : Bucarest, *Romania PRO TV*, 12 mai 2001, de 17h30 à 18h.

«La Shoah et les Justes parmi les nations» : Bucarest, *Romania PRO TV*, 23 mai 2001, de 17h30 à 18h.

«La diplomatie française et les Juifs de Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale»: Bucarest, *Romania PRO TV*, 23 mai 2003, de 17h30 à 18h.

«Les Juifs en Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale »: Bucarest, *Romania PRO TV*, 30 octobre 2003, de 18h30 à 19h.

«Les Mythes fondateurs de l'antisémitisme »: *Télévision de Toulouse (TLT)*, Entretien avec Greg Lamazères: enregistrement le Jeudi 13 novembre 2003, de 10h à 10h30.

«La mythes antisémites à travers l'histoire»: *Romania PRO TV*, Bucarest, 18 mai 2004, de 17h30 à 18h.

«Les Juifs dans la Grande Roumanie»: *TVR*, Cluj, 9 mars 2005.

«Extraits de l'octroi du titre *Doctor Honoris Causa*, par l'Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca»: *TVR Cluj*, 9 novembre 2005.

«La dialogue judéo-chrétien»: *Romania PRO TV*, Bucarest, 18 mai 2006, de 17h30 à 18h.

«Poèmes de la Shoah»: *TVR Cluj*, 9 octobre 2006 (à l'occasion de la parution en langue roumaine du recueil *Mémoires de la Shoah. Poèmes*, Cluj, éd. Apostrof, 2006, 82 p.

«Alexandre Safran»: *Romania PRO TV*, Bucarest, 23 avril 2007, de 17h30 à 18h.

«Matinée universitaire»: *TVR*, Cluj, 28 octobre 2008.

«Emancipation et assimilation dans l'histoire moderne des Juifs », dans le cadre de l'émission « *Transilvania policroma* », *TVR Cluj*, 26 octobre 2009.

«Etudiants et enseignants juifs dans les universités»: *TVR 1*, Bucarest, 3 septembre 2010, de 19h30 à 20h. A l'occasion du Colloque international « Enseignants et étudiants juifs à l'université de Iasi et dans d'autres universités roumaines et européennes (fin XIXe siècle – fin de la Deuxième Guerre mondiale », Iasi, 1er - 3 septembre 2010.

«Extraits de la cérémonie de l'octroi du titre de Docteur *Honoris Causa* par l'Université Al. I. Cuza de Iași», *TVR Iași*, 14 octobre 2010.

« Alexandre Safran et la Shoah inachevée en Roumanie», *TVR Cluj* (Transilvania policroma), 22 novembre 2010.

«Alexandre Safran et la Shoah inachevée en Roumanie»: *TVR Cultural*, Bucarest, 26 novembre 2010, 10h-10h30. L'émission a été transmise plusieurs fois en 2010 et 2011.

«Le pogrom de Iași»: *TVR 1*, Bucarest, 26 juin 2011, 19h30 à 20h. A l'occasion du Colloque international « 70 ans depuis le pogrom de Iași (28-30 juin 1941) : Histoire et mémoire », Iași, 26-27 juin 2011.

« Une journée pour la mémoire des Juifs de Hârlau », *TVR Cluj*, 20 octobre 2011. A l'occasion du Symposium « Les Juifs de la région de Hârlau : Histoire, économie, culture » (Hârlau, 22 septembre 2011).

« Pourquoi s'est suicidé Ilarie Voronca ? », *TVR Cluj*, 3 novembre 2011.

DIRECTION DES TRAVAUX UNIVERSITAIRES (1993-2011)

I. MEMOIRES DE MAITRISE (1993-2004) ET DE MASTER 1 (2005-2011)

1993

1. BENEZET Delphine, « Le camp d'Agde de ses origines à 1942 » (1993) : « Très Bien ».
2. COUDERT Stéphane, « Le kibboutz à la croisée des chemins » (1993) : « Très Bien ».
3. D'AGOSTINO Sophie, « Les Juifs dans le Gard pendant la Seconde Guerre mondiale » (1993) : « Très Bien ».
4. ELMALIH Laurence, « Jules Isaac dans le rapprochement judéo-chrétien » (22/06/1993) : « Très Bien ».
5. GUIRAUD Patricia, « L'immigration 'illégal' des Juifs vers Israël à la veille de sa création (1945-1948) » (10/1993) : « Très Bien ».
6. LLAMBRICH Jordi, « Les relations judéo-chrétiennes depuis 1945 et l'exemple de Montpellier » (29/09/1993) : « Très Bien ».

1994

7. MAZON Géraldine, « Le problème juif et les Juifs en Espagne à l'époque moderne et contemporaine » (06/1994) : « Très Bien ».

1995

8. AMBERNY Sylvie, « Une nouvelle Pologne ? Les changements politiques et sociaux de 1989 à septembre 1993 » (19/10/1995).
9. CROS David, « Les nationalistes dans l'Empire austro-hongrois (1860-1914) » (19/10/1995) : « Très Bien ».

1996

10. BATT Maguelone, « Les protagonistes des violations des droits de l'homme en Amérique du Sud » (25/10.1996) : « Assez Bien ».
11. BENOIT Séverine, « Le combat pour l'abolition de l'apartheid en Afrique du Sud, de 1985 à la libération de Nelson Mandela » (10/1996).
12. BLOCH Coralie, « Enfance et adolescence juives en France pendant la Seconde Guerre Mondiale à travers le cinéma » (24/09/1996) : « Bien ».
13. BOURMALO Virginie, « Le génocide arménien à travers la presse française de 1915 à 1920 » (11/10/1996) : « Bien ».
14. CROS David, « Le genèse de l'Etat yougoslave (1878-1920) » (12/06/1996) : « Très Bien ».

15. FACKELDEY Roger, « Les relations entre l'Union européenne et la Roumanie après 1989 » (24/09/1996) : « Très Bien ».
16. GINEL Magali, « La France et l'accèsion de la Principauté de Serbie à l'indépendance (1875-1878) » (11/10/1996) : « Très Bien »
17. LEONI Karine, « Les Juifs dans la presse du Midi, de janvier 1933 à septembre 1939 » (1996) : « Très Bien ».
18. SCHWAB Philippe, « La création de la Tchécoslovaquie » (24/09/1996) : « Très Bien ».

1997

19. FRIBOLLE Alexandre, « Les Juifs à travers la presse du Midi : l'exemple du *Petit Méridional* et de *L'Eclair*, de 1914 à 1932 » (4/06/1997) : « Très Bien ».
20. REYNARD Jean-Christophe, « La première révolte juive (66 à 73-74 après J.C.) au regards des historiens » (06/1997).

1998

21. CICOLELLA Alexandra, « Archéologie, politique et religion en Israël (1967-1997) » (10/1998) : « Très Bien ».
22. PEDRACKI Stéphane, « La Pologne de l'été 1980 à l'été 1989 : du totalitarisme vers la démocratie ? » (29/09/1998) : « Bien ».
23. PEPIN Yannick, « Rieucros : un camp d'internement en Lozère (février 1939-février 1942) » (25/06/1998) : « Très Bien ».

1999

24. BOUKALKOUL Alima, « Le pouvoir algérien face au Front Islamique du Salut (1988-1995) » (14/10/1999) : « Bien ».
25. DE PAYEN Eric, « La Grande Roumanie : territoires, populations, minorités (1919-1940) » (30/06/1999) : « Très Bien ».
26. DELAUNAY Aurélien, « La tragédie nationaliste en Roumanie (1989-1996) » (14/10/1999) : « Bien ».
27. HAMZAOUI Abdellatif, « L'évolution de la Tchécoslovaquie après 1989 à travers le journal *Le Monde* : de la Tchécoslovaquie à la République tchèque et la Slovaquie » (30/09/1999) : « Très Bien ».
28. JIBERT Sophie, « L'évolution politique de la Roumanie (1944-1990) à travers le quotidien *Le Monde* » (30/09/1999) : « Très Bien ».
29. MARTIN Laurence, « Les relations économiques israélo-arabes de 1991 à 1995 à travers la presse française » (29/06/1999) : « Bien ».
30. MESON Emmanuelle, « Israël et les Palestiniens de 1988 à 1993 » (8/10/1999) : « Bien ».
31. MONTALTI Vincent, « Une guerre fratricide. Histoire de la Deuxième Guerre balkanique (juin-août 1913) » (14/10/1999) : « Très Bien »
32. PEFFER Stéphanie, « L'immigration des Juifs russes en Grande Bretagne (1880-1914) » (8/10/1999) : « Bien ».
33. RAISON Caroline, « Polémiques autour des manuscrits de la Mer Morte » (29/09/1999) : « Très Bien ».

2000

34. BLAUSTEIN Amélie, « La communauté juive d'Avignon dans les années soixante » (13/10/2000) : « Bien »
35. BOUSLOVA épouse ANDRE Galina, « Les partis politiques libéraux dans la Troisième Douma (Russie : 1907-1912) » (10/2000) : « Très Bien ».
36. CROUZET Rosa, « Le crépuscule des vieux quartiers à Béziers. 'L'affaire des démolitions (août 1944-avril 1953)' » (2000) : « Très Bien ».
37. DECLERCQ Philippe, « Les Allemands de l'Est face à l'unification » (13/10/2000) : « Bien »
38. DEREDJIAN Sophie, « Eugène Lisbonne : la carrière politique d'un Juif du Midi » (2/10/2000) : « Bien ».
39. DESCHANEL Isabelle, « La politique française au Proche-Orient dans *Le Petit Méridional* et *L'Eclair*, de l'armistice de Moudros au traité de Sèvres (30 octobre 1918 – 10 août 1920) » (3/10/2000) : « Bien ».
40. GALLARET David, « Le camp d'internement de Rivesaltes (1941-1942) » (10/10/2000) : « Très Bien ».
41. JOLY Karine, « Le Mythe national grec dans les livres d'histoire grecque contemporaine » (14/09/2000) : « Très Bien ».
42. PONGE Magali, « La communauté juive de Nîmes au XIXe siècle » (juin 2000) : « Très Bien ».
43. ROTHEA Xavier, « Les Roms de la République fédérale socialiste de Yougoslavie aux Etats nés de son éclatement (1945-1999) » (3/10.2000) : « Très Bien ».
44. SEVENE Gladys, « Israël Bedarride (1798-1869) » (10/10/2000) : « Très Bien ».
45. VASSAL Emmanuel, « La jeune nation bulgare mutilée au profit d'une fragile paix européenne (janvier à juillet 1878) » (12/10/2000) : « Très Bien ».
46. VEZINET Boris, « La France et la question kurde en Turquie (1919-1938) » (06/2000) : « Très Bien ».

2001

47. ARNAUD Fabien, « Les otages français au Liban » (1985-1988) » (5/10/2001) : « Très Bien ».
48. DERDEYN Aurore, « La déportation dans le Gard pendant la Seconde Guerre mondiale » (5/10/2001) : « Très Bien ».
49. GONTIER Corinne, « La déportation de France pendant la Deuxième Guerre mondiale à travers des témoignages écrits et oraux » (8/10/2001) : « Très Bien ».
50. HEYMAN Valérie, « La sécurité publique en Palestine mandataire (1922-1939) » : « Bien ».
51. MAURIN Virginie, « L'année 1968 en Tchécoslovaquie vue à travers les articles d'un quotidien français, *Le Monde* » (5/10/2001) : « Très Bien ».
52. MILESI Gérard, « Les Juifs de l'Isle sur la Sorgue au XIXe siècle » (28/06/2001) : « Très Bien ».
53. POLARSKI Marcel, « Les premiers succès du sionisme politique (1915-1925) » (15/10/2001) : « Très Bien ».

2002

54. AGNIEL Sandie, « René Bousquet et l'affaire Bousquet de 1979 à 1995 à travers le quotidien *Le Monde* » (11/10/2002) : « Passable ».
55. CHARNAUD Céline, « Les Juifs dans le Vaucluse pendant la Seconde Guerre mondiale » (11/19/2002) : « Très Bien »
56. LISMONDE Delphine, « Le régime de Najibullah de 1989 à 1992. Du retrait des Soviétiques à la prise de Kaboul » (2002) : « Très Bien ».
57. MEJRI Sonia, « L'histoire de l'Islam et des peuples arabes dans les manuels scolaires des collèges et des lycées français (1987-2001) » (2002) : « Très Bien ».
58. OURITSKAIA Rita, « Les déportations des peuples en URSS (1917-1953) » (25/06/2002) : « Très Bien ».
59. WADE Amadou Tidiane, « L'évolution de la vie politique au Sénégal (1980-2000) vue par le quotidien *Le Monde* » (28/06/2002) : « Bien ».

2003

60. LAFTAH Mustapha, « La guerre du Golfe (17 janvier – 28 février 1991) à travers *Le Monde* » (10/10/2003) : « Bien ».

2004

61. CISZEK Océane, « Les relations culturelles franco-roumaines de 1878 à 1914 » (juin 2004) : « Très Bien ».
62. DUGUET Laurent, « Le négationnisme sur Internet » (7/10/2004) : « Très Bien ».
63. FALL Elhadji Alassane, « La politique africaine de la France (1989-1992) » (7/10/2004) : « Bien »
64. HEJDA Thomas, « La Shoah et les enfants juifs sous le protectorat Bohême-Moravie (1939-1945). Souvenirs des rescapés : Theresienschtadt – Auschwitz-Birkenau » (7/10/2004) : « Très Bien ».
65. NIASSE Mamadou, « Les actes terroristes : l'exemple de la France et de l'Algérie (1995-2001) » (28/06/2004) : « Bien ».
66. NDIAYE Amadou, « Islam et islamisme en Afrique noire : exemples de la Mouridyya au Sénégal et du mouvement réformiste au Nigéria (des origines à l'avènement de la charia dans le nord du Nigéria en 1999) » (28/06/2004) : « Bien ».
67. SOULAS Michel, « Le général Koenig et Israël » (28/06/2004) : « Très Bien ».
68. VINCENT Brice, « Les mouvements extrémistes palestiniens. De l'Intifada Al Aqsa en septembre 2000 à la mort d'Abdel Aziz Al-Rantisi en avril 2004 » (7/10/2004) : « Bien ».
69. VRECH Jean-Philippe, « La communauté juive d'Algérie, de la création d'Etat d'Israël à l'indépendance de l'Algérie (1948-1962) » (6/10/2004) : « Très Bien ».

2005

70. DERROUCH Olivia, « Le conflit du Kosovo vu par la presse (1997-2000) » (13/06/2005) : « Très Bien ».

71. MONKOTOWICZ Catherine, « Histoire et thèmes du roman de Hanoch Bartov, *A qui appartiens-tu enfant*, 1970 » (6/09/2005).
72. REX Emmanuelle, « Essai de bibliographie analytique sur les *Protocoles des Sages de Sion* » (13/06/2005) : « Très Bien »
- 2006
73. ABDULLAHI Zaihati, « Les Relations entre Juifs et Musulmans. Enquête auprès de quarante étudiants musulmans de l'Université Paul Valéry effectuée entre les mois de février et mai 2006 » (2006) : « Bien ».
74. CLERC Emmanuel, « Le rôle de Jean-Paul II dans le rapprochement entre Juifs et Chrétiens : l'exemple de son voyage en Terre Sainte (20-26 mars 2000) » (2006) : « Très Bien ».
- 2007
75. AHAMED Zahara, « Les discours sur le judaïsme et les Juifs dans la pensée de quelques intellectuels musulmans francophones » (11/06/2007) : « Assez Bien ».
76. COPPEL Frédéric, « L'Antisémitisme dans le monde arabo-musulman. Internet et les médias comme vecteurs des thèses antisémites » (6/06/2007) : « Très Bien ».
77. DELLAC Solange, « Léon Blum face à l'affaire Dreyfus et à l'antisémitisme » (5/06/2007) : « Bien ».
78. JEREMY Jean, « Le centenaire de la réhabilitation d'Alfred Dreyfus à travers la presse française » (juillet 2006) » (5/06/2007) : « Très Bien ».
79. SCHMIDT Chloé, « Edmond Fleg : sa vie et son œuvre » (7/06.2007) : « Bien ».
80. SULTAN Lionel Mayer, « L'enseignement religieux juif (talmudique) en France (1962-2005) » (7/06/2007) : « Très Bien ».
- 2008
81. AH-SAM Ursula, « La Shoah dans les manuels scolaires du cycle terminal du secondaire, des années 1960 à nos jours : politique, contenu et évolution du savoir transmis » (20/06/2008) : « Très Bien ».
82. CHELKHAL Leila, « Les relations judéo-musulmanes au Maroc » (20/06/2008) : « Bien ».
83. DUMONT Anthony, « La Repentance de l'Eglise catholique de France » (9/06/2008) : « Très Bien ».
84. GIRARD Flavien, « Les minorités ethniques et religieuses du Nord-Est de la Roumanie (Moldavie et Bucovine) » (9/06/2008) : « Assez Bien ».
85. KLEIN Mélanie, « La fin du mandat britannique sur la Palestine (novembre 1947-mai 1948) » (9/06/2008) : « Très Bien ».
- 2009
86. SORANO Marine, « La pratique de la religion juive durant la Shoah » (2009) : « Très Bien ».

87. VIGNOZZI Aurélie, « Le mythe du complot judéo-maçonnique pendant l’Affaire Dreyfus au travers des journaux *Le Temps* et *La Croix* (1894-1896) » (30/06/2009) : « Bien ».

88. VINCENT Emelyne, « La condition de la femme juive pendant la Shoah » (2009) : « Très Bien ».

2010

89. GIL Christelle, « Le dialogue judéo-catholique sous le pontificat de Benoît XVII » (21/06/2010) : « Très Bien ».

90. DUPONT Anouk, « Voyage en Orient : les enjeux de la patrimonisation dans l’espace méditerranéen oriental » (27/09/2010) : « Bien ».

91. PEREZ Florent, « Emmanuel Eydoux face au dialogue judéo-chrétien. Etude de la correspondance du poète (1967-1971) » (21/06/2010) : « Très Bien ».

2011

92. ARTAUD Leslie, « Etre adventiste du Septième jour aujourd’hui : l’exemple de Montpellier et Clapiers » (2011) : « Bien ».

93. MONNERAIS Sophie, « Vivre dans les tranchées dans l’armée française entre 1914-1918 » (2011) : « Très Bien ».

II. MEMOIRES DE DIPLOME D’ETUDES APPROFONDIES (D.E.A.) (1994-2004) ET DE MASTER 2 (2005-2011)

1994

94. BELFKIH Ali, « Abdel-Krim et le soulèvement du Rif (1920-1926) » (27/10/1994) : « Assez Bien ».

95. BENEZET Delphine, « L’immigration et l’intégration des réfugiés espagnols dans l’Hérault (1936-1994) » (27/10/1994) : « Très Bien ».

96. ELMALIH Laurence, « Le philo-sémitisme en France pendant l’entre-deux-guerres (1919-1939) » (29/09/1994) : « Très Bien ».

97. WOLKOWICZ épouse BREILLAT Déborah, « Les Relations entre Juifs et Catholiques depuis Vatican II » (27/10/1994) : « Très Bien ».

1995

98. AMATRUDA épouse GIRARD Josette, « La condition des Juifs d’Algérie pendant la guerre d’indépendance (1954-1962) » (15/11/1995) : « Très Bien ».

99. DOMIN Jean-Christophe, « Les Juifs et l’antisémitisme à l’extérieur de la France, à travers deux journaux locaux *L’Eclair* et *Le Petit Méridional*, de 1919 à 1936 » (09/1995) : « Très Bien ».

1996

100. ALBERNHE épouse CLAPAREDE Brigitte, « Amos Oz et la société israélienne. Engagement politique et représentation littéraire » (16/10/1996) : « Très Bien ».

101. CROS David, « La genèse de l’Etat yougoslave (1878-1920) » (06/1996) : « Très Bien ».

1997

102. AMBERNY Sylvie, « Des citoyennes à la tribune. Les femmes françaises en politique de 1974 à nos jours » (4/06/1997) : « Très Bien ».
103. BATT Maguelone, « Les violations des droits de l'homme dans *Le Monde* (1987-1995) » (4/06/1997).
104. FACKELDEY Rogier, « La restructuration des secteurs agricole et agro-alimentaire roumains en vue de l'intégration européenne » (14/10/1997) : « Très Bien ».
105. LEONI Karine, « L'Agence Havas en Allemagne et la politique antijuive des nazis dans la presse du Midi » (18/06/1997) : « Très Bien ».
106. CORREIA Emmanuel, « Le mal dans la Règle de la communauté » (4/06/1997) : « Très Bien ».
107. REYNARD Jean-Christophe, « La première révolte juive (66 – 73/74 après J.C.) au regard des historiens » (29/10/1997) : « Bien ».
108. SIGNORELLO épouse POUJOL Catherine, « L'idée messianique après la Shoah dans les traditions juive et chrétienne (la revue *Sens* de 1977 à 1985) » (15/09/1997) : « Très Bien ».

1999

109. PEPIN Yannick, « Etrangers et Juifs en Lozère de 1939 à 1944 » (8/10/1999) : « Très Bien ».

2000

110. DE PAYEN Eric, « Protection internationale des minorités. Situation des Hongrois et des Allemands en Roumanie, Tchécoslovaquie et Yougoslavie (1919-1940) » (28/06/2000) : « Bien ».
111. DUMINY Laurent, « Ceausescu et sa chute à travers la bibliographie, *Le Midi Libre* et *La Marseillaise* » (3/10/2000) : « Très Bien ».
112. HAMZAOUI Abdellatif, « L'évolution politique de la Tchécoslovaquie durant l'entre-deux-guerres. Bibliographie analytique » (16/10/2000) : « Très Bien ».
113. JIBERT Sophie, « L'évolution politique de la Roumanie (1990-1992) à travers le quotidien *Le Monde* » (10/10/2000) : « Très Bien ».
114. MESON Emmanuelle, « Israël et les Palestiniens de 1998 à 1995 à travers les images » (13/10/2000) : « Très Bien ».
115. RAISON Caroline, « Les 'nouveaux historiens' israéliens et l'identité culturelle en Israël » (3/10/2000) : « Très Bien ».

2001

116. BEN REDJEB CHEMINGUI Sinda, « L'indépendance de la Tunisie : une étude comparative de deux journaux, *Le Monde* et *L'Action Tunisienne* » (2001) : « Bien ».

2002

117. BLAUSTEIN Amélie, « Le cimetière juif de Carpentras » (11/10/2002) : « Très Bien ».

-
118. BONVOISIN Marianne, Hafez El-Assad et Israël : de la haine à la paix ? » (15/10/2002) : « Bien »
119. DERDEYN Aurore, « L'épuration dans le Gard au lendemain de la Seconde Guerre mondiale » (17/06/2002) : « Très Bien ».
120. ROTHEA Xavier, « Les Gitans sous la dictature franquiste en Espagne (1936-1978) » (15/10/2002) : « Très Bien ».
- 2003
121. CHARNAUD Céline, « Les Justes des Nations en France. L'exemple des religieux » (2003) : « Très Bien ».
122. GROSS Mathias, « La diplomatie française et la Palestine (1897-1917 » (13/10/2003) : « Très Bien ».
123. OURITSKAIA Rita, « Les Juifs soviétiques pendant la Deuxième Guerre mondiale » (12/06/2005) : « Très Bien ».
124. VAREILLES Guillaume, « Les frontières de la Palestine de la chute de l'Empire ottoman à la Conférence de San Remo » (13/10/2003) : « Bien ».
- 2004
125. JACOT Anne, « L'affaire du Carmel d'Auschwitz et les relations judéo-chrétiennes. Etude du journal *Le Monde* » (1984-2004) » (16/09/2004).
126. LAFTAH Mustapha, « Historiographie de l'Irak de 1991 à 2004 » (13/10/2004) : « Bien »
127. MILESI Gérard, « L'imaginaire du complot judéo-maçonnique dans la France catholique de la fin du XIXe siècle » (11/06/2004) : « Très Bien ».
- 2005
128. CISZEK Océane, « Les Relations culturelles franco-roumaines de 1920 à 1940 » (13/06/2005) : « Très Bien ».
129. HEJDA Thomas, « La condition des Juifs et la mémoire de la Shoah dans les pays tchèques » (11/10/2005) : « Très Bien ».
130. LUGASSY Maurice, « Les sionismes d'Albert Cohen » (5/10/2005) : « Très Bien ».
131. MEJRI Sonia, « L'histoire de l'Islam dans les manuels scolaires des collèges et des lycées en France (2001-2005) » (12/10/2005) : « Bien ».
132. NAVARRO Maurice, « Les écoles de l'Alliance israélite universelle en Egypte (1896-1956) » (12/10/2005) : « Très Bien ».
133. VINCENT Brice, « Les regards du *Monde* et du *Jerusalem Post* sur les attentats suicides palestiniens (1993-2005) » (10/10/2005) : « Très Bien ».
134. VRECH Philippe, « Juifs et relations intercommunautaires en Algérie. De la fin de la Première Guerre mondiale aux mesures rétrogrades du gouvernement de Vichy (novembre 1918-octobre 1940) » (12/10/2005) : « Très Bien ».
- 2006
135. FALL Elhadji Alassane, « L'Afrique dans les sommets francophones et franco-africains » 27/09/2006 : « Assez-Bien ».

136. MONKOTOKOWICZ Catherine, « Analyse et toile de fond historique de cinq nouvelles de Hanoch Bartov » (27/09/2006) : « Très Bien ».
137. NDIAYE Amadou, « Soufisme et politique au Sénégal : étude de la Mouridiyya et ses rapports avec le pouvoir politique au lendemain de l'alternance politique en mars 2000 » (22/09/2006) : « Passable ».
138. NIASSE Mamadou, « L'Islam soufi et l'Etat du Sénégal (1958-2000) » (2006) : « Assez Bien ».
139. REX Emmanuelle, « Le discours conspirationniste depuis 1970 : Essai de bibliographie analytique » (15/06/2006) : « Très Bien ».
140. SOULAS Michel, « La Communauté Européenne de Défense et le rôle du général König » (2006) : « Très Bien ».
- 2007
141. CLERC Emmanuel, « Le dialogue judéo-chrétien : où en sommes nous aujourd'hui ? Un regard sur la question » (5/06/07) : « Très Bien ».
142. ESSAIDI Hafid, « Les différentes formes de négation de la Shoah sur l'Internet français » (8/06/2007) : « Très Bien ».
143. RUPPERT Frank, « Les Réfugiés luxembourgeois dans l'Hérault, du 10 mai 1940 au 11 novembre 1942 » (09/2007) : « Très Bien ».
- 2008
144. COPPEL Frédéric, « L'Antisémitisme sur Internet dans le monde arabo-musulman » (9/06/2008) : « Très Bien »
145. SCHMIDT Chloé, « Le Comité de bienfaisance israélite de Paris et les sociétés de secours dans la crise française à la veille de la Seconde Guerre mondiale (1933-1941), face à l'immigration » (24/09/2008) : « Bien ».
146. SULTAN Lionel, « L'Ecole juive en France : l'enseignement religieux » (24/09/2008) : « Assez-Bien ».
- 2009
147. AH-SAM Ursula, « L'antisémitisme en France depuis l'affaire de Carpentras à nos jours » (2009) : « Très Bien ».
148. CHELKHA Leïla, « Les Juifs du Maroc : entre émigration et immigration » (2009) : « Bien ».
149. DUMONT Anthony, « Les représentations cinématographiques de la Shoah » (2009) : « Très Bien ».
150. REF Magali, « L'Affaire Finaly et la presse » (11/09/2009) : « Très Bien ».
- 2010
151. DEDDOUCHE épouse YAGUE Delphine, « La condition de la femme juive en France aujourd'hui » (30/09/2010) : « Très Bien ».
152. EL GHIAT Thaïs, « Israël, les Juifs et le judaïsme au regard de Tariq Ramadan » (22/09/2010) : « Bien ».
153. HASNI Mustapha, « Les Juifs vus par plusieurs mouvements religieux musulmans à travers l'Internet » (29/09/2010) : « Bien ».

154. JEAN Jérémy, « Le système concentrationnaire nazi : la place des *Sonderkommandos* » (2010) : « Bien ».
155. SORANO Marine, « La communauté juive de Marseille à l'épreuve de la Shoah : reconstruction et réinsertion (1945-1950) » (23/06/2010) : « Très Bien ».
156. VIGNOZZI Aurélie, « L'Affaire du Carmel d'Auschwitz et le dialogue judéo-chrétien (1986-1993) » (22/09/2010) : « Bien ».
157. VINCENT Emelyne, « La condition de la femme juive dans les camps nazis » (2010) : « Très Bien ».

III. THESES DIRIGÉES ET SOUTENUES A L'UNIVERSITE PAUL-VALÉRY MONTPELLIER 3 (1999-2011)

1999

1. Laurence ELMALIH, *Le Philosémitisme en France pendant l'entre-deux-guerres (1919-1939)*. [30 juin 1999]

2002

2. Brigitte ALBERNHE-CLAPAREDE, *Identité et histoire dans l'oeuvre d'Amos Oz*. [5 décembre 2002]
3. Adrian NICULESCU, *Aux racines de la démocratie en Roumanie: Pruncul Român (L'Enfant Roumain), premier journal libre roumain. Chronique de la révolution valaque de 1848*. [12 décembre 2002]

2004

4. Eric DE PAYEN, *Les minorités magyares du Traité de Trianon à la construction de l'Union européenne*. [9 décembre 2004]

2006

5. Abdelatif HAMZAOUI, *Le problème des minorités en Tchécoslovaquie de 1919 à 1939*. [9 décembre 2006]

2007

6. Aurore DERDEYN, *Déportations et épurations dans le Midi de la France (1942-1950)* (7 décembre 2007).
7. Emmanuelle MESON, *Les relations israélo-palestiniennes entre 1982 et 1999, d'après les caricatures de presse du Monde, The Jerusalem Post et Al Fajr*. [14 décembre 2007]
8. Rita OURITSKAIA, *Les immigrés russes, chrétiens et juifs, en France dans les années 1933-1948*. [17 décembre 2007]

2008

9. Guillaume VAREILLES, *Les frontières de la Palestine de la veille de la Première Guerre mondiale à la création de l'Etat d'Israël*. [3 décembre 2008]
10. Amélie BLAUSTEIN, *L'image des Juifs, du judaïsme et d'Israël dans les manuels scolaires d'histoire de 1957 à nos jours*. [4 décembre 2008]
11. Xavier ROTHEA, *Construire la différence : élaboration et utilisation de l'image des Gitans dans l'Espagne franquiste, 1936-1975*. [12 décembre 2008]

2009

12. Lucian-Zeev HERSCOVICI, *Le mouvement illuministe (de la Haskalah) parmi les Juifs de Roumanie*. [3 décembre 2009]
13. Joëlle BENKEMOUN-VALENTE, *La vie religieuse dans la France contemporaine à travers l'exemple d'une grande ville du sud : Nice de 1860 à 1980*. [15 décembre 2009]

14. Brice VINCENT, *La Shoah et l'immigration de France vers la Palestine et l'Etat d'Israël (1936-1950)*. [15 décembre 2009]
15. Elisabeth BORGOLOTTO, *Les Juifs à Florence au temps de de Côme l'Ancien, 1437-1464 : une histoire économique et sociale du judaïsme toscan*. Co-direction avec Danièle IANCU. [16 décembre 2009]

2010

16. Michel SOULAS, *Les engagements du général Koenig*. [10 décembre 2010]
17. Océane CISZEK, *Les relations culturelles franco-roumaines de 1878 à 1965*. [11 décembre 2010]

IV. THESES DIRIGÉES EN COTUTELLE ET SOUTENUES DANS UNE UNIVERSITE ETRANGERE

2010

18. Ioana-Stefania COZMAN, *L'Holocauste dans le Nord-Ouest de la Transylvanie*. [Thèse en co-tutelle, soutenue à l'Université Babes-Bolyai, Cluj-Napoca, Roumanie, le 12 décembre 2009].

2011

19. Alina BRAESCU-CAILEANU, *L'image du Juif dans la presse nationaliste de Roumanie (1900-1940). Une approche comparative* [Thèse en co-tutelle, soutenue à l'Université Alexandru Ioan Cuza de Iasi, Roumanie, le 23 septembre 2011]

V. THESES DIRIGÉES DONT LA SOUTENANCE EST PREVUE EN 2012

1. CLERC Emmanuel, *Les relations entre Juifs et Chrétiens en France depuis l'Affaire Dreyfus jusqu'en 1948*.
2. MEJRI Sonia, *L'image de l'Islam et des peuples arabes dans les manuels scolaires des collèges et des lycées en France depuis 1950*.
3. NAVARRRO Maurice, *Permanences et ruptures dans l'histoire des Juifs d'Egypte (1850-1970)*.

VI. PARTICIPATION A DES JURYS DE THESES ET D'HABILITATION A DIRIGER DES RECHERCHES (HDR)

A. Jurys de thèses.

1. Toulouse, 24 novembre 1994, Université de Toulouse I, Doctorat en Sciences Politiques:
Nathalie KRONENBERGER, *La minorité hongroise de Transylvanie depuis 1920. Un enjeu, des strategies*.
2. Paris, le 20 juin 1995, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Doctorat en Histoire:
Radu IOANID, *La destruction et la survie des Juifs roumains pendant la Deuxième Guerre mondiale*.
3. Ramat Gan, Israël, 3 avril 1996, Université Bar Ilan, Doctorat en Histoire (thèse rédigée en hébreu):
Zilla HERSCO, *Tsarfat, ha-yichouv ha-yehudi be-Eretz Israel ve-yahadut Tsarfat, 1945-1949* [La France, la communauté juive de Palestine et le judaïsme français, 1945-1949].

4. Montpellier, 15 mars 1997, Université Paul Valéry - Montpellier III, Doctorat d'Etat ès Lettres et Sciences Humaines (Président du jury):
Jean-Louis COURRIOL, *Littérature roumaine et traduction: théorie et pratique*.
5. Paris, 27 juin 1997, Université Denis Diderot - Paris VII, Doctorat en Histoire:
Gilles ROZIER, *Autour de Moyshe Broderzon à Lodz*.
6. Montpellier, 28 novembre 1997, Université Paul Valéry – Montpellier III, Doctorat d'Histoire (Président du jury) :
Pierre RAZOUX, *La guerre israélo-arabe d'octobre 1973 (6-25 octobre 1973). Echec et redressement d'un concept de combat aéroblindé*.
7. Montpellier, le 18 février 1999, Université Paul Valéry - Montpellier III, Doctorat d'Histoire: Enis TULCA, *L'ambassadeur Enis Akaygen pionnier du rapprochement turco-grec (1929-1945). Documents inédits*.
8. Paris, 20 septembre 2000, Ecole d'Architecture de Paris La Villette, Travail de fin d'Etudes: Sarah BREILLAT, *Perception juive de l'espace: le mikvé*.
9. Montpellier, le 16 décembre 2000, Université Paul Valéry - Montpellier III, Doctorat d'Histoire (Président du jury): David VINSON, *Les images des Arméniens dans les récits des voyageurs français au XIXe siècle, 1796-1895*.
10. Paris, 29 novembre 2002, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Section Sciences Religieuses, Sorbonne, Doctorat d'Histoire des Religions et des systèmes de pensée: Philippe PIERRET, *Mémoires, mentalités religieuses, art funéraire: la partie juive du cimetière du Dieweg à Bruxelles (1845-1945)*.
11. Paris, 7 octobre 2004, Ecole Pratique des Hautes Etudes, Doctorat d'Histoire (Président du jury) : Marat KHAZARIAN, *L'Opinion publique française et la question arménienne, 1894-1908*.
12. Paris, 4 décembre 2004, Université Paris I – Panthéon-Sorbonne (Président du jury) : Philippe SANGUINETTI, *Slovaquie : l'image mosaïque*.
13. Montpellier, 24 mars 2006, Université Paul Valéry – Montpellier III, Doctorat «Histoire militaire et études de défense» : Marc LEMAIRE, *La guerre de Crimée ; chronique et analyse d'un désastre sanitaire*.
14. Montpellier, 26 novembre 2007, Université Paul Valéry – Montpellier III, Doctorat d'Histoire (Président du jury) : Anik DESCHAMPS, *L'«Europe centrale» des Français : vie et mort d'un concept géopolitique, 1803-2003*.
15. Lille, 13 décembre 2007, Université Charles-de-Gaulle de Lille III, Doctorat d'Histoire des Mondes modernes» : Olivier ROTA, *Philosemitisme paulinien et modernité catholique du premier au second concile de Vatican*.
16. Cluj, 22 septembre 2008, Université Babes-bolyai de Cluj-Napoca (Roumanie). Doctorat d'Histoire (thèse rédigée en roumain) : Bianca Doris BRETAN, *Istoria presei sioniste de limba română până la al Doilea Război mondial [L'histoire de la presse sioniste de langue roumaine jusqu'à la deuxième guerre mondiale]*.
17. Bucarest, 25 février 2009, Doctorat en Philosophie (thèse rédigée en roumain) : Cristina TOMA, *Maimonide între mistici și rationaliști [Maimonide entre mysticisme et rationalisme]*.
18. Haifa, 7 mars 2009, University of Haifa, Doctorat d'Histoire (thèse rédigée en hébreu): Dafna CELLIER, *Yehudim ba-calcala be-'Regat' (Romania Ha-yeshana), 1859-1914. Micre shel calcalat miutum" ? [Les Juifs dans l'économie du 'Regat'*

(Ancien Royaume de Roumanie). *Un cas d'économie des minorités ?*]

19. 30 octobre 2010, Université Montpellier 3 Paul Valéry, Doctorat d'Histoire :
Bertrand LECUREUR, *L'image du nazisme et de la Shoah dans les manuels d'histoire allemands, britanniques, belges francophones et français publiés depuis 1950 (étude comparative)*.
20. Montpellier, 11 décembre 2010, Université Montpellier 3 Paul Valéry, Doctorat d'Histoire (Président du jury) :
Dominique DRACHE, *Israël et les Palestiniens. Regards croisés sur une confrontation de papier dans L'Express et Le Nouvel Observateur (1967-1986)*.

B. Jurys d'H.D.R.

21. Montpellier, 18 octobre 1997, Université Paul Valéry - Montpellier III:
Jacques BOUET, *Les racines vives de la culture balkano-roumaine*.
22. Montpellier, 29 mars 2001, Université Paul Valéry - Montpellier III:
Yves TERNON, *Histoire du déclin, de la chute et de l'effacement de l'Empire ottoman*.
23. Saint-Quentin-en-Yvelines, 29 novembre 2003, Université de Versailles – Saint-Quentin-en-Yvelines : Georges BENSOUSSAN, *Sionisme, shoah et religion civile : heurs et malheurs de la modernité juive*.
24. Montpellier, 24 novembre 2007, Université Paul Valéry, - Montpellier III :
Antoine COPPOLANI, *Du libéralisme au réalisme : aspects de l'évolution politique et des relations internationales des Etats-Unis, 1946-1974*.

LISTE DES PUBLICATIONS (1974-2011)

I. ARTICLES ET OUVRAGES

Les ouvrages rédigés ou dirigés sont en petites capitales

1974

1. « Napoléon III et la politique française à l'égard de la Roumanie », *Revue d'Histoire diplomatique*, 1974, n°1-2, p. 59-85.
2. « Adolphe Crémieux, l'Alliance israélite universelle et les Juifs de Roumanie au début du règne de Carol Hohenzollern Sigmaringen », *Revue des Etudes juives*, 1974, t. CXXXIII (3-4), p. 481-502.
3. « Le réalisme dans la littérature hébraïque », *Limba și Literatură*, Bucarest, 1974, t.4, p. 656-657.

1975

4. « Le souvenir de Benjamin Fondane », *Les Nouveaux Cahiers*, 1975, n°40, p. 69-72.
5. « Benjamin Fondane, Poèmes », in *Petite anthologie de la poésie roumaine moderne*, Bucarest, Ed. Minerva, 1975, p. 94-103.

1976

6. « Un Comité de Secours pour les Juifs de Roumanie à Strasbourg en 1900 », *Archives juives*, 1976, XIe année, n°1, p. 16-18.
7. « L'intérêt pour la colonisation d'Eretz Israël dans la lettre d'un médecin juif de Giurgiu adressée à la société l'Alliance israélite universelle de Paris (1867) », *Toladot*, Jérusalem, 1976, n°12-13, p. 38-42 (en roumain) et p. 4-8 (en hébreu).
8. « Un document sur la création de l'école israélite-roumaine de Harlau (1902) », *Toladot*, Jérusalem, 1976, n°12-13, p. 24-27 (en roumain) et p. 2-4 (en hébreu).
9. « Une lettre inédite d'Eléazar Rokéah sur les débuts du mouvement Ychouv Eretz Israel (1880) », *Revue des Etudes juives*, 1976, t. CXXXV(1-3), p. 177-183.
10. « Le Serment More judaïco en Roumanie », *Revue des Etudes juives*, 1976, t. CXXXV (1-3), p. 169-176.

1978

11. « Fondane, poète juif », in *Non Lieu*, Paris, 1978, n°2-3, p. 36-38.
12. « Juifs roumains. De l'idéal socialiste à la révolution sioniste (1878-1916) », *Les Nouveaux Cahiers*, 1978, n°52, p. 49-57.
13. « Benjamin Franklin Peixotto, l'Alliance israélite universelle et les Juifs de Roumanie. Correspondance inédite (1871-1876) », *Revue des Etudes juives*, t. CXXXVII (1-2), 1978, p. 77-147.

14. « Les Juifs en Roumanie : de l'indépendance à l'émancipation », *L'Histoire*, 1978, n°6, p. 84-86.
- 1979
15. *LES JUIFS EN ROUMANIE (1866-1919). DE L'EXCLUSION L'EMANCIPATION*, Editions de l'Université de Provence, Aix-en-Provence, 1979, 382 p. Préface de Pierre Guiral.
- 1980
16. « Revista Cultului Mozaic. Portrait d'une revue juive dans la Roumanie socialiste », *Actes du Colloque international Communautés juives (1880-1978). Sources et méthodes de recherches* (Paris, 13-15 février 1978), Paris, 1980, p. 212-215.
17. « Où en est la démographie des Juifs en Roumanie ? », *Actes du Colloque international Communautés juives (1880-1978). Sources et méthodes de recherches* (Paris, 13-15 février 1978), Paris, 1980, p. 284-297.
18. « Les Fussgeiers : l'émigration révolutionnaire des Juifs de Roumanie au tournant du siècle », *Yod*, Paris, 1980, t.5, fasc.2, p. 35-51.
19. « La Roumanie. De l'exclusion à l'émancipation » in G. Silvain, *Images et traditions juives*, Paris, Ed. Astrid, 1980, p. 328-332.
20. « Du nouveau sur les troubles antijuifs en Algérie à la fin du XIXe siècle », in *Relations entre Juifs et Musulmans en Afrique du Nord (XIXe - XXe siècles)*, Paris, Editions du C.N.R.S., 1980, p. 173-188.
21. « Races et nationalités en Roumanie. Le problème juif à travers les documents diplomatiques français (1866-1880) », *Revue d'Histoire moderne et contemporaine*, t.XXVII, juillet - septembre, 1980, p. 391-407.
22. *Les Juifs en Roumanie. De l'exclusion à l'émancipation*, Bruxelles, Editions de l'Institut Martin Buber, 1980, 8 p.
23. « Etre juif dans la Roumanie d'aujourd'hui », *Le Journal des communautés*, Paris, septembre 1980, p. 16-18.
- 1981
24. « L'émigration des Juifs roumains dans la correspondance diplomatique française (1900-1902) », in *Proceedings of the Seventh World Congress of Jewish Studies* (Jerusalem, august, 7-14, 1981), Jérusalem, 1981, p. 247-281.
25. *TEMOIGNAGES SUR JULES ISAAC, Dans l'amitié de Jules Isaac*, Cahier n°3, Aix-en-Provence, Association des Amis de Jules Isaac, 1981, 21/29 cm, 106 p.
26. « Ilarie Voronca (1903-1946) : une voix solitaire », *Dialogue*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1981, n°7, p. 11-28.
27. « Le destin de Benjamin Fondane », *Dialogue*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1981, n°7, p. 29-44.
- 1982
28. « L'émancipation des Juifs roumains à travers les documents diplomatiques français (1918-1919) », in *Proceedings of the Eight World Congress of Jewish Studies* (Jerusalem, august, 16-21, 1981), Jérusalem, 1982, p. 117-122.

29. « Les signes distinctifs : la rouelle, le chapeau pointu, l'étoile jaune », *Conscience et Liberté*, Berne, 1982, n°24, p. 92-100.
30. «Le serment More judaïco», *Conscience et Liberté*, Berne, 1982, n°24, p. 102-109.
- 1983
31. « Jules Isaac et le dialogue judéo-chrétien », *Marseille, revue municipale*, Marseille, 1983, n°134, p. 70-72.
32. « Deux lettres inédites de Moses Gaster sur les conséquences du Congrès antisémite roumano-européen (1886) », *Revue des Etudes juives*, 1983, t.CXLII (3-4), p. 465-472.
- 1984
33. « Les Juifs d'Algérie et de France pendant la crise antijuive algérienne (1897-1898). Correspondance inédite de Simon Kanoui », in *Les Relations intercommunautaires juives en Méditerranée occidentale (XIIIe - XXe siècles)*, Paris, C.N.R.S., 1984, p. 187-202.
34. « Le Tzahal et la politique de défense d'Israël », *Les Cahiers de Montpellier*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1984, n°9, p. 111-133.
35. « La communauté juive à Marseille », *Religion et Société*, Marseille, 1984, n°20, p. 3-13.
- 1985
36. « Les Associations et mouvements de jeunesse juifs sionistes en Europe de l'Est avant la seconde guerre mondiale. Le cas de la Roumanie » in *Mouvements de jeunesse. Chrétiens et Juifs : Sociabilité juvénile dans un cadre européen* (sous la direction de Gérard Cholvy), Paris, Ed. du Cerf, 1985, p. 301-311.
37. *JUIFS ET JUDAÏSME EN AFRIQUE DU NORD DANS L'ANTIQUITE ET LE HAUT MOYEN AGE*, (co-direction) Montpellier, Université Paul Valéry, 1985, 21/29 cm, 117 p. (Sem n°1).
- 1986
38. « Les Juifs de Roumanie. Une histoire multiséculaire », *Communauté nouvelle*, Paris, 1986, n°28, p. 9-37.
39. *ARMAND LUNEL ET LES JUIFS DU MIDI*, (direction) Montpellier, Université Paul Valéry, 1986, 360 p. (Sem n°2).
- 1988
40. « Napoléon III, Alexandre Ioan Cuza et la Pologne », in *Continuité et ruptures dans l'histoire et la littérature, Actes du Colloque franco-polonais* (Montpellier, 9-14 février 1987), Paris-Genève, Champion -Slatkine, 1988, p. 155-166.
41. *BLEICHRÖDER ET CREMIEUX. LE COMBAT POUR L'EMANCIPATION DES JUIFS DE ROUMANIE DEVANT LE CONGRES DE BERLIN. CORRESPONDANCE INEDITE (1878-1880)*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1987, 264 p. (Sem n°3).
42. *MONTPELLIER ET LA MEMOIRE JUIVE*, *Bulletin historique de la ville de Montpellier*, Montpellier, 1987, n°7 (numéro spécial).

43. « M. Blecher, écrivain juif », *Dialogue*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1988, n°17, p. 77-97.
44. « Aux sources de l'Etat d'Israël. La Conférence sioniste de Focsani (1882) en Roumanie », in *Hommes, idées, journaux. Mélanges en honneur de Pierre Guiral*, Paris, Publications de la Sorbonne, 1988, p. 217-228.
45. *LES JUIFS A MONTPELLIER ET DANS LE LANGUEDOC DU MOYEN AGE A NOS JOURS* (direction), Montpellier, Université Paul Valéry, 1988, 446 p. (Sem n°4).
- 1990
46. « Echos dans la correspondance du rabbin Moses Gaster sur ses activités en faveur des Juifs roumains et du mouvement sioniste » (En hébreu), in *Mélanges en honneur d'Alexandre Safran* (sous la direction de Moshe Hallamish), Université Bar Ilan, Ramat Gan et Daf-Noy Press, Jérusalem, 1990, p. 93-102.
47. « Les Juifs et la médecine », in *La Médecine à Montpellier du XIIIe au XXe siècle* (sous la direction de Louis Dulieu), Paris, Editions Hervas 1990, 21/29 cm, p. 30-34.
- 1991
48. « Bernard Lazare et les Juifs de Roumanie », in *Europe une et indivisible* (ouvrage collectif sous la direction de Jacques Viard), Aix-en-Provence, Université de Provence et Les Amis de Pierre Leroux, 1991, p. 269-278.
49. « L'Evolution du statut juridique et politique des Juifs en Roumanie (1913-1938) », Paris, *Sens*, 1991, n°8-9, p. 303-318.
- 1992
50. *L'EMANCIPATION DES JUIFS DE ROUMANIE (1913-1919). DE L'INEGALITE CIVIQUE AUX DROITS DE MINORITE : L'ORIGINALITE D'UN COMBAT A PARTIR DES GUERRES BALKANIQUES ET JUSQU'A LA CONFERENCE DE PAIX DE PARIS*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1992, 350 p. (Sem n°5). Préface de Charles-Olivier Carbonell. Prix de la Fondation culturelle israélienne (Haifa, 1993).
51. *ROUTE DU PATRIMOINE JUIF DU MIDI DE LA FRANCE* (co-auteur avec Danièle Iancu), Avignon, Comité Départemental du Tourisme de Vaucluse, 1992, (Texte, iconographie, cartes).
- 1993
52. « L'émancipation des Juifs de Roumanie devant la Conférence de paix de Paris, (1919) », *Shvut*, Tel Aviv University, 1993, n°16, p. 257-279.
53. *THE ROAD OF JEWISH HERITAGE IN THE SOUTH OF FRANCE* (co-auteur avec Danièle Iancu), Avignon, Comité Départemental du Tourisme de Vaucluse, 1993.
54. « Emmanuel Eydoux », in *Emmanuel Eydoux, un poète juif provençal*, Marseille, Direction de la Communication de la Ville de Marseille, p. 26-29.
- 1994
55. « Les Juifs en Roumanie jusqu'à la seconde guerre mondiale », in *Mille ans de cultures ashkénazes*, Paris, Ed. Liana Lévy, 1994, p. 242-252.

56. *LE COMBAT INTERNATIONAL POUR L'EMANCIPATION DES JUIFS DE ROUMANIE. DOCUMENTS ET TEMOIGNAGES (1913-1919)*, Université de Tel Aviv, Centre Goldstein-Goren, Institut de Recherche de la Diaspora, Tel Aviv, 1994, 317 p.

1995

57. « Les combats de Bernard Lazare », in *Pratiques et Cultures politiques dans la France Contemporaine. Hommage à Raymond Huard*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1995, p. 409-423.

58. *LES JUIFS DU MIDI. UNE HISTOIRE MILLENAIRE* (co-auteur avec Danièle Iancu), Avignon, éd. A. Barthélémy, 1995, 351 p. Mention du Grand Prix historique de Provence (Marseille, 1996).

1996

59. *PERMANENCES ET MUTATIONS DANS LA SOCIETE ISRAELIENNE* (direction), Montpellier, Université Paul Valéry, 1996, 190 p. (Sem n°6).

60. *LES JUIFS EN ROUMANIE (1919-1938). DE L'EMANCIPATION A LA MARGINALISATION*, Editions Peeters, Paris-Louvain, collection de la Revue des Etudes juives, 1996, 432 p. Préface de Pierre Guiral et postface de Gérard Nahon.

61. *THE JEWS IN ROMANIA (1866-1919). FROM EXCLUSION TO EMANCIPATION*, New York, East European Monographs, Columbia University Press, 1996, 191 p.

62. *EVREII ÎN ROMANIA (1866-1919). DE LA EXCLUDERE LA EMANCIPARE*, Bucarest, Editura Hasefer, 1996, 444 p.

63. « Une lettre inédite du Grand Rabbin Moses Gaster sur les Juifs de Roumanie (1905) » *Yod*, Paris, 1996, n°1-2 nouvelle série, p. 59-68.

64. « Jules Isaac et Pierre Guiral », in *Hommage à Pierre Guiral, historien humaniste et éveilleur de recherches*, Aix-en-Provence, 1996, Institut d'Etudes politiques, p. 51-60.

65. *JULES ISAAC A AIX-EN-PROVENCE*, Edition du numéro spécial de la revue *Dans l'Amitié de Jules Isaac*, Aix-en-Provence, 1996. Auteur aussi de l'« Avant-propos » (p. 5-6) et de l'article « Historique de l'Association des amis de Jules Isaac » (p. 19-24).

66. « Pierre Guiral (1909-1996) et les études juives », *Revue des Etudes juives*, 1996, t.155 (3-4), p. 485-491.

1997

67. « Israël: politique de défense et défis de la paix », in *Les Armes et la toge. Mélanges offerts à André Martel*, Montpellier, Université Paul Valéry, Centre d'Histoire militaire et d'Etudes de Défense nationale, 1997, p. 591-603.

68. « The Jews of Romania During the Antonescu Regime as Reflected in French Diplomatic Documents », in *The Destruction of Romanian and Ukrainian Jews During the Antonescu Era* (Randolph L. Braham, editor), The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, New York, 1997, p. 251-267.

69. «Moses Gaster și evreii din România la începutul secolului al XXlea», *Studia et Acta historiae iudaeorum Romaniae*, Bucarest, 1997, t. II, p.174-186.

70. «La mer des dispersions», in *Actes du 19e Festival international du cinéma méditerranéen*, Montpellier, 1997, p. 40-47.

1998

71. «Les Juifs de Roumanie pendant la Shoah dans les archives françaises», in *Archives de la Shoah, Actes du Colloque international Rencontre européenne des Centres de recherches sur les archives de la Shoah (24-26 novembre 1996)*, Paris, L'Harmattan, 1998, p. 264-277.

72. «The Jews of Romania During the Shoah in the French Archives», in *Archives of the Shoah*, L'Harmattan, 1998, p. 603-616.

73. *DE L'AFFAIRE DREYFUS A LA FIN DE LA SECONDE GUERRE MONDIALE (1894-1945): LES ENGAGEMENTS DE JULES ISAAC* (direction), Aix-en-Provence, Association des Amis de Jules Isaac, 1998, 21/29 cm, 116 p..

74. «La Shoah en Roumanie», *Les Temps Modernes*, mai-juin 1998, n°599, p. 43-65.

75. *EMANCIPAREA EVREILOR DIN ROMÂNIA (1913-1919)...*, Bucarest, Editura Hasefer, 1998, 415 p.

76. «Alexandre Safran, grand-rabbin de Roumanie», in *Hommage à Alexandre Safran* (sous la direction d'Esther Starobinski), Genève, Université de Genève et Communauté israélite de Genève, 1998, p. 67-77.

77. *LA SHOAH EN ROUMANIE. LES JUIFS SOUS LE REGIME D'ANTONESCU (1940-1944). DOCUMENTS DIPLOMATIQUES FRANÇAIS INEDITS*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1998, 189 p. (Sem n°7).

1999

78. «L'engagement de Paulette Pallarès», in «*Clapiers honore une Juste des nations*», Clapiers, Service de la communication de la municipalité, 1999, p. 11-18.

79. «Bernard Lazare et les Juifs de Roumanie», in *Bernard Lazare, anarchiste et nationaliste juif* (textes réunis par Philippe Oriol), Paris, Champion, 1999, p. 181-191.

80. *LA SHOAH EN ROUMANIE. LES JUIFS SOUS LE REGIME D'ANTONESCU (1940-1944). DOCUMENTS DIPLOMATIQUES FRANÇAIS INEDITS*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2e édition revue et augmentée, 2000, 205 p. (Sem n°8).

2000

81. «Les Juifs en Roumanie, hier et aujourd'hui», in *Chrétiens et Juifs face à l'oecuménisme*, Saint-Remy, 2000, p. 56-67.

82. *EVREII DIN ROMÂNIA (1919-1938). DE LA EMANCIPARE LA MARGINALIZARE*, Bucarest, Editura Hasefer, 2000, 377 p.

2001

83. «L'aspect international du combat pour l'émancipation», IN *HA-YEHUDIM BE-ROMANIA BE-MEA TECHA-ESRE (Les Juifs en Roumanie au XIXe siècle)*

(en hébreu, également codirection du volume), Diaspora Research Institute, Tel Aviv, 2001, p.97-128.

84. «Le mouvement sioniste», in *HA-YEHUDIM BE-ROMANIA BE-MEA TECHA-ESRE (Les Juifs en Roumanie au XIXe siècle)* (en hébreu, également codirection du volume), Diaspora Research Institute, Tel Aviv, 2001, p. 229-252.
85. «Préface», in Theodor Wexler et Mihaela Popov, *Anchete si procese uitate (Enquêtes et procès oubliés), 1945-1960*, Bucarest, Fundatia W. Filderman, 2001, vol.1, p. 9-19.
86. «From the Science of Judaism to the New Israeli Historians. Landmarks for a History of Jewish Historiography», *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, 2001, n°1, p.114-126.
87. «Les Juifs en France: de l'émancipation à l'intégration», in *Mouvements religieux et culturels en France de 1800 à 1914* (volume collectif coordonné par C. Amalvi), Paris, SEDES, 2001, p.92-112.
88. *SHOAH ÎN ROMÂNIA. EVREII ÎN TIMPUL REGIMULUI ANTONESCU (1940-1944)*, Iași, editura Polirom, 2001, 206 p.

2002

89. «De la 'science du judaïsme' aux 'nouveaux historiens' israéliens: jalons pour une histoire de l'historiographie juive», in *Une passion de l'histoire. Histoire(s), mémoire(s) et Europe. Hommage au professeur Charles-Olivier Carbonell*, Toulouse, Privat, 2002, p. 255-264.
90. *TRACER LE CHEMIN. MELANGES OFFERTS AUX PROFESSEURS RENÉ-SAMUEL SIRAT ET CLAUDE SULTAN*, (direction), Montpellier, Université Paul Valéry, 2002, 222 p. (Sem n°10).
91. «Situația evreilor din România reflectată în documentele diplomatice franceze» in *Distrugerea evreilor români și ucrainieni în timpul epocii Antonescu (La destruction des Juifs roumains et ukrainiens pendant l'époque d'Antonescu)* (sous la direction de Randolph L. Braham), Bucarest, Editura Hasefer, 2002, p. 360-378.
92. «Die Juden in Rumänien nach dem Zweiten Weltkrieg» («Les Juifs en Roumanie après la Deuxième Guerre mondiale»), *Judaica*, Zürich, septembre 2002, n°3, p. 188-201.
93. «L'histoire des Juifs en Provence», in *Dictionnaire de la Provence et de la Côte d'Azur* (sous la direction de Jean Chélini), Paris, Ed. Larousse et Jacques Marseille, 2002, 21/29 cm, p. 418-423.
94. «Le cheminement de Jules Isaac: de l'affaire Dreyfus à l'Enseignement du mépris», in *Chrétiens et Juifs: entre ignorance, hostilité et rapprochement* (sous la direction d'Anette Becker, Danielle Delmaire et Frédéric Gugelot), Lille, Université Charles-de-Gaulle - Lille 3, Travaux et recherches, 2002, p. 161-177.
95. «Chief Rabbi Meyer Abraham Halevy, Exegete and Historian», *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, n°2, 2002, p. 287-306.

96. «Armand Lunel», in *Jewish Writers of the Twentieth Century* (sous la direction de Sorrel Kerbel), London, Fitzroy Dearborn Publishers, 2002, 21/29 cm, p. 336-341.

2003

97. «Préface» pour la traduction roumaine du livre «La Tendresse de Dieu»: René-Samuel Sirat, *Tandrețea lui Dumnezeu*, Bucarest, Editura Hasefer, 2003, p. 7-17.

98. *LES MYTHES FONDATEURS DE L'ANTISEMITISME. DE L'ANTIQUITE A NOS JOURS*, Toulouse, éd. Privat, 2003, 192 p.

99. «Emancipation and Integration of French Jews before World War I», *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, 2003, n°3, p.281-298.

100. «The Shoah in Romania as Reflected in French Diplomatic Documents» in *The Holocaust and Romania. History and Contemporary Significance*, Bucarest, Editura Semne, 2003, p. 188-205.

2004

101. *PERMANENCES ET RUPTURES DANS L'HISTOIRE DES JUIFS DE ROUMANIE (XIXe-XXe SIECLES)* (direction), Montpellier, Univ. Paul Valéry, 2004, 350 p. (Sem n°11).

102. «Les Juifs en Roumanie entre tradition, haskalah et israélitisme», in *Un modèle d'intégration. Juifs et israélites en France et en Europe, XIXe-XXe siècles* (sous la direction de P. Cabanel et C. Bordes-Benayoun), Paris, Berg international, 2004, p.223-241.

103. «Pierre Guiral», «Jules Isaac», Léon Poliakov», in *Dictionnaire biographique des historiens français et francophones de Grégoire de Tours à Georges Duby* (sous la direction de C. Amalvi), Paris, La Boutique de l'histoire, 2004 (p. 145-146, 160-162, 260-261).

104. *LUPTA INTERNATIONALĂ PENTRU EMANCIPAREA EVREILOR DIN ROMANIA. DOCUMENTE ȘI MĂRTURII. VOL. I (1913-1919)*, Bucarest, Hasefer, 2004, 317 pages.

105. *LUPTA INTERNATIONALĂ PENTRU EMANCIPAREA EVREILOR DIN ROMANIA. DOCUMENTE ȘI MĂRTURII. VOL. II (1919-1939)*, Bucarest, Hasefer, 2004, 395 pages.

106. «Le dialogue judéo-catholique : de Jules Isaac à Jean-Paul II», *Theologia biblica*, nr. 3, Universitatea Babeș-Bolyai, Centrul de studii biblice, Cluj, iunie 2004, p.5-11.

2005

107. «Préface», in Brigitte Claparède-Albernhe, *Amos Oz, une écriture de paix*, Paris, L'Harmattan, 2005, p. 7-9.

108. «Marele Rabin Meyer Abraham Halevy (1900-1972). Exeget și istoric», *Buletinul Centrului, Muzeului și arhivei istorice a evreilor din România*, Bucarest, 2005, pp. 69-84.

109. MITURILE FONDATOARE ALE ANTISEMITISMULUI. DIN ANTICHITATE PÂNĂ ÎN ZILELE NOASTRE, Bucurest, Hasefer, Colecția Judaica, 2005, 303 p.
110. «The Struggle for the Emancipation of Romanian Jewry and Its International Ramifications», in *THE HISTORY OF THE JEWS IN ROMANIA. THE NINETEENTH CENTURY* (coeditor Carol Iancu), The Goldstein-Goren Diaspora research Center, Tel Aviv University, 2005, p.111-149.
111. «The Zionist Movement in Nineteenth Century Romania», in *THE HISTORY OF THE JEWS IN ROMANIA. THE NINETEENTH CENTURY* (coeditor Carol Iancu), The Goldstein-Goren Diaspora research Center, Tel Aviv University, 2005, p.259-182.
112. «Chief Rabbi Alexander Safran's Struggle before his Expulsion from Romania», *Studia Hebraica*, The Goldstein Goren Center for Hebrew Studies, Université de Bucarest, 2005, n°5, p. 324-350.
- 2006
113. «L'histoire des Juifs de Roumanie et l'ego-histoire», in *CAROL IANCU, DOCTEUR HONORIS CAUSA DE L'UNIVERSITE BABES-BOLYAI DE CLUJ-NAPOCA*, Cluj, Editura Fundatiei pentru studii europene, 2006, p. 41-85 (édition bilingue).
114. «Literature and Music. Comparative portraits of two Jews from Provence : Armand Lunel and Darius Milhaud», *Studia Judaica*, "Dr. Moshe Carmilly" Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XIV, 2006, p. 263-273.
115. BLEICHROEDER ȘI CRÉMIEUX. LUPTA PENTRU EMANCIPAREA EVREILOR DIN ROMANIA LA CONGRESUL DE LA BERLIN (1878-1880). CORESPONDENȚĂ INEDITĂ (1878-1880), București, editura Hasefer, 2006, 382 p.
116. «Les Juifs en Roumanie depuis la Shoah et jusqu'au post-communisme», in *Universitate și Cultură, Volume dédié au professeur Andrei Marga à l'occasion de ses 60 ans*, Cluj, Presa universitară clujeană, 2006, p. 241-272.
117. «Alexandru Safran : A Life of Struggle, a Ray of Light», *Studia Hebraica*, The Goldstein Goren Center for Hebrew Studies, Université de Bucarest, 2006, n°6, p. 69-79.
118. PERMANENȚE ȘI RUPTURI ÎN ISTORIA EVREILOR DIN ROMANIA (SECOLELE XIX-XX), Bucurest (direction) Hasefer, 2006, 437 p.
119. LES JUIFS DE ROUMANIE ET LA SOLIDARITE INTERNATIONALE (1919-1939) (direction), Montpellier, Université Paul Valéry, 2006, 351 p. (Sem n°12).
120. EVREII ÎN ROMANIA (1866-1919). DE LA EXCLUDERE LA EMANCIPARE. Ediția a II-a revizuită și adăugită, cu o «Bibliografie cronologică a chestiunii evreiești (1861-1919) completată până în anul 2006», Bucurest, Hasefer, 480 p.

2007

121. «Adolphe-Isaac Crémieux, Gerson von Bleichroeder and the Jewish Politics of “shtadlanut” in the 19th Century», *Studia Judaica*, “Dr. Moshe Carmilly” Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XV, 2007, p. 67-81.
122. ALEXANDRE SAFRAN. *UNE VIE DE COMBAT, UN FAISCEAU DE LUMIERE*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2007, 318 p. (et 32 p. d’illustrations) (Sem n°13).
123. «Mutațiile religioase și culturale la evreii din România (1848-1919)» in *Spiritualitate și cultură europeană. Volum dedicat profesorului Ladislau Gyémant la împlinirea vârstei de 60 de ani* (ed. Alina Branda, Ion Cuceu, Claudia Ursuțiu), Cluj, Presa Universitară Clujeană, Editura Fundatiei pentru Studii Europene, 2007, 409 p., p.59-75.
124. «The Jews of France and Algeria in the time of the Dreyfus Affair», in *Jewish Life in Diaspora before World War II : Europe and the Mediterranean* (București, 28-29 mai 2007), *Studia Hebraica*, The Goldstein Goren Center for Hebrew Studies, Editura Universității București, 2007, n°7, p. 51-66.

2008

125. «Le grand rabbin Alexandre Safran et le sauvetage des Juifs de Roumanie pendant la Shoah», *Revue des Etudes juives*, t. 166 (3-4), janvier-juin 2008, pp. 631-665.
126. «Alexandre Safran : his Writings on Kabbalah and his philosophical work», *Studia Judaica*, “Dr. Moshe Carmilly” Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XVI, 2008, p.72-94.
127. «Bacău», «Dorohoi», «Focșani», «Hârlău», «Mihăileni», «Roman», «M. Blecher», «Horia Carp», «Ilarie Voronca». *Notices pour Jews in Eastern Europe. The YIVO Encyclopedia*, Yale University Press, 2008, vol. 1 (21/29 cm, p. 105-106, 194, 291-292, 418-419, 519-520, 657-658,) et vol. 2 (21/29cm, p. 1167, 1568, 1985-1986).
128. «The Language, Literary Works and Liturgy of the pope’s Jews in Southern France», *Studia Hebraica*, The Goldstein Goren Center for Hebrew Studies, Université de Bucarest, 2008, n°8, p. 81-95.
129. « Chief Rabbi Alexander Safran and Queen Mother Elena », *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, 2008, n°8, p.333-344.
130. «An Outstanding Example of Solidarity with the Jews Deported to Transnistria: The Case of Reserve Lieutenant Ion Bogza», *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, 2008, n°8, p.345- 355.
131. «Préface», in Adrian Niculescu, *Aux racines de la démocratie en Roumanie. “Pruncul Român” : premier journal libre roumain - chronique de la Révolution valaque de 1848*, Cluj, Clusium, 2008, p. 11-18.
132. ALEXANDRU SAFRAN. *O VIAȚĂ DE LUPTĂ, O RAZĂ DE LUMINĂ*, București, Editura Hasefer, 2008, 394 p. (și 32 p. de ilustrații).

133. «Școala israelito-română din Hârlău» («L'École israélite-roumaine de Hârlău»), in Dumitru Mateciuc și Aurel Neicu, *Monografia Liceului teoretic "Ștefan cel Mare", 1953-2008*, Iași, Editura Pim, 2008, p. 26-34.
134. « Le pèlerinage dans le judaïsme après 70 », in *Les Pèlerinages dans le monde à travers le temps et l'espace* (sous la direction de Jean Chelini), Picard, 2008, p. 83-94.
135. «Școala din Hârlău», (« L'École de Harlau ») *Apostrof*, Anul XIX, nr. 8 (219), 2008, 24/34 cm, p. 28-30.
136. « Un exemplu de solidaritate. Cazul locotenentului în rezervă Ion Bogza », *Apostrof*, Anul XIX, nr. 12 (223), 2008, 24/34 cm, p. 36-38.

2009

137. « Solidaritatea cu evreii deportați în Transnistria : comisia de ajutorare, Alexandru Șafran, Joint-ul și Crucea Roșie Internațională », *Holocaust. Studii și cercetări*, vol. I, nr. 2, București, Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România, 'Elie Wiesel', 2009, p. 9-34.
138. «Jules Isaac», «Roumanie», «Mihail Sebastian», «Transnistrie». Notices parues dans *Dictionnaire de la Shoah* (sous la direction de G. Bensoussan, J.-M. Dreyfus, Ed. Husson, J. Kotek), Editions Larousse, 2009, p. 291-292, 471-473, 483-484 et 544-545.
139. « Moses Maimonides in the Writings of Alexandre Safran », *Studia Judaica*, "Dr. Moshe Carmilly" Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XVII, 2009, p.118-144.
140. *EVREII ÎN ROMÂNIA (1866-1919). DELA EXCLUDERE LA EMANCIPARE*. Ediția a III-a revizuită și adăugită, cu o «Bibliografie cronologică a chestiunii evreiești (1861-1919) completată până în anul 2008». Cuvânt înainte de Aurel Vainer, Prefață de Andrei Marga, București, editura Hasefer, 2009, 502 p.
141. « Jacques Truelle, Paul Morand et les relations franco-roumaines pendant la Deuxième Guerre mondiale », in *Paul Morand l'Européen*, Actes du Colloque de septembre 2009, Bucarest, Ambassade de France en Roumanie et Institut Français de Bucarest, 2009, p. 73-118.

2010

142. *ALEXANDRE SAFRAN ET LA SHOAH INACHEVEE EN ROUMANIE. RECUEIL DE DOCUMENTS (1940-1944)*. Avant-Propos d'Aurel Vainer, et Préface d'Andrei Marga, Bucarest, éditions Hasefer, 2010, 607 p.
143. *ALEXANDRU SAFRAN SI SOAHUL NETERMINAT IN ROMANIA. CULEGERE DE DOCUMENTE (1940-1944)*. Cuvânt înainte de Aurel Vainer, și Prefață de Andrei Marga, București, Editura Hasefer, 2010, 576 p.
144. « Lupta lui Meir Shai ». Prefață, in Csaba-Istvan Székely, *Holocaustul amintirilor*, Miercurea Ciuc, Alutus, 2010, p. 11-12.
145. « Préface », in Maud Haymovici, *Le dernier cours d'histoire. Ce Juif de la France libre qui aimait tant la Bretagne*, L'àpart éditions, Fabrica Libri, 2010, p. 13-17.
146. « Les réactions des milieux chrétiens face à Jules Isaac », *Revue d'Histoire de la Shoah*, n°192, janvier-juin 2010, p. 159-193.

147. « Un diplomate français en guerre. Jacques Truelle et sa mission en Roumanie (1941-1943) », in *Combats. Hommage à Jules Maurin*, Paris, éd. Michel Houdiard, 2010, p. 304-314.
148. « Începuturile mișcării de renaștere națională evreiască. Conferința de la Focșani (1882) și evoluția sionismului în România până la Primul Război mondial », *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, t. XI, București, 2010, p. 18-40.
149. « Istoriografie, Șoah, biografie și scrierea istoriei evreilor din România », in *Laudatio profesor universitar doctor Carol Iancu, Universitatea Paul Valéry – Montpellier III, Franța. Cu ocazia acordării titlului de Doctor Honoris Causa al Universității « Alexandru Ioan Cuza » din Iași, Evenimente și imagine academică*, 2010, p. 91-124.
150. « The Emancipation and Assimilation of the Jews in the Political Discourse regarding the Granting of Citizenship to the French Jews during the French Revolution », *Studia Judaica*, “Dr. Moshe Carmilly” Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XVIII, 2010, p.89-115.
- 2011
151. « Meir Shai Battle ». Préface, in Csaba-Istvan Székely, *The Holocaust of Memories*, Translated from Romanian by Andrei Proca, Miercurea Ciuc, Alutus, 2011, p. 11-12.
152. « Jules Isaac et le dialogue judéo-chrétien », in *Juifs et chrétiens à travers l’histoire, entre conflits et filiations* (sous la direction de Bruno Béthouart et Pierre-Yves Kirschléger), XIXe Université d’été du Carrefour d’Histoire religieuse, Lyon, 10-13 juillet 2010, Les Cahiers du Littoral – 2 – N°10, 2011, p. 341-352.
153. « Ilarie Voronca, poet al modernității și al iubirii », *Apostrof*, anul XXII, nr. 6 (253), 2011, 24/34 cm, p. 7-12.
154. « Ilarie Voronca: douăsprezece scrisori inedite către Saul Axelrud », *Apostrof*, anul XXII, nr. 6 (253), 2011, 24/34 cm, p. 13-23.
155. « Câteva aspecte ale activității șef rabinului Alexandru Șafran în 1944 și 1945 », in *Situația evreilor din Europa Centrală la sfârșitul celui de-al doilea război mondial (1944-1945)* (coordonatori: Antonio Faur și Ladislau Gyémant), Editura Universității din Oradea, 2011, p. 111-136.
156. « Cuvânt înainte », in Lucian Nastasă (editor), *Antisemitismul universitar în România (1919-1939). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, 2011, p. 7-12.
157. « A Few Aspects of Chief Rabbi Alexandru Safran’s Activity in 1944 and 1945 », *Studia Judaica*, “Dr. Moshe Carmilly” Institute for Hebrew and Jewish History, Cluj, v. XIX, 2011, p.36-58.
158. « A Brief History of the Jewish Community of Hârlau », *Studia Hebraica*, Université de Bucarest, 2011, n°9-10, p.135-150.
159. *ELOGE D’EDMOND REBOUL ET THEMES DE MES RECHERCHES ACTUELLES*. Discours de réception à l’Académie de Nîmes prononcé le 28 janvier 2010, Nîmes, Publications de l’Académie, 2011, 34 p.

160. « L'Affaire du 'sang rituel' de Galatz (1859) en Roumanie », in *L'ECRITURE DE L'HISTOIRE JUIVE. MELANGES OFFERTS A GERARD NAHON*, recueillis par Danièle Iancu-Agou et Carol Iancu, Paris-Louvain, Peeters, 2011, p. 657-686.

A paraître en 2012:

161. « Georges Dementhon, enseignant d'élite, artisan de l'amitié franco-roumaine », in *Hommage à Georges Dementhon* (sous la direction d'Alain Dementhon), Bucarest, 2011, 8 p. [Discours prononcé lors de la cérémonie de la pose de la plaque commémorative en hommage à Georges Dementhon, fondateur et premier proviseur du Lycée Français de Bucarest. Lycée Anna de Noailles, Bucarest, 15 avril 2011, à 17h.]
162. « Jules Isaac, le combat contre l'antisémitisme et pour le dialogue judéo-chrétien » (avec en Annexe, une lettre inédite du 15 mars 1963, envoyée par Jules Isaac à Jean-Pierre Bloch, in *Recueil de Mélanges offerts à Jozef M. Rydlo*, membre de l'Institut slovaque, Vice-Président de la Commission des Affaires étrangères du Conseil National de la République Slovaque, édité par Pavol Stano et Ladislav Vanco, Bratislava, 2011.
163. « L'Affaire Dreyfus et l'évolution de Bernard Lazare », in *L'AFFAIRE DREYFUS ET SES CONSEQUENCES*, sous la direction de Carol Iancu, Montpellier, PULM, 2011.
164. « Les étudiants juifs étrangers à la Faculté de médecine de Montpellier dès la fin du XIXe siècle et jusqu'à la Deuxième Guerre mondiale », in *ENSEIGNANTS ET ETUDIANTS JUIFS A L'UNIVERSITE DE IASI ET DANS D'AUTRES UNIVERSITES ROUMAINES ET EUROPEENNES (FIN DU XIXe SIECLE – FIN DE LA DEUXIEME GUERRE MONDIALE)*, sous la direction de Carol Iancu et Alexandru Florin Platon, Iași, editura Universității Iași, 2011.
165. « Comtat Venaissin », in *Enzyklopaedie juedischer Geschichte und Kultur*, Stuttgart, J.B. Metzler, 2011 (en allemand).

II. COMPTES RENDUS D'OUVRAGES

Cette liste mentionne uniquement les recensions d'ouvrages parus dans l'Annuaire de l'Afrique du Nord ; elle ne comprend pas les comptes rendus et les notes critiques publiés dans d'autres revues savantes ou de large diffusion et dont le nombre s'élève à plusieurs dizaines.

1. « Robert Attal et Claude Sitbon, *Regards sur les Juifs de Tunisie* », Paris, 1979, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XVIII (1979), Paris, 1980, p. 1202-1207.
2. « Michel Abitbol (Edité par), *Judaïsme d'Afrique du Nord aux XIXe-XXe siècles* », Jérusalem, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XIX (1980), Paris, 1981, p. 1002-1006.
3. « Charles Haddad de Paz, *Juifs et Arabes au pays de Bourguiba* », Aix-en-Provence,

- 1977, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XIX (1980), Paris, 1981, p. 1015-1016.
4. « *Les relations entre Juifs et Musulmans en Afrique du Nord, XIXe-XXe siècles* », Paris, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XIX (1980), Paris, 1981, p. 1016-1018.
  5. « *Pe'amim. Etudes sur l'héritage culturel du judaïsme oriental* », Jérusalem, 1979-1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XIX (1980), Paris, 1981, p. 1031-1033.
  6. « *Robert Attal, Périodiques juifs d'Afrique du Nord* », Jérusalem, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XX (1981), Paris, 1982, p. 1121.
  7. « *Bat Ye'or, Le Dhimmi. Profil de l'opprimé en Orient et en Afrique du Nord depuis la conquête arabe* », Paris, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XX (1981), Paris, 1982, p. 1129-1130.
  8. « *Harvey Goldberg (Edité et annoté par), Korot Louv ve-Yehudeya. Ychouweyhem ou-Minhageyhem. 'Higgid Mordecai' de Mordecai Ha-Cohen* », Jérusalem, 1979, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XX(1981), Paris, 1982, p. 1130-1132.
  9. « *Harvey Goldberg (Edité, traduit et présenté par), The Book of Mordechai. A study of the Jews of Libya. Selections from the 'Highid Mordekhai' of Mordechai Hakohen* », Philadelphie, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t.XX (1981), Paris, 1982, p. 1132-1133.
  10. « *Jacques Hassoun (Textes réunis et présentés par), Juifs du Nil*, Paris, 1981, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XX (1981), Paris, 1982, p. 1133-1136.
  11. « *Simon Schwarzfuchs, Les Juifs d'Algérie et la France (1830-1855)* », Jérusalem, 1981, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XX (1981), Paris, p. 1136-1137.
  12. « *Schulmann (Zede), Autobiographie. L'histoire de ma collection* », Paris, 1980, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XXI (1982), Paris, 1983, p. 899-900.
  13. « *Toledano (Joseph), Le temps du Mellah. Une histoire des Juifs du Maroc racontée à travers les Annales de la communauté de Meknès* », Jérusalem, 1982, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XXI (1982), Paris, 1983, p. 900-902.
  14. « *Zafrani (Haim), Mille ans de vie juive au Maroc. Histoire et culture, religion et magie* », Paris, Maisonneuve et Larose, 1983, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XXII, Paris, 1985, p. 970-973.
  15. « *Saraf (Michal), Nehorai, le rabbin Nehorai de Tunisie et sa poésie* », (En hébreu), Université de Tel Aviv, 1982, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XXII, Paris, 1985, p. 975.
  16. « *Laskier (Michael), The Alliance israélite universelle and the Jewish Communities of Marocco, 1862-1962* », New York State University of New York Press, Albany, 1983, in *Annuaire de l'Afrique du Nord*, t. XXII, Paris, 1985, p. 973-974.

III. ENTRETIENS PUBLIES

Interviews relatifs aux activités et publications scientifiques

(Liste non exhaustive, 1994-2010)

1. „Dialog”. Entretien avec N. Tomescu, *Institutul „A.D. Xenopol”*, Iași, octobre 1994).

2. „Etica Bibliei este aceeași pentru creștini și evrei”. Entretien avec Vladimir Simon, *Curierul Românesc*, anul VIII, nr. 11, noiembrie 1996.
3. „Les Juifs de Roumanie. De la citoyenneté durement acquise à l’extermination et le retour”. Entretien avec M. Hurtmans, *Contact, le mensuel juif de Belgique*, Bruxelles, n°116, mai 1998.
4. „Les diasporas sont un ciment entre les peuples”. Entretien avec Marc Médevielle, *Midi Libre*, 16 mai 1999.
5. „Resorturile unei cronică: evreii din România, secolele XIX - XX”. Entretien avec Iulia Deleanu, in Iulia Deleanu, *Carte de neuitare. Cu sufletul deschis, destine, pasiuni, dăruire*, Bucarest, ed. Kriterion, 2000, p. 62-64.
6. „Rendre hommage aux Juifs de Roumanie”, Entretien avec Marc Médevielle, *Midi Libre*, 24 septembre 2000.
7. „Documente inedite despre Shoahul din România”. Entretien avec Diana Zaharia, *Revista 22*, Bucarest, anul XI, n°50, 12-18 decembrie 2000.
8. „Cum se scrie istoria”. Entretien avec Carol Isac, *Orient Express*, Tel Aviv, martie 2001.
9. „Minoritățile pot prezenta un veritabil liant al conștiinței europene”, Entretien avec le professeur Mircea Anghelescu, vice-président de la Fondation culturelle roumaine (Fundatia Culturală Română), *Curierul Românesc*, Bucarest, Anul XIII, n°7 (173), iulie 2001.
10. „Cine nu mai are evrei să încerce să-i cunoască”. Entretien avec Dorin Petrișor, *Transilvania Jurnal*, 17 mai 2001.
11. „Fie ca un învățământ al stimei să înlocuiască un învățământ al disprețului”. Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea Evreiască*, n°147 (947), 1-15 septembrie 2001.
12. „În România a fost un holocaust neterminat”. Entretien avec Carol Isac, *Ultima Oră* (Tel Aviv, 2001), reproduit par *Realitatea evreiască* (Bucarest, 2001)
13. „La bibliothèque juive que vous devez avoir”. Entretien avec Victor Malka, *Information juive*, Paris, n°214, janvier 2002.
14. „L’Amitié judéo-chrétienne de France. Un chemin et une volonté de reconnaissance”, Entretien, *Eglise de Montpellier*, n°59, 10 avril 2003.
15. „Nu pot uita vreodată cântecele idiș ale mamei”, Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea Evreiască*, n°197-198 (997-998), 24 octombrie – 25 noiembrie 2003.
16. „Decrypter les mythes fondateurs de l’antisémitisme”. Entretien avec Jacky Vilacèque, *Midi Libre*, Montpellier, 30 novembre 2003.
17. „Les vieilles racines de l’antisémitisme”. Entretien, *La Dépêche du Midi*, Toulouse, 13 novembre 2003.
18. „Aux racines de l’antisémitisme”. Entretien, *La Provence*, Aix-en-Provence, 18 janvier 2004.
19. „Un «glissement» des mythes antijuifs”, Entretien avec Philippe Salus, *L’Indépendant*, Perpignan, 21 février 2004.

20. „Antisemitismul – un pericol pentru democrație”. Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea evreiască*, Bucarest, n°209-210, 16 mai – 15 iunie 2004.
21. „De Démocrite à el-Assad”. Entretien, *La Libre Belgique*, Bruxelles, 25 juin 2004.
22. „Pour des raisons politiques, on a libéré la parole antisémite”. Entretien avec Christian Laporte, *Le Soir*, Bruxelles, 28 juin 2004.
23. „Exploatarea politică a miturilor antisemite”. Entretien avec Ionela Mînză, *Revista 22*, anul XV, n°761, 5-11 decembrie 2004.
24. „Evreii din România, sub semnul paradoxului istoric”. Entretien avec Ștefan Olteanu, *Deșteptarea*, Bacău, 20 aprilie 2005.
25. „Shoah-ul – parte integrantă din istoria popoarelor”. Entretien avec Ioana Anghelescu, *Revista 22*, Anul XVI, n°792, 10-16 mai 2005.
26. „La mémoire juive de père en fils”, *Midi Libre*, 6 juin 2005.
27. „Génocides: En connaissant mieux le passé, on peut mieux envisager l’avenir”. Entretien avec Henri-Marc Rossignol, *La Gazette*, Montpellier, n°886, 10-16 juin 2005.
28. „Les chercheurs face au génocide”. Entretien avec Jean-Marie Dinh, *La Marseillaise - L’Hérault du jour*, 13 juin 2005.
29. „Pluralitate și multiculturalism”. Entretien avec Irina Airinei, *Cronica Română*, 25 mai 2006. Reproduit dans Irina Airinei, *Sortiți să vadă*, Bucarest, Ideea europeană, 2007, p. 51-57.
30. „Antisemitismul a fost un învățământ al disprețului”, Entretien avec Radu Eugen Stan, *Timpul Iași*, n°7-8, iulie-august 2006).
31. „Sărbători ale cărții de istorie”. Entretien avec Liviu Moscovici, *Viața Noastră*, Tel Aviv, n°16.799, 9 iunie 2006.
32. „O viață pentru o întreită pasiune: istorie, literatură, ecumenism”. Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea evreiască*, Bucarest, n°254-255, 1-23 iunie 2006.
33. „C’est un nîmois qui le premier a défendu Dreyfus”. Entretien, *Midi Libre*, 8 décembre 2006. A l’occasion du Colloque «L’Affaire Dreyfus et ses conséquences» (Montpellier, 7 et 8 décembre 2006).
34. „Ce înseamnă rasismul? Înseamnă frica de celălalt”. Entretien avec Ioana Petcu, *Lumina*, Iași, 28 aprilie 2007.
35. „Necesitate launtrică și datorie de suflet”. Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea evreiască*, Bucarest, n°275-276, 1-31 mai 2007.
36. „Regard sur l’histoire des Juifs roumains”. Entretien avec Victor Malka, *Information juive*, n°269, juin 2007.
37. „Imediat ce-l știm pe celălalt, ne dăm seama că este ca și noi”. Entretien avec Ioana Petcu, *Oglinda literară*, Iași, n°71, noiembrie 2007.
38. „Tăria de a-ți urma steaua. Față-n față cu prof. univ. Carol Iancu”, Entretien avec Iulia Deleanu, *Realitatea evreiască*, Bucarest, n°352-353, 1-31 décembre 2010.

LECTIO MAGISTRALIS

CAROL IANCU

EVREII DIN ROMÂNIA ȘI DIPLOMAȚIA OCCIDENTALĂ (1856-1945)

STIMATE DOMNULE RECTOR CORNEL ANTAL,
STIMATE DOMNULE DECAN IOAN HORGA,
DRAGI COLEGI AI UNIVERSITĂȚII DIN ORADEA,
DOMNELOR ȘI DOMNILOR,
ONORATĂ ASISTENȚĂ,

Permiteți-mi să adresez de la început toată recunoștinta mea domnilor profesori Sever Dumitrașcu și Viorel Faur, domnului decan Ioan Horga, colegilor din Consiliul Facultății de Istorie, Relații internaționale, Științe Politice și Științele Comunicării, pentru propunerea acordării titlului de *Doctor Honoris Causa*, și membrilor Senatului Universității din Oradea care au votat-o în unanimitate.

Mulțumirile mele se adresează de asemenea Domnului Profesor Cornel Antal, care conduce această importantă instituție universitară, pentru primirea admirabilă care mi-a fost rezervată la Oradea, oraș pe care l-am descoperit în toamna anului 2010, cu ocazia Conferinței internaționale “Situția evreilor din Europa centrală la sfârșitul celui de-al Doilea Război mondial (1944-1945)”, al cărei coordonator a fost profesorul Antonio Faur.

Primirea acestui titlu din partea prestigioasei Dv. universități este o mare onoare pentru mine, pentru Universitatea Paul Valéry din Montpellier și Școala de Înalte Studii ale Iudaismului din Franța.

Acest titlu îl dedic de asemenea familiei mele, soției mele Danielle, care se află aici, și copiilor mei Sarah, violoncelistă și Michaël, istoric, care au fost în imposibilitatea de a mă acompania.

Domnule Rector, în scrisoarea Dv. din 23 noiembrie 2011, anunțându-mi votul favorabil al Senatului care a avut loc în ziua de 14 a aceleiași luni, mi-ați comunicat că înaltul titlu științific mi se acordă “ca mărturie a recunoașterii valorii de excepție a operei mele științifice, de reconstituire a istoriei evreilor din România și a unor raporturi româno-franceze de-a lungul timpului. De asemenea ca expresie a aprecierii activității mele de difuzare, prin intermediul unor manifestări internaționale (colocvii, congrese, conferințe, emisiuni de televiziune și radio), a unor cunoștințe cu privire la rolul comunităților evreiești în societatea europeană modernă și contemporană”.

Aceste aprecieri laudative care mă onorează, mi-au sugerat și, dintr-un anumit punct de vedere, chiar dictat subiectul conferinței mele de astăzi: istoria evreilor din România, abordată însă în perspectiva raporturilor româno-franceze în particular și a diplomației occidentale în general. Voi prezenta această problematică încercând să răspund la următoarele întrebări:

1. Începând de la ce dată situația evreilor din România devine un obiect de discuție pentru cancelariile occidentale?
2. Care sunt principalele intervenții ale diplomației occidentale în lupta pentru emanciparea a evreilor români?
3. Există o evoluție a politicii diplomației occidentale față de ceea ce a reprezentat “chestiunea evreiască” atât înainte de 1919, cât și în perioada interbelică și în anii tragici de “noapte și ceață” ai celui de-al Doilea Război mondial? Se poate vorbi de permanențe sau de rupturi în analiza acestei diplomații?

1. Congresul de pace de la Paris (1856): statutul evreilor din Moldova și Valahia, o problema internațională

Evreii, a căror prezență este atestată încă din Evul Mediu (semnalată și pe teritoriul Daciei antice, dar nu posedăm nici o dovadă a continuității acestui habitat evreiesc până la comunitățile medievale reconstituite în Valahia prin venirea *sefarzilor* izgoniți din Spania), au cunoscut la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea un important progres demografic, favorizat printr-o imigrație din Galiția și din Rusia, în special după ocuparea

Bucovinei de către Austrieci, în 1775 și a Basarabiei de către Ruși, în 1812. Ei au avut un rol economic important ca intermediari îndeosebi în Moldova, în crearea unor târguri, care asigurau o funcție de schimburi într-o societate eminentamente agrară, compusă aproape exclusiv din țărani și dintr-un număr restrâns de boieri, mari proprietari funciari. După Tratatul de la Andrianopol (1829), rușii au ocupat cinci ani Principatele române și au introdus acolo *Regulamentele Organice*, o legislație nouă care a semănat confuzie între statutul evreilor pamânteni și al celor imigrați de puțină vreme. Evreii au fost de acum înainte considerați în bloc ca o “națiune străină”, discriminându-i pe evreii autohtoni (în majoritate *așkenazi*, locuind mai ales în Moldova, *sefardimii* constituind o minoritate în Muntenia, unde sunt semnați din secolul al XVI-lea). Revoluția de la 1848, la care evreii au participat individual, unii jucând un rol de prim-plan - să amintim numele bancherului Davicion Bally și ale pictorilor Barbu Iscovescu și Daniel Rosenthal (acesta din urma a pictat simbolul revoluției, înainte de a deveni martirul ei) -, a reprezentat speranța unei mântuiri. Într-adevăr, “*Proclamația de la Islaz*”, platforma politică a revoluționarilor munteni stipula în articolul 21 “emanciparea israeliților și drepturi politice pentru toți compatrioții de altă credință”. Tot astfel, programul revoluționarilor moldoveni, “*Dorințele partidei naționale în Moldova*”, prevedea prin articolul 27, “emanciparea treptată a israeliților moldoveni”. Aceste principii au rămas fără urmări odată cu sosirea armatelor Țarului și Sultanului, care au înăbușit revoluția și au restabilit Regulamentele Organice. Situația evreilor s-a înrăutățit neîncetat: lipsiți de dreptul de a se stabili la țară sau tolerați cu dificultate, excluși din funcții publice, ei au fost etichetați și tratați drept străini.

Există o coincidență cronologică între recunoașterea pe plan internațional a unirii principatelor românești Moldova și Valahia și problematica egalității în drepturi a evreilor români. Această coincidență este legată de războiul Crimeii și de reuniunea Congresului de pace de la Paris (25 februarie - 30 martie 1856).

În pofida unor ezitări datorate unor conjuncturi politice internaționale ale epocii, Napoléon al III-lea, devenit la sfârșitul Războiului Crimeii, “arbitrul Europei”¹, s-a dovedit partizanul cel mai entuziast al aplicării principiului

---

¹ Cf. Pierre Guiral, *Prévost-Paradol (1829-1870). Pensée et action d'un libéral sous le Second Empire*, Paris, P.U.F., 1955, p. 153.

nationalităților, privind dezideratele românilor. El putea declara cu mândrie în discursul său de deschidere a ședinței legislative din 8 februarie 1859: “*Si l’on me demandait quel intérêt la France avait dans ces contrées lointains qu’arrose le Danube, je répondrais que l’intérêt de la France est partout où il y a une cause juste et civilisatrice à faire prévaloir*” [“Dacă aș fi întrebat ce interes are Franța în acele ținuturi îndepărtate pe care le udă Dunărea, aș răspunde că interesul Franței se află peste tot unde trebuie făcut să biruie o cauză dreaptă și civilizatorie”]². La Congresul de la Paris, contele Walewski, ministrul francez al Afacerilor externe, a propus unirea, dar din cauza opoziției sistematice a Austriei și Turciei, ea nu s-a concretizat în tratatul semnat la 30 martie 1856. Cu toate acestea, deciziile luate (articolele 21-27) au schimbat statutul internațional al Principatelor, care au fost puse sub garanția colectivă a Puterilor contractante, suzeranitatea Porții fiind menținută iar protectoratul rus abolit. Tratatul din Paris prevedea revizuirea Regulamentelor Organice în conformitate cu dezideratele Moldovenilor și Valahilor, care trebuiau să fie exprimate în cadrul unor adunări naționale alese (numite *divanuri ad-hoc*), urmând să fie sancționate doi ani mai târziu de către puterile europene printr-o nouă Convenție. Divanurile *ad-hoc* din Moldova și Valahia s-au pus de acord asupra principiilor privind organizarea viitoare a Principatelor, printre care, cel mai important, unirea Moldovei și Valahiei într-un singur Stat cărmuit de un guvern constituțional reprezentativ. Cu toate acestea și în ciuda eforturilor Franței, Convenția de la Paris din 19 august 1858, care încheia Conferința din capitala Franței, n-a proclamat unirea. Ea stipula că Moldova și Valahia, denumite de-acum Principatele Unite, sub suzeranitatea Porții și garanția Puterilor, vor continua să formeze două state separate (!), cu doi hospodari aleși pe viață, două guverne, două adunări alese pentru șapte ani, dar o singură Curte de casație și o Comisie centrală care să pregătească legile țării. În cele din urmă, după cum se știe, românii au ocolit dificultățile, alegând în 1859, pe tronurile celor două principate, pe același domnitor, Alexandru Ioan Cuza.

De la sfârșitul războiului Crimeii, situația evreilor români a atras în mod constant atenția marilor puteri, conferindu-i o veritabilă dimensiune internațională, Franța urmând să joace un rol de prim-plan. Cu puțin timp înaintea deschiderii Congresului de la Paris, reprezentanți ai iudaismului

² Cf. Carol Iancu, « Napoléon III et la politique française à l’égard de la Roumanie », *Revue d’Histoire diplomatique*, janvier-juin 1974, nr. 1-2, p. 9

francez s-au adresat lui Napoléon al III-lea, cerându-i ca principiile de egalitate civilă și politică în favoarea evreilor din principatele române și din celelalte țări balcanice să fie proclamate de către diplomații întruniți în capitala franceză. Tratatul final enunță prin articolul 23 deplina egalitate a cultelor și a legislației, ceea ce reprezenta un progres în raport cu restricțiile confesionale cuprinse în Regulamentele Organice, dar el nu conține însă nici un articol referitor la egalitatea drepturilor civile și politice. Congresul, la cererea lui Grigore Ghica, domnitorul Moldovei, a preferat să lase divanurilor *ad-hoc* reglementarea statutului evreilor. În vreme ce adunarea munteană nu a deliberat asupra chestiunii, adunarea moldoveană a formulat teoria Statului creștin, prevăzând drepturi politice numai pentru creștini. În fața acestei atitudini, evreii români, susținuți de Armand Levy (1827-1891), jurnalist francez filoromân și prieten cu revoluționarii români din 1848 (printre care Brătianu și Rosetti), au adresat petiții comisiei țărilor protectoare cu sediul la București. În același timp, ei au cerut sprijinul coreligionarilor lor francezi. Walewski alertat cu privire la soarta evreilor, a depus la 5 iunie 1858, la Conferința de la Paris, care trebuia să sancționeze deciziile Adunărilor române, un document-model pentru viitoarea organizare internă a Principatelor. El propunea emanciparea, reclamând ”o administrație prevăzătoare și întemeiată pe principiul egalității, astfel încât moldovenii și muntenii să fie toți egali în fața legii, în fața impozitului și admisibili în chip egal la toate funcțiile publice, într-unul și celălalt principat, fără deosebire de origine și de religie”³.

Într-o scrisoare pe care a adresat-o baronului Rothschild, la 28 iulie 1858, Walewski a exprimat astfel sprijinul Franței pentru cauza evreilor moldoveni: ”Domnule Baron, fiul Dv. mi-a adus, în numele Dv., o petiție adresată Conferinței de la Paris de către israeliții care locuiesc în Moldova. Guvernul Împăratului a dat întotdeauna dovadă de simpatie pentru cauza toleranței religioase și a egalității cultelor în fața legii și nu puteți avea îndoieli cu privire la interesul cu care am primit comunicarea ce mi s-a făcut din partea Dv. Aș fi fericit ca împrejurările actuale să-mi permită să contribui la ameliorarea soartei israeliților din principate. Primiți vă rog, etc.”⁴.

---

³ Carol Iancu, *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare, București*, Ediția a III-a, revizuită de autor, cu o ”Bibliografie cronologică a chestiunii evreiești (1861-1919) completată până în anul 2008”. Cuvânt înainte de Dr. Aurel Vainer, Prefață de Prof. Dr. Andrei Marga, București, Hasefer, 2009, p. 56.

⁴ *Acte și documente relative la renașterea României*, publicate de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Bucu-

Aceste principii generoase, exprimate de Walewski atât în documentul de la 5 iunie 1858, cât și în scrisoarea particulară adresată baronului Rothschild, și care se înscriu în tradiția liberală a Franței, guvernul lui Napoléon al III-lea nu a reușit să le introducă în Convenția de la Paris, semnată la 19 august 1858. Într-adevăr, articolul 46 din acest document, deși afirma egalitatea de drepturi civile, nu prevedea decât promisiunea unei eventuale acordări de drepturi politice: “Moldovenii și muntenii vor fi cu toții egali în fața legii, în fața impozitului și admisibili în chip egal la funcțiile publice, într-unul și în celălalt principat... Moldovenii și muntenii de toate riturile creștine vor beneficia în chip egal de drepturi politice. Beneficierea de aceste drepturi va putea fi extinsă la celelalte culte prin dispoziții legislative...”⁵.

Eșecul intervenției franceze este legat de ostilitatea Rusiei, pe care Napoléon al III-lea încerca să o menajeze și cu care avea în vedere, încă din 1856, să realizeze o eventuală alianță. Într-adevăr, diplomații ruși au depus toate străduințele, opunându-se acordării de drepturi politice evreilor.

Acest eșec nu a descurajat evreii din Occident și organizațiile lor, care vor continua demersurile pe lângă guvernele lor respective pentru a ameliora situația coreligionarilor lor din România.

2. Lupta pentru emanciparea evreilor români și diplomația occidentală

a) Articolul 7 al Constituției din 1866.

Sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1864), realizatorul, cu sprijinul Franței, al unirii Moldovei cu Muntenia (la 24 ianuarie 1859), situația evreilor s-a ameliorat, categoria evreilor pământeni contestată de Regulamentele Organice, și alcătuiind majoritatea populației israelite, a fost recunoscută oficial prin articolul 26 al legii comunale din 31 mai 1864. Tot astfel, Codul civil, promulgat la 6 decembrie 1864, făcea accesibilă naturalizarea evreilor, care trebuiau totuși să se supună aceluiași formalități precum străinii, creștini sau

---

restii, 1909, t. VII, p. 265.

⁵ *Nouveau recueil général des Traités, conventions et autres transactions remarquables servant à la connaissance des relations étrangères des Puissances et Etats dans leur rapports mutuels. Rédigés sur copies, collections et publications authentiques. Continuation du grand recueil de Fr. Martens, par Charles Samwer, t. XVI, II-e partie, Gottingue, Librairie de Dieterich, 1860, p. 58.*

necreștini, doritori să devină cetățeni români. Această nouă reglementare a rămas totuși literă moartă, ca urmare a abdicării forțate a lui Alexandru Ioan Cuza și, de fapt, nici un evreu nu a fost naturalizat după punerea în aplicare a Codului civil și până la plecarea silită a acestuia din România. Un nou regim a fost instaurat în 1866, odată cu venirea unui prinț de origine germană, Carol Hohenzollern-Sigmaringen. În speranța de a vedea proclamată egalitatea în drepturi civile și politice prin noua Constituție care urma să fie promulgată, evreii români au făcut apel la Alianța israelită universală de la Paris întemeiată în 1860 și prezidată de Adolphe-Isaac Crémieux, fost ministru de Justiție în guvernul francez din 1848. Acesta din urmă nu a ezitat să efectueze o vizită la București, unde, în prezența a cincizeci de parlamentari, a cerut emanciparea pentru coreligionarii săi:

“Ascultați, domnilor, în Franța, scumpa noastră patrie, marea noastră Revoluție de la 1848 a proclamat egalitatea dintre albi și negri și i-a declarat frați, iar negrii din toate posesiunile franceze au trecut de la sclavie la libertate. Vreți să auziți un cuvânt care să vă miște inimile? Un evreu francez i-a emancipat pe negri; acest evreu membru al guvernului provizoriu – cel ce vă vorbește acum – vă cere și vă roagă, pentru evreii din România, ceea ce el a făcut cu atâta bucurie pentru negrii din coloniile noastre... Viața mea este împlinită, domnilor, și sunt gata pentru ziua în care Domnul mă va chema la el. Dar dacă El ar vrea să-mi satisfacă dorința, atunci să vă inspire gândul generos al emancipării complete a evreilor și să aflu, sosind în scumpa mea patrie, ca ea a fost votată în Constituția voastră, iar ultimul meu cuvânt va fi: ‘Doamne, binecuvântează România’”⁶.

Acest frumos discurs a impresionat auditoriul, Crémieux a primit asigurări, iar guvernul român a prezentat la Parlament articolul 6 care stipula că religia nu poate fi o piedică la dobândirea calității de cetățean. În timp ce discuțiile continuau în Parlament, unde deputații naționaliști extremiști se opuneau cu înverșunare acordării egalității în drepturi, o răzmeriță a izbucnit în capitală, Templul Coral, principala sinagogă construită nu cu mult timp înainte, a fost devastată și jefuită. Această răzmeriță a avut un răsunet considerabil în Europa, mai ales în țările care, prin tratatul de la Paris,

---

⁶ Carol Iancu, « Adolphe-Isaac Crémieux, l'Alliance israélite universelle et les Juifs de Roumanie au début du règne de Carol Hohenzollern Sigmaringen », *Revue des Etudes juives*, t. CXXXIII juillet-décembre 1974, fasc. 3-4, p. 486.

formau ansamblul Puterilor garante. Dar înainte ca să ajungă la București protestele miniștrilor de Afaceri Externe ai Franței și ai Marii Britanii, la 21 iunie/ 3 iulie 1866, după dezbateri pătimașe cu privire la problema evreiască, parlamentul a votat faimosul articol 7 al Constituției, care a închis pentru mai mult de jumătate de veac, drumul emancipării politice a evreilor: “Calitatea de român se dobândește și se pierde în conformitate cu regulile enunțate prin legile civile. *Numai străinii de rit creștin pot dobândi calitatea de român*”⁷.

Acest articol reprezintă oficializarea problemei evreiești din perspectiva sa istorică. Pe de o parte, evreii străini nu vor putea niciodată să fie naturalizați români. Pe de altă parte, poziția evreilor pământeni nefiind definită din punct de vedere juridic, vor putea și ei să fie considerați de către legislator ca veritabili străini, a căror naturalizare devenea imposibilă. Această concepție chiar s-a impus, iar măsurile luate împotriva lor vor fi întreprinse fără măcar a-i cita, numele lor fiind înlocuite cu acela de străin. În felul acesta, noul regim impus în 1866, deschide o eră de discriminări legale pentru o comunitate de 165.000 de persoane care asigurau rolul economic de *middle-classes*, în majoritate meșteșugari și negustori.

b) Perioada 1866-1877

Începând din 1866 și până la războiul de independență din 1877, o serie de decrete și măsuri restrictive, acompaniate de tulburări antievreiești, au avut un puternic ecou în Occident, provocând intervenții ale organizațiilor evreiești și a diplomației occidentale.

În 1867, câteva circulare ale ministrului de Interne, care reactivau dispozițiile articolului 94 al Regulamentului Organic din Moldova, prevedeau expulzarea evreilor din comunele rurale și chiar expulzarea lor arbitrară din țară. Aplicarea lor riguroasă a provocat excese care au fost denunțate în Franța, în special de Alianța israelită universală. Pus la curent de către Crémieux, președintele acestei organizații, Napoleon al III-lea telegrafiază domnitorului Carol I pentru a denunța “măsurile contrare umanității și civilizației”⁸. Comitetul central al Alianței a solicitat și obținut prin intermediul a trei

⁷ Cf. Carol Iancu, *Evreii din România...*, op. cit., p. 68.

⁸ *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*, t.1, p. 201

personalități, Goldsmid, Wertheimer și Artom, intervenția guvernelor englez, austriac și italian. Informate și prin rapoartele consulilor lor din Moldova, diferitele puteri au protestat energic contra actelor de expulzare, pe cât de arbitrar, pe atât de inumane. Moses Montefiore, personalitate israelită engleză bine cunoscută, s-a deplasat la București în august 1867, unde a primit din partea domnitorului Carol asigurări privind încetarea exceselor. Politica de expulzări a continuat însă, ceea ce a provocat, la 15 aprilie 1868, o *Notă colectivă* vehementă a reprezentanților străini din capitala României, adresată primului ministru Ștefan Golescu, iar la 15 iunie 1869, o nouă intervenție a guvernului francez prin intermediul consulului general Mellinet. După vizitele lui Adolphe-Isaac Crémieux și Sir Moses Montefiore, o altă personalitate evreiască a hotărât să-și lege soarta de cea a coreligionarilor săi din România. Este vorba de Benjamin Franklin Peixotto (1834-1890), care după ce a făcut studii juridice și ocupat diverse posturi de răspundere în organizațiile evreiești americane, a fost numit consul al Statelor Unite în România, unde a sosit în ianuarie 1871. Misiunea lui Peixotto în România, care a durat până în 1876, este unică în istoria diplomatică, deoarece el a fost numit consul al Statelor Unite, funcție cu totul onorifică, numai cu scopul de a îmbunătăți situația evreilor “as a missionary work for the benefit of the people he represents”, scrie președintele Grant în scrisoarea de acreditare⁹.

Soarta evreilor din România a stat la originea celui dintâi “*summit* evreiesc”: Conferința de la Bruxelles (29 și 30 octombrie 1872) la care au participat treizeci de delegați din opt țări (Germania, Anglia, Austria, Belgia, Statele Unite, Franța, Olanda și România). Opunându-se emigrării în masă, soluție propusă de Benjamin Franklin Peixotto, această conferință prezidată de Crémieux a reclamat egalitatea civilă și politică pentru coreligionarii români.

După reuniunea de la Bruxelles s-a stabilit o veritabilă coordonare între puternicele organizații evreiești, *Alliance israélite universelle* (A.I.U.), *Anglo-Jewish Association*, *Israelitische Allianz* de Vienne, *Board of Delegates of American Israelites*, precum și “Comitetele românești” de la Berlin, de la Haga și din alte țări. Eforturile acestor organizații pe lângă guvernele țărilor lor respective au culminat și s-au soldat cu un prim succes important la Congresul de la Berlin.

⁹ Carol Iancu, « Benjamin Franklin Peixotto, l'Alliance israélite universelle et les Juifs de Roumanie. Correspondance inédite (1871-1876) », *Revue des Etudes juives*, CXXXVII (1-2), janvier-juin 1978, p. 77-147.

c) Congresul de la Berlin și noul articol 7 din Constituția română

Datorită mai ales acțiunii lui Adolphe Crémieux în Franța și a lui Gerson von Bleichröder în Germania, ca și a unei întregi politici evreiești de intercesiune, Congresul de la Berlin, rezultat al războiului ruso-româno-turc, a abordat problema emancipării evreilor din Balcani. Cu câteva luni înainte de deschiderea Congresului, președintele și câțiva membrii ai Comitetului central al A.I.U. s-au întâlnit, la începutul lunii martie cu Waddington, ministrul francez al Afacerilor Externe care le-a dat asigurările cele mai formale. Crémieux s-a adresat de asemenea lui Saint-Vallier, ambasadorul Franței la Berlin, care i-a răspuns printr-o scrisoare în care considera « ca o datorie de justiție și de omenie să se caute cu grijă mijloacele de ameliorare a soartei israeliților din Răsărit , urmând vechile și generoasele tradiții ale politicii franceze”. La dezbaterile congresului, șeful delegației franceze, William Henry Waddington, a ridicat cel dintâi problema egalității pentru toți locuitorii unui stat. La o distanță de douăzeci de ani, Waddington, la Berlin, făcându-se ecoul lui Walewski (la Congresul de la Paris din 1856), a propus recunoașterea independenței României (după ce o făcuse pentru Bulgaria și Serbia), cu condiția ca drepturi egale să fie acordate tuturor locuitorilor, fără deosebire de religie. Waddington, care o obținut ca Dobrogea sa fie acordată României, în timp ce Rusia țaristă reocupa Basarabia de sud (!), a fost la originea articolului 44, care se referă la evreii români: “În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește beneficierea de drepturi civile și politice, admiterea la servicii publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii și industrii, în oricare localitate ar fi”¹⁰. Datorită lui Waddington, problema evreiască din România își găsea, în sfârșit, soluția. Era, de asemenea, o victorie a modelului francez al drepturilor omului, iar Crémieux putea telegrafia la Berlin: “Ce nouă glorie pentru Franța, pentru Waddington, în istoria secolului al XIX-lea”¹¹, în vreme ce Saint-Vallier, putea să răspundă: “... Apărând și făcând să triumfe cauza israeliților în România, în Serbia și în Bulgaria, noi am apărat cauza justiției, umanității și civilizației. Am făcut-o cu conștiința că îndeplinim o îndatorire de echitate aparținând Franței

¹⁰ Carol Iancu, *Bleichröder et Crémieux. Le combat pour l'émancipation des Juifs de Roumanie devant le Congrès de Berlin. Correspondance inédite (1878-1880)*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1987, p. 58.

¹¹ *Ibid.*, p. 162.

---

noastre dragi, organul tuturor cauzelor liberale și generoase, căreia îi revenea să ia inițiativa și am avut fericirea să obținem consimțământul și votul unanim al membrilor Congresului”¹².

Spre deosebire de Bulgaria și de Serbia care și-au emancipat supușii evrei și au obținut imediat recunoașterea independenței lor, nu același lucru s-a întâmplat în România. După lungi tergiversări, un nou articol 7 a fost promulgat de către parlament în octombrie 1879: acesta enunța doar principiul naturalizării individuale a tuturor străinilor (chiar și de confesiune evreiască), eludând complet emanciparea evreilor români. Aceștia din urmă erau definiți ca “străini nesupuși unei protecții străine...”. Astfel, evreii români deveneau, în mod oficial, niște “*heimatlos*”, apatrizi în propria lor țară. Puterile occidentale – Franța, Anglia și Germania – nu se puteau mulțumi cu o asemenea soluție (Rusia, Austro-Ungaria și Turcia, cele trei imperii învecinate și rivale au recunoscut independența română în lunile de după Congresul de la Berlin), totuși aceasta s-a impus din cauza schimbării radicale a atitudinii lui Bismarck. Într-adevăr, acesta din urmă, în pofida promisiunilor formale făcute bancherului și confidentului său Bleichröder, a renunțat la emanciparea evreilor români, în schimbul răscumpărării acțiunilor căilor ferate române (construite grație investițiilor germane) de către guvernul de la București, la un preț de nouă ori mai ridicat decât acela la care erau cotate. Presiunea lui Bismarck a sfârșit prin a înlătura reticențele Franței și Angliei, iar România a fost recunoscută, printr-o *Notă comună*, la 20 februarie 1880.

Putem considera, așadar, că avem de-a face cu o ruptură în politica Franței? Nu tocmai, căci dacă Franța, împotriva voinței sale, a urmat Germania în abandonarea evreilor români, aceasta s-a petrecut deoarece, în conjunctura internațională a epocii, ea risca să fie îndepărtată de destinul unei țări latine, pentru a cărei renașteri contribuise atâta, încă din vremea lui Napoleon al III-lea. Dar tot Franța este aceea care, prin condeiul ministrului ei al Afacerilor Externe, a obținut să se înscrie în *Nota comună* rezerve în ceea ce privește importanța reală a articolului 7 al Constituției, “de unde rezultă pentru persoanele de rit necreștin domiciliat în România, neapartenând de altfel nici unei naționalități străine, necesitatea de a se supune formalităților

---

¹² *Ibid.*, p. 57.

unei naturalizări individuale”¹³. La 16 aprilie 1880, noul ministru al Afacerilor Externe, Freycinet, revenea asupra acestor rezerve într-o circulară trimisă agenților diplomatici ai țării sale, unde critica noua lege, care “impune israeliților români, ca și cum ar fi străini, necesitatea naturalizării individuale subordonate pentru fiecare caz în parte unui vot al puterilor legislative”¹⁴.

Numărul naturalizărilor individuale efectuate pe baza unei legi unice votată de parlament reflectă continuarea unei politici de ostracizare: în afara celor 888 de combatanți evrei din războiul de independență din 1877, naturalizați printr-o lege colectivă, doar 85 de persoane au obținut cetățenia română între 1879 și 1900, câteva sute până la răboaiele balcanice.

d) Nota Hay (1902)

Criza economică de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX a provocat, între 1890 și 1914, exodul a aproape 90.000 de evrei, adică o treime din comunitate. Sosirea masivă a evreilor români săraci – printre ei *fussgeier*, emigranți pedestri – în Occident și mai ales în Statele Unite a ridicat din nou, pe plan internațional, problema situației lor legale, a neemancipării lor și a nerespectării Tratatului de la Berlin (1878). În Franța, publicistul Bernard Lazare (1865-1903) devine apărătorul recunoscut al evreilor români. El a publicat un studiu detaliat al condiției lor în revista lui Charles Péguy, *Cahiers de la Quinzaine*, iar după o scurtă vizită în România i-a scris lui Theodor Delcassé, ministrul francez al Afacerilor Externe, pentru a-i atrage atenția cu privire la soarta coreligionarilor săi români. În 1902, după mai bine de două decenii de la Congresul de la Berlin, nu Franța, ci Statele Unite au luat inițiativa unei intervenții diplomatice prin vocea lui John Hay, secretar al Departamentului de Stat. Printr-o scrisoare-circulară (faimoasa “Nota Hay”), adresată la 8 august 1902 ambasadorilor americani din țările semnatare ale Tratatului de la Berlin, în numele “principiilor umanitare”, Statele Unite acordau sprijinul lor moral semnatarilor “actului solemn” de la Berlin, pentru a cere aplicarea sa loială. Această intervenție “umanitară”, motivată de problemele pe care le provoca imigrarea evreilor români, a fost considerată de către Paul de Margerie, ambasadorul Franței în Statele Unite (într-o scrisoare

---

¹³ Cf. Carol Iancu, *Le Combat international pour l'émancipation desc Juifs de Roumanie*, Tel Aviv, Centre Goren Goldstein, Institut de Recherche de la Diaspora, Université de Tel Aviv, 1994, p. 59.

¹⁴ Carol Iancu, *Bleichröder et Crémieux...*, op. cit., p. 95-96.

adresată la 22 septembrie 1902 ministrului Afacerilor Externe Delcassé), ca “o a doua lovitură dată doctrinei Monroe”. Puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin au refuzat să urmeze Statele Unite în prezentarea unui protest comun către guvernul din București, iar cele mai multe nici n-au reacționat. Situația evreilor români nu era considerată în 1902 ca o problemă prioritară, deci nu intra în cadrul acelei *realpolitik* a Puterilor¹⁵. Inițiativa americană nu a avut nici un rezultat concret, ca și luarea de poziție a lui Bernard Lazare. Cu toate acestea, organizațiile evreiești occidentale, mai ales cele franceze, nu și-au încetat acțiunea pe lângă guvernele lor. În 1907, în cursul răscoalei țăranilor români, Alianța israelită universală, a alocat, în ajutorul evreilor din România, o sumă substanțială. Doi ani mai târziu, la 3 februarie 1908, președintele ei, Narcisse Leven, i-a trimis lui Stephen Pichon, ministrul Afacerilor Externe, un *Memoriu* în care punea problema neemancipării evreilor români: “Rolul Franței la Congresul de la Berlin, inițiativele luate de către plenipotențiarilor francezi, îndeosebi în chestiunea egalității în drepturi a tuturor locuitorilor din principatele balcanice, ne îndreptățesc să credem că guvernul Republicii, fidel politicii sale de la 1878, va considera că situația israeliților a devenit prea gravă pentru ca aceasta să nu ceară aplicarea Tratatului de la Berlin”¹⁶. În pofida primirii favorabile rezervate acestei intervenții nici de astă dată nu s-a obținut vreun rezultat.

e) Războaiele balcanice și Conferința de pace de la București (1913)

Războaiele balcanice aveau să ofere, din nou, o ocazie ideală organizațiilor evreiești occidentale, impulsionate de un puternic sentiment de solidaritate, să întreprindă o nouă inițiativă diplomatică. În vreme ce David Alexander și Claude Montefiore s-au adresat lui Sir Edward Grey, în numele lui *Anglo-Jewish Committee* și al *Jewish Board of Deputies* (reunite în *Conjoint Jewish Committee*), în Franța, Narcisse Leven intervine la rândul său pe lângă Stephen Pinchon. Într-o scrisoare din 6 februarie 1913, Leven, după ce a insistat asupra situației evreilor români, tratați ca veritabili străini în țara lor, ca niște *outlaws*, a lansat un apel mișcător: “Guvernul francez va continua desigur

---

¹⁵ Cf. Carol Iancu, « L'émigration des Juifs roumains dans la correspondance diplomatique française », *VIIe Congrès mondial des Etudes juives*, Jérusalem, 1977.

¹⁶ Carol Iancu, *L'émancipation des Juifs de Roumanie (1913-1919)...*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1992, p. 39.

tradițiile, care i-au inspirat pe eminentii reprezentanți ai Franței la Congresul de la Berlin și pe oamenii de Stat, care ulterior au încercat să facă în așa fel încât în concertul Puterilor și în acțiunea lor exercitată asupra României să predomine concepțiile liberale ale țării noastre. Îndrăznim, deci, să sperăm că actualele convorbiri de la Londra le vor oferi ocazia să reamintească României obligația respectării prevederilor Tratatului de la Berlin”¹⁷. O copie a acestei scrisori a fost trimisă, la 25 martie 1913, de către ministrul francez al Afacerilor Externe, reprezentanților Franței la Londra, Sankt Petersburg și București, însoțită de următoarea observație: “Pentru cazul în care soarta evreilor României ar urma să fie examinată de către colegii Dv. cu ocazia negocierilor bulgaro-române”¹⁸. Două personalități se fac atunci cunoscute prin articole răsunătoare în presa occidentală. În Italia Luigi Luzzatti, fost președinte al Consiliului de miniștri, a publicat, în *Corriere della Serra* din 13 martie 1913, un text celebru, “Un apel la diplomația europeană pentru a salva libertatea religioasă”, unde el îi prezintă pe evreii români ca pe “ultimii iobagi care mai există în Europa” (“*Insomma sono gli ultimi servi ancora esistenti in Europa*”)¹⁹. În Franța, Georges Clemenceau semnează, în prima pagina a ziarului *L’Homme libre*, articolul “Evreii din România”, în care denunță tratamentul la care ei sunt supuși ca străini, “în pofida participării lor la îndatoririle publice și la cea mai grea dintre acestea, la serviciul militar”. În concluzie, el nu ezită să facă apel la diplomația franceză: “Oare dl. Pichon nu ar putea să profite de discuțiile care urmează să înceapă, pentru a relua convorbirile cu privire la această chestiune din punctul de vedere unde se ajunsese cu dl. Freycinet?”. În pofida diferitelor intervenții, tratatul final al Conferinței de pace de la București, care a încheiat cel de-al Doilea Război balcanic, semnat la 10 august 1913, nu a luat în considerație soarta evreilor români. Tot astfel, în pofida insistențelor ambasadorului american Jackson nu s-a introdus nici o stipulare privind egalitatea în drepturi pentru locuitorii de pe teritoriile ce și-au schimbat suveranitatea. Totuși, un acord de principiu referitor la acest subiect pare să se fi fost schițat mai înainte între Franța, Italia și Marea Britanie, așa cum rezultă dintr-o minută din 13 iunie 1913 a ministrului francez al Afacerilor Externe: “M-am întreținut asupra acestei chestiuni cu d. Tittoni [ambasadorul Italiei la Paris], care mi-a declarat

¹⁷ Idem, *Le combat international pour l’émancipation desc Juifs de Roumanie*, op. cit., p. 63-64.

¹⁸ *Ibid.*, p. 72.

¹⁹ *Ibid.*, p. 50.

că este dispus să caute, în acord cu Franța și Anglia, reglementarea într-un sens favorabil israeliților din România”²⁰.

Cum trebuie explicat eșecul diplomatic al acestor puteri? El s-a datorat opoziției ferme a membrilor delegației române care, deși au făcut promisiuni verbale, au refuzat cu încăpățănare înscrierea într-un document de importanță internațională a unei chestiuni de ordin intern... Spre deosebire de ceea ce s-a petrecut la Berlin în 1878, România nu mai era un « pitic politic », ci arbitrul conflictului balcanic. În această conjunctură, chestiunea evreo-română nu avea nici o șansă să fie rezolvată. Lupta pentru emancipare urma să-și găsească în sfârșit o soluție favorabilă șase ani mai târziu, în capitala franceză.

3. De la emancipare la Șoah: evoluția diplomației occidentale

a) Conferința de pace de la Paris (1919) și emanciparea evreilor români

Odată cu Marele Război, chestiunea evreo-română intră în faza sa ultimă și decisivă. Treptat, în România se dezvoltă un curent de opinie favorabil emancipării. Această evoluție a fost favorizată de tenacitatea evreilor români, care n-au încetat nici un moment lupta lor purtată, în mod exemplar, de *Uniunea Evreilor Pamânteni*. Peste 23.000 de evrei români (numărul lor total potrivit recensământului din 1912 se ridică la 239.067, reprezentând 3,3% din populație) se aflau sub drapel de la începutul ostilităților. Importanța participării lor la luptele pentru țara lor este ilustrată de listele nominale extrase din *Monitorul Oficial*, care ne dau numărul militarilor evrei morți (882), răniți (740), prizonieri (449), dispăruți (3.043) și decorați (825)²¹. În străinătate, evreii români au fost susținuți, potrivit împrejurărilor războiului, de coreligionarii din țările Antantei, din țările neutre și din Imperiile central-europene.

Articolul 28 al Tratatului de la București-Buftenă (7 mai 1918), semnat între România și Puterile centrale, a fost cel dintâi care a abordat chestiunea

---

²⁰ *Ibid.*, p. 84.

²¹ Carol Iancu, *L'Emancipation des Juifs de Roumanie (1913-1919). De l'inégalité civique aux droits de minorité : l'originalité d'un combat à partir des guerres balkaniques et jusqu'à la Conférence de paix de Paris*, Montpellier, Université Paul Valéry, 1992, p. 118.

“egalizării confesiunilor religioase din România”. El nu provenea dintr-o politică liberală a Germaniei și a Austro-Ungariei, ci a fost urmarea demersurilor de culise a evreilor germani, prin intermediul Asociației Organizațiilor Evreiești din Germania (“*Vereinigung Jüdischer Organisationen Deutschlands*” (V.J.O.D.), constituită la 20 ianuarie 1918, și a evreilor austrieci, mai ales prin reprezentanții Organizației sioniste austriece. Aceștia s-au adresat contelui Czernin, ministrul ungar al Afacerilor Externe din Austro-Ungaria, care a răspuns favorabil și a solicitat introducerea problemei evreiești în convorbirile Conferinței de pace din capitala României. Soluția “germană” și “austro-ungară”, bazată pe un sistem de categorii care limita numărul de persoane susceptibile de a fi naturalizate s-a soldat cu un rezultat mediocru, obținut odată cu primul decret-lege român, care a urmat. Într-adevăr, *Legea asupra naturalizării străinilor născuți în țară* sau *Legea Marghiloman* (27 august 1918), în loc să acorde o emancipare colectivă, prevedea accesul la cetățenia română numai a anumitor categorii de evrei băștinași, iar aceasta potrivit unei proceduri complicate și oneroase. Doar câteva zeci de persoane au putut dobândi drepturi civice în virtutea Legii Marghiloman, care a fost abolită la 6 noiembrie 1918, puțin înainte ca România să reia războiul alături de Aliți.

Odată cu sfârșitul Marelui Război, în perspectiva întrunirii viitoarei Conferințe a Păcii, asistăm la o coordonare a eforturilor organizațiilor evreiești occidentale. Nu trebuie să ne mire numeroasele demersuri pe lângă președintele Cabinetului francez și pe lângă diplomația franceză, dat fiind rolul central pe care Franța era chemată să-l joace la încheierea păcii. Isaac Astruc, delegatul Alianței israelite universale în România, s-a întreținut îndelung, la 28 decembrie 1918, cu contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franței la București : acesta s-a pronunțat în favoarea emancipării evreilor români pe care dorea să-i vadă sub influența culturii franceze. În ajunul deschiderii Conferinței de Pace de la Paris (prima ședință plenară a avut loc la 18 ianuarie 1919) intervențiile evreiești au fost tot mai presante. Astfel, *Societatea evreilor originari din România stabiliți în Elvetia* i-a trimis, la 9 ianuarie 1919, lui Georges Clemenceau, un “Memoriu privitor la modalitățile soluționării chestiunii evreiești în România”, care reclama o emancipare în bloc a evreilor autohtoni. În Franța, baronul de Rothschild s-a adresat, la 25 decembrie 1918, în același sens lui Victor Antonescu, ambasadorul României

la Paris. Acesta din urmă i-a răspuns, informându-l că un decret-lege era pe punctul de a fi promulgat de guvernul român. Într-adevăr, cabinetul condus de Ion I. C. Brătianu, cunoscând intențiile Alianților cu privire la chestiunea evreiască, știindu-i hotărâți să facă în așa fel ca drepturile evreilor să fie recunoscute, în scopul de a preveni inițiativele lor, a publicat la 13 ianuarie 1919 (29 decembrie 1918, potrivit calendarului iulian), noul decret-lege pentru dobândirea naționalității române. Acesta nu prevedea acordarea de drepturi, ci autorizația de a le cere în măsura în care postulanții îndeplineau un anumit număr de condiții și potrivit unei proceduri complicate, reglementate de tribunale. Pentru organizațiile evreiești, ca și pentru evreii români, era limpede că adevărata reglementare nu putea fi impusă decât de Conferința de pace. La 20 februarie 1919, Alianța israelită universală a adresat un “Memoriu asupra chestiunii israeliților din România” președintelui Conferinței de pace, cuprinzând următoarea formulare propusă pentru a fi inserată în tratatul cu România: “Sunt declarați cetățeni români toți evreii născuți sau locuind pe teritoriul României, cu excepția aceluia care, înscriși în registrele consulatelor străine, aparțin unei naționalități străine. Dovedirea acestei naționalități incumbă guvernului român”²². În vreme ce Alianța israelită universală și *Joint Foreign Committee* englez se mărginesc să-și concentreze eforturile în vederea proclamării unei complete egalități civile și politice pentru evreii români, Comitetul Delegațiilor evreiești pe lângă Conferința de pace, creat la Paris la 25 martie 1919, și dominat de evreii americani, reclamă în plus beneficiul de “drepturi de minoritate”. Acest nou concept juridic s-a impus în capitala franceză, ca urmare a prăbușirii imperiilor rus, german, austriac și otoman și a noului decupaj teritorial al Europei și al Orientului Apropiat. Este vorba de a garanta în tratate și, ulterior, în legislația anumitor țări, drepturi particulare – în mod esențial culturale și religioase – în afara egalității civile și politice a membrilor acestor minorități cu ceilalți cetățeni ai (noului) lor stat.

Studiul pe care l-am consacrat chestiunii evreo-române înaintea Conferinței de Pace, mi-a permis să constat originea conceptului de “drepturi de minoritate”. Teza pe care o susțin, bazată pe o analiză comparativă a textului *Memorandumului* Comitetului Delegațiilor evreiești (al cărui inspirator a fost Wilhelm Filderman, cel mai ilustru reprezentant al evreilor români la Paris),

---

²² Cf. Carol Iancu, *Le Combat international pour l'émancipation des Juifs de Roumanie*, op. cit., p. 234.

transmis Conferinței de pace la 10 mai 1919, cu textele diferitelor tratate ale minorităților, este că formularea conceptului de “drepturi de minoritate” a fost o “invenție evreiască”. Evreii români se aflau, în sfârșit, în fața posibilității de a-și vedea recunoscute nu doar drepturile de cetățean, ci și drepturile de minoritate, asemenea celorlalte numeroase minorități ale României Mari. Acest fapt nu a constituit cel mai neînsemnat paradox al chestiunii evreo-române.

Sub presiunea discuțiilor care au avut loc în capitala franceză și față de eventualitatea că se va impune printr-un tratat nu numai acordarea emancipării complete evreilor, dar și beneficiile statutului lor de minoritate (cum a fost cazul cu evreii polonezi care au primit garanții referitoare la învățământ, limbă și la respectarea Șabatului), guvernul Brătianu a luat inițiativa unui nou decret-lege, edictat la 22 mai 1919. Este vorba de al treilea și ultimul decret-lege care se referă tot la o naturalizare bazată pe principiul unei declarații de voință din partea celor interesați, și nu de o emancipare colectivă. Contrar așteptărilor primului ministru I. C. Brătianu și a dârzei sale opoziții, Conferința de Pace, care trebuia să dea o consacrare internațională noilor frontiere ale țării sale, a impus României, ca și Poloniei și altor state, un tratat al minorităților. În pofida tergiversărilor, reprezentanții români au sfârșit prin a semna Tratatul Minorităților la 9 decembrie 1919, după ce au reușit să îndepărteze “articolele evreiești” identice cu cele prezente în tratatul polonez. Cu toate acestea, Consiliul suprem a introdus în locul lor, la propunerea lui Clemenceau, articolul 7 (alegerea acestei cifre nu era întâmplătoare, amintind-o pe aceea din Constituția României): “România se angajează a recunoaște drept resortisanți români, cu deplin drept și fără nici o formalitate, pe evreii ce locuiesc în toate teritoriile României și care nu se pot prevala de nici o altă naționalitate”²³.

Acest articol reglementează în mod explicit nu doar statutul evreilor indigeni din Regat (Vechiul Regat), în sfârșit recunoscuți ca cetățeni români, ci și tuturor evreilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania, ale căror drepturi fuseseră deja garantate, ca și pentru ceilalți locuitori, prin actele unirii celor trei provincii ale României. În felul acesta, emanciparea evreilor români a fost impusă prin voința Puterilor, mai ales a Franței, impulsionate la rândul lor de către organizațiile evreiești occidentale.

---

²³ *Ibid.*, p. 296, doc. nr. 104.

b) “Chestiunea evreiască” în România Mare (1919-1939)

Cele două decenii care separă Conferința de Pace de la Paris de cel de-al Doilea Război mondial au fost în istoria României o perioadă cheie când, în ciuda dificultăților, statul român a reușit în mare măsură să unifice elementele sale disparate. Dublarea suprafeții (de la 130.177 km² în 1913 la 295.049 km² în 1920) și a populației (de la 7.160.000 locuitori în 1912 la 15.541.000 în 1920), revenirea Basarabiei, Transilvaniei și Bucovinei la “patria-mamă”, au transformat noua Românie într-un stat cu naționalități numeroase, iar dacă românii constituiau elementul majoritar, circa 30% din populație erau alogeni. Potrivit recensământului din 1930, după unguri și germani, evreii erau, prin importanța lor numerică, cea de-a treia minoritate, numărând 728.115 (4%) suflete după criteriul de naționalitate și 756.930 (4,2%) după acela al religiei (celor circa 240.000 de evrei din Vechiul Regat li s-au adăugat aproape jumătate de milion de evrei din noile teritorii: în 1930 existau în Basarabia 206.956 evrei, în Transilvania 192.833, iar în Bucovina 93.101).

După emanciparea evreilor, ostilitatea față de ei departe de a fi slăbit, cum am fi fost îndreptățiți să așteptăm, nu a făcut decât să sporească. De fapt, această ostilitate a fost un aspect permanent al societății din perioada interbelică, iar nu un fenomen minor și pasager. După 1919, antisemitismul a evoluat din cauza contextului iritant al unei variate palete de minorități naționale căutând a-și păstra identitatea și, după opinia noastră, el a fost adevăratul vector al naționalismului între cele două războaie mondiale. În Basarabia, evreii au fost făcuți răspunzători de progresele comunismului, iar conspirația “iudeo-bolșevică” – acuzație deloc originală – a fost de atunci înainte și în mod permanent lansată împotriva lor și extinsă la evreii din toate provinciile. În schimb, în Transilvania, evreii, în mare măsură asimilați culturii maghiare (ei au fost recunoscuți ca cetățeni începând din 1867 și primiți fără discriminare în școlile ungurești), au fost acuzați de iredentism. Nici una, nici cealaltă din aceste acuzații nu erau total lipsite de temei, dar numărul comuniștilor evrei, ca și cel al evreilor unguri iredentiști a fost minim. Cu toate acestea, ele au fost cele două axe constante pe care s-a construit propaganda antisemită după Marele Război. Această propagandă a cunoscut un succes deosebit printre studenți, învățători, profesori, preoți, funcționari guvernamentali și mai ales șomeri intelectuali, care au constituit armătura organizațiilor de extremă dreapta, propovăduind anticomunismul, antisemitismul și statul autoritar.

Perioada 1919-1933 a fost marcată de tulburările antievreiești ale studenților, de chestiunea recunoașterii cetățeniei evreilor (înscrisă în Constituția din 1923), dar și prin repunerea ei în discuție prin Legea Mârzescu (1924) și prin diverse proiecte legislative, iar perioada anilor 1934-1939 de reîntoarcerea la o legislație antisemită și în final de retragerea pe scară largă a cetățeniei evreilor. Acestea sunt cauzele care explică de ce “chestiunea evreiască” în România a continuat să preocupe diplomația occidentală.

Tratatul minorităților reprezenta pentru organizațiile evreiești occidentale garanția îmbunătățirii situației evreilor din Europa răsăriteană și balcanică. Nu e de mirare deci să constatăm, că, la 20 februarie 1920, *Board of Deputies of British Jews* a muțumit președintelui și membrilor Conferinței de pace pentru principiile de libertate religioasă și pentru clauzele în favoarea minorităților introduse în tratatele cu Polonia, România și Grecia²⁴.

Între 1922 și 1933, țara a fost permanent agitată de tulburări antievreiești recurente, adeseori sângeroase, ai căror actori au fost în primul rând studenții și liceenii incitați de agitația și propaganda organizațiilor de extremă dreapta, L.A.N.C., Legiunea Arhanghelului Mihail și Garda de Fier.

Primul val de tulburări studențești antievreiești a avut loc sub guvernarea lui I. C. Brătianu (1922-1925). Acestea au debutat în 1922, în luna octombrie, cu ocazia sărbătoririi încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria, în cetatea istorică din Alba Iulia. Dezordinele au izbucnit întâi la Iași, încurajate de decanul Facultății de Drept, A.C. Cuza, fondatorul Ligii Național-Creștine, care reclama eliminarea evreilor din societatea românească. Ele s-au extins la Cluj, unde în noiembrie 1922, studenții creștini ai Facultății de medicină au alungat de la cursuri pe colegii lor evrei, agresiunile lor extinzându-se în oraș, unde au prădat și distrus prăvălii evreiești, devastat casa studenților evrei și redacția ziarului de limba maghiară *Uj Kelet* (“Noul Orient”). Colecția acestei gazete și numeroase manuscrise au fost arse în piața publică, iar mobilierul și caracterele tipografice aruncate în Someș. Pretextul incidentelor a fost restituirea de către studenți evrei comunității lor a cadavrului unui coreligionar, adus la institutul de anatomie (evreii ortodocși se opuneau disecției cadavrelor). De fapt, adevăratul scop al mișcării pornite din capitala Transilvaniei și extinsă repede la alte centre universitare ale țării a fost exigența aplicării *numerului*

²⁴ Carol Iancu, *Les Juifs de Roumanie et la solidarité internationale (1919-1939)*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2006, doc. nr. 2 du 24 février 1920, p. 77

clausus, pentru a suprima concurența evreiască în cariera medicală, ca și în alte discipline. La 1 decembrie 1922, deputatul Adolphe Stern a ridicat în Camera Deputaților chestiunea exceselor antisemite de la Universitatea din Cluj. În Franța, o delegație a Alianței israelite universale din Paris s-a prezentat la ambasada României, transmițând un memoriu de protest destinat guvernului român, dar adresându-se în același timp și Ministerului Afacerilor Externe francez. La 26 ianuarie 1923, ambasadorul Victor Antonescu informa pe secretarul general al A.I.U. că guvernul său a decis închiderea universităților. “În ce privește amenințările antisemite universitare, nu s-ar putea avea în vedere măsuri mai radicale decât cele care au fost luate, adică închiderea universităților. Guvernul a hotărât să nu precupețească nici un efort pentru a anihila mișcările antisemite și crede că o poate face de o asemenea manieră încât pe viitor să nu mai rămână nici o sursă de animozitate între populația evreiască și populația creștină”²⁵.

Din păcate, tulburările studenților au continuat și sub guvernarea lui Alexandru Averescu (1926-1927), culminând cu excesele de la Oradea și Cluj, când Vintilă Brătianu era președinte al Consiliului de miniștri (1927). Un Congres al studenților din toată țara, organizat aici la Oradea, cu sprijinul material al guvernului s-a deschis pe data de 2 decembrie 1927, cu o ordine de zi antisemită: “lupta împotriva evreilor” și chestiunea lui *numerus clausus*. În zilele următoare, grupuri de studenți au comis agresiuni chiar împotriva celor care le acordaseră ospitalitate (o mie de studenți dintr-un total de cinci mii, au fost găzduiți de evrei), devastând sinagogi, și arzând în piața publică sulurile Torei, aceste pentateuhuri, parte integrantă a Bibliei creștine... Pe drumul de întoarcere, studenții au călătorit cu trenuri speciale puse la dispoziția lor și s-au oprit în mai multe localități – Cluj, Ciucea, Huedin, Târgu-Ocna, unde au repetat actele de vandalism.

Excesele din Transilvania au avut un larg ecou în Camera Deputaților, în Senat, dar și mai ales în străinătate, unde au stârnit numeroase reacții și proteste. În Franța, *Le Temps* din 15 decembrie le-a consacrat un întreg articol în care antisemitismul a fost denunțat “ca o greșeală gravă împotriva dezvoltării normale a vieții și proprietății națiunii”. Doi reprezentanți ai A.I.U., Alfred Berl și Jacques Bigart, s-au prezentat la ministrul Afacerilor Externe francez și au

---

²⁵ *Ibid.*, doc. nr. 6, p. 81.

cerut o intervenție pe lângă guvernul de la București : “Delegaților Alianței israelite li s-a răspuns – putem citi într-o notă a Quai d’Orsay-ului – că ministrul va fi informat despre demersul lor, dar că nu se poate disimula caracterul deosebit de delicat al unei acțiuni ce s-ar exercita asupra României, unde chestiunea minorităților naționale este exploatată de către partidul de opoziție și care prezintă dificultăți atât de serioase pentru guvernul actual”²⁶. *Liga franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului* i-a scris lui Vintilă Brătianu, președintele Consiliului de ministri român, și i-a cerut să ia măsuri rapide atât pentru a pedepsi excesele săvârșite, cât și pentru a evita repetarea lor. O serie întreagă de organizații și de comunități evreiești s-au adresat Societății Națiunilor, pentru a-i cere să intervină pe lângă guvernul român pentru a face să înceteze persecutarea coreligionarilor români și, înainte de toate *Amalgamated Hungarian Roumanian Society of Naturalized Citizens* din New York. De asemenea, Comunitatea israelită din Atena, care a exprimat “speranța arzătoare că acțiunea conjugată a S.D.N. și a părții sănătoase a poporului român va permite să urgenteze sfârșitul persecuțiilor care dezonoarează omenirea civilizată”²⁷. Marele rabin al Genevei Sigismund Balizer a cerut o audiență la 13 ianuarie 1928 și a fost primit ulterior de directorul Secțiunii Minorități a acestei instituții. Președintele Comunității evreiești din Buenos Aires a trimis o telegramă, denunțând “persecuțiile barbare asupra israeliților din România”²⁸, iar un deputat israelit (William Sirowich) a depus la Camera Reprezentanților o moțiune, cerând ruperea relațiilor diplomatice dintre guvernul Statelor Unite și România. Sesizat printr-o telegramă de către Lucien Wolff, secretar al *Joint Foreign Committee* din Londra, Nicolae Titulescu, ministrul Afacerilor Externe, a răspuns printr-un memoriu, anunțând revocarea a trei prefecți de județ și a unor autorități polițienești, precum și câteva condamnări pentru furt și jefuirea unor magazine, incendierea și devastarea unor sinagogi. Tulburările antievreiești au continuat, cu mai puține violențe, și sub guvernele național-țărăniște (1928-1933).

După asasinarea premierului Ion Duca, de către membrii Gărzii de Fier, s-a format un nou guvern liberal, la 31 ianuarie 1934, sub președenția lui Gheorghe Tătărescu, care a rămas la putere în pofida a numeroase remanieri ministeriale până la 28 decembrie 1937. În acești 4 ani, sub influența propagandei

²⁶ *Ibid.*, doc. nr. 33 din 14 februarie 1928, p.119.

²⁷ *Ibid.*, doc. nr. 25 din 12 ianuarie 1928, p.113.

²⁸ *Ibid.*, doc. 31, 9 februarie 1928, p.118.

naziste, guvernul și-a însușit tezele rasiste și antisemite ale lui Cuza și Codreanu, promulgând o serie de legi discriminatorii. Dispoziția juridică cea mai gravă a fost *Legea pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi*, promulgată la 24 iulie 1934 (regulamentul de aplicare datând din 23 ianuarie 1935), care stipula că întreprinderile economice erau obligate să aibă un personal românesc într-o proporție de cel puțin 80%, și de cel puțin 50% în Consiliile lor de administrație. Această lege rasistă, care a precedat chiar legile de la Nuremberg, a fost denunțată de Filderman care, venit la Paris, unde s-a întâlnit cu Henri Béranger, președintele Comisiei pentru Afaceri externe din Senat și cu Paul Bastid, președintele pentru Afaceri externe a Camerei Deputaților, transmițându-le un memoriu al Comitetului central al Alianței israelite universale. Această lege împotriva căreia a protestat, în afară de Franța, celelalte guverne occidentale, a rămas în vigoare, iar aceasta a încurajat alte proiecte legislative antievreiești.

Vicepreședintele A.I.U. a avut o audiență la Alexis Léger, secretar general al Afacerilor externe, căruia i-a remis de asemenea la 10 ianuarie o “Notă cu privire la situația evreilor români”. Un an mai târziu, la 15 ianuarie 1937, o nouă “Nota cu privire la situația israeliților din România” a fost transmisă lui Bargaten, directorul Afacerilor politice din Ministerul francez al Afacerilor Externe. După trecerea în revistă a ultimelor discriminări antisemite (doar patru studenți evrei admiși la Facultatea de medicină din București, iar două sute de avocați evrei radiați din baroul acestui oraș), se face o descriere detaliată a proiectului de lege, urmărind privarea evreilor de cetățenia română. În concluzie, autorii notei fac apel la guvernul francez, pentru a-i împiedica promulgarea. Intervențiile guvernului francez, prin intermediul lui Adrien Thierry, ambasadorul Franței la București, nu au avut nici un rezultat, și o adevărată mutație a intervenit odată cu venirea la putere, la sfârșitul lunii decembrie 1937, a guvernului Goga-Cuza, care a introdus o masivă legislație antisemită.

Am putut prezenta pe larg, în două lucrări diferite, toate decretelor antievreiești, ca și numeroasele intervenții ale organizațiilor evreiești și ale diplomației occidentale pentru apărarea drepturilor evreilor români²⁹. Doresc aici numai să insist asupra faptului că rezistența evreilor români, care au organizat o adevărată grevă economică, prin abținerea de la orice operațiuni de vânzare și de cumpărare, combinată cu intervențiile occidentale, a contribuit

²⁹ Carol Iancu, *Les Juifs en Roumanie (1919-1938). De l'émancipation à la marginalization*, Paris-Louvain, Peeters, 1996, 432 p. și *Les Juifs de Roumanie et la solidarité internationale (1919-1939)*, Montpellier, 2006, 351 p.

la căderea celui dintâi guvern rasist din perioada interbelică, după numai patruzeci și una de zile. Octavian Goga a calificat concedierea sa ca “triumful lui Israel”, în vreme ce regele a făcut apel la patriarhul Miron Cristea pentru alcătuirea unui nou guvern.

Succesul luptei evreilor români împotriva guvernului Goga-Cuza nu a fost decât o victorie provizorie, politica antisemită a fost continuată în timpul dictaturii regale, instaurată la 10 februarie 1938 și care a durat până la 6 septembrie 1940. Nu s-a întreprins nimic pentru a abroga *Legea asupra revizuirii cetățeniei române* promulgată la 21 ianuarie 1938, în ciuda protestelor Congresului mondial evreiesc. Acesta a făcut demersuri pe lângă S.D.N., exasperându-l pe ministrul român al Afacerilor externe Petrescu-Comnen, care a amenințat că va denunța Tratatul minorităților din 1919, imitând astfel guvernul polonez, dacă chestiunea evreilor români sau a celorlalte minorități din țara sa urma să fie evocată la Geneva³⁰. Ambasadorul francez Adrien Thierry a intervenit în mai multe rânduri în favoarea evreilor români, dar în privința unui nou demers pe lângă autoritățile de la București, el și-a exprimat astfel părerea la sfârșitul unui lung raport trimis la Paris, la 27 iunie 1938: “... nu cred că Franța ar avea, în împrejurările actuale, interesul să se compromită, de altfel zadarnic, și nu trebuie să ne ascundem, într-o chestiune în care ea nu este angajată direct, în vreme ce are atâtea de făcut pentru a apăra aici propria sa poziție, în subiecte în care interesele sale politice cele mai importante sunt în joc”³¹. Înțelegem astfel de ce noile demersuri ale organizațiilor evreiești și ale Congresului mondial evreiesc nu aveau nici o șansă de reușită. În România, *Legea asupra revizuirii cetățeniei române* a continuat să fie aplicată: până la 15 septembrie 1939 cetățenia română a fost retrasă la un număr de 225.222 de evrei (36,7% dintr-un total de 617.396 persoane examinate).

c) Șoahul în România (1940-1944)

Perioada dictaturii lui Carol al II-lea, în vremea căruia “căpitanul” Codreanu și treisprezece dintre camarazii lui au fost uciși de poliție în urma unei “tentative de fugă” (în noiembrie 1938), a cunoscut și prăbușirea României Mari: la 27 iunie 1940, Armata Roșie a ocupat Basarabia și

³⁰ *Ibid.*, doc. nr. 122 din 1 mai 1938, p. 287-289.

³¹ *Ibid.*, doc. nr. 127, p. 335.

Bucovina de Nord, la 30 august 1940, în urma arbitrajului Axei și Dictatului de la Viena, partea de nord a Transilvaniei a fost cedată Ungariei, în timp ce la 7 septembrie 1940, prin acordul frontier de la Craiova, partea de sud a Dobrogei (Cadrilaterul obținut în 1913), a fost restituită Bulgariei. Aceste răsturnări geopolitice au fost hotărâtoare pentru evreii locuitori ai acestor regiuni, ca și pentru cei ce au rămas în România, unde persecuția a fost sporită prin promulgarea legii din 9 august 1940, numită “Statutul evreilor”; care îi definea pe evrei rasial, ceea ce îi afecta și pe evreiibotezați. Noi decrete au interzis evreilor să ia în căsătorie femei creștine sau să se convertească, proprietățile și bunurile comunităților evreiești au fost “naționalizate”, o întreagă legislație draconică i-a pus pe evrei la marginea societății, provocând ruina lor economică.

Antisemitismul a atins paroxismul odată cu instaurarea dictaturii generalului Ion Antonescu (14 septembrie 1940-23 august 1944), al cărui guvern pro-nazist a împărțit puterea în primele șase luni cu Garda de Fier, noul *Conducător* stabilind de la început un stat național-legionar. Calvarul evreilor din această perioadă a fost acela al *Șoahului*, suferințele și lupta lor pentru supraviețuire reprezentând un întreg capitol de istorie tragică pe care l-am prezentat în două volume: *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu (1940-1944)*, în lumina corespondențelor inedite ale Quai d’Orsay-ului și *Alexandru Safran și Șoahul neterminat în România Culegere de documente (1940-1944)*. După cum puteți constata, eu pledez pentru folosirea cuvântului *Șoah*, care nu se pretează la nicio confuzie, este singurul cuvânt care desemnează unicitatea fenomenului de nimicire totală care a fost cât pe ce să facă să dispară poporul evreu din Europa.

Aceste studii mi-au permis să evaluez atitudinile diplomației occidentale pe care țin să le evoc pe scurt. Printre numeroasele aspecte tratate în documentele Ministerului Afacerilor Externe francez, trei sunt privilegiate: legislația antisemită, efectele spoliierilor și a “românizării”, și actele de violență la care a fost supusă populația evreiască, pogromurile, deportările și masacrele. Diplomații francezi folosesc în rapoartele trimise la Paris expresii fără echivoc, pentru a sublinia nu numai amploarea colaborării germano-române, ci și – mai ales – responsabilitatea specială a autorităților române (jandarmii și armata care duceau la îndeplinire ordinele lui Antonescu) în acțiunile de deportare și masacrare:

- “epurarea radicală a elementului evreiesc [în Basarabia]” (scrisoare din 12 august 1941)³²;

- “proiect pregătit de guvernul român, abil încurajat de germani și care vizează exterminarea izraeliților din aceste regiuni [Basarabia și Bucovina]” (scrisoare din 28 octombrie 1941)³³;

- “ne aflăm în fața unui plan sistematic de exterminare pus la cale deja de câțva timp” (scrisoare din 10 noiembrie 1941)³⁴.

Documentele publicate ne arată o atitudine demnă de admirat a ambasadorului Franței la București, Jacques Truelle, care nu a dat curs instrucțiunilor primite de la Vichy și nu a acceptat să elibereze “certIFICATE etnice” solicitate de administrația română³⁵, obținând chiar de la aceasta din urmă nediscriminarea persoanelor de naționalitate străină pe baza originii etnice³⁶. Alte documente pe care le-am descoperit în Arhivele Naționale ale României ne arată că Jacques Truelle, dacă nu a reușit să oprească acțiunea de distrugere a iudaismului român, dacă nu a putut stopa martiriul evreilor deportați în Transnistria, el a păstrat o atitudine curajoasă până când a părăsit postul său, la 20 iunie 1943, sub pretextul că trebuia să se trateze la un spital din Istanbul, dar de fapt pentru a pleca la Alger, ca să se alătore Franței libere. Unul din ultimile sale gesturi semnificative a avut loc la 16 iunie, câteva zile înainte de plecarea sa definitivă, cu ocazia distribuirii premiilor elevilor Liceului francez din București. Mai multi elevi evrei au fost atunci recompensați, premiul ministrului Franței fiind acordat lui Aurel Kupferman. Un raport al Serviciului Special de Informații (SSI) român notează că la întrebarea care i-a fost pusă - de ce a acordat acest premiu unui evreu -, el a răspuns că “evreii sunt rasa cea mai inteligentă și în același timp cea mai hulită” și că astfel “a dorit să promoveze un elev de liceu de origine semită”³⁷. Trebuie să aducem un omagiu și fondatorului și primului director al Liceului francez, Georges Dementhon, care nu a ezitat să primească elevi evrei, eliminați din toate școlile de stat sau

---

³² Carol Iancu, *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu (1940-1944)*, Polirom, 2001, doc. nr. 66, p. 145.

³³ *Ibid.*, doc. nr. 79, p. 160.

³⁴ *Ibid.*, doc. nr. 80, p. 164..

³⁵ *Ibid.*, doc nr. 72, scrisoare din 9 septembrie 1941.

³⁶ *Ibid.*, doc. nr. 77, scrisoare din 18 octombrie 1941.

³⁷ Carol Iancu, *O viață de luptăm o rază de lumină*, București, Hasefer, 2008, p.147.

private. În afară de școlile evreiești, Liceul francez a fost singura instituție școlară din București care în timpul Șoahului a menținut elevi evrei³⁸.

Volumul de documente consacrat șef rabinului Alexandru Șafran evidențiază atitudinea unor diplomați occidentali prezenți la București care au intervenit în favoarea evreilor, în 1941, pentru a împiedica deportările în Transnistria, apoi pentru a ajuta deportații și a obține repatrierea lor, iar în 1942, pentru a împiedica deportările în Polonia. Printre aceste personalități trebuie menționați în mod deosebit reprezentantul Vaticanului Andrea Cassulo, ambasadorul Elveției René de Weck, reprezentanții Crucii Rosii internaționale Charles Kolb și Vladimir Steiger și secretarul de Stat american Cordell Hull. Cartea amintește de asemenea o serie întreagă de personalități române care au activat în același sens: Regina-Mamă Elena, primarul din Cernăuți Traian Popovici, conducătorii Partidului Național Țărănesc (președintele Iuliu Maniu, vicepreședintele Ion Mihalache, Nicolae Lupu, Ghiță Pop), ai Partidului Național Liberal (Constantin I. C. Brătianu), patriarhul Nicodim, mitropoliții Nicolae Bălan și Tit Simedrea, și alții. Toate acestea dovedesc că în România exista o opoziție față de politica nefastă de “purificare etnică” dusă de dictatorul Antonescu. Evreii au știut să-și găsească grație unor conducători de elită, și în primul rând, Wilhelm Filderman și Alexandru Șafran, mijloacele necesare care au permis supraviețuirea a aproape jumătate din comunitatea lor. E drept, imensa majoritate a celor scăpați de Șoah, erau locuitori ai Vechiului Regat și al Transilvaniei de Sud.

Concluzii

De la 1856 și până la 1945, de la Congresul de la Paris, urmare a războiului Crimeii, și până la sfârșitul celui de-al Doilea Război mondial, trecând prin Congresul de la Berlin din 1878, Conferința de la București din 1913, Conferința de pace de la Paris din 1919, perioada interbelică și cea a Șoahului, asistăm la o continuitate a chestiunii evreo-române pe plan internațional și în lumea diplomatică. Înainte de 1919 această chestiune este legată de neamnciparea evreilor, iar după această dată de progresele antisemitismului.

---

³⁸ Cf. Carol Iancu, Jacques Truelle, Paul Morand et les relations franco-roumaines pendant la Deuxième Guerre mondiale », in *Paul Morand l'Européen. Actes du Colloque de Bucarest (22-23 septembre 2009)*, Bucarest, Ambassade de France et Institut Français de Bucarest, 2009, p. 87-88.

Franța a constituit sprijinul cel mai prețios pentru nașterea României moderne, prin unirea Moldovei cu Valahia (1859), pentru recunoașterea independenței sale (1878) și noilor sale frontiere (1919), după alipirea Transivaniei, a Bucovinei și a Basarabiei. Franța se regăsește mereu, la toate etapele care au marcat evoluția condiției evreilor români. Dacă este adevărat faptul că guvernele franceze au fost în mod constant sollicitate de personalități evreiești franceze și de puternica Alianță isrelită universală, nu e mai puțin adevărat că politica Franței se înscrie într-o tradiție îndelungată privind apărarea principiilor drepturilor omului și ale cetățeanului. Nu au existat “rupturi” veritabile, nici în atitudinea iudaismului francez, nici a guvernelor și diplomaților francezi în îndelungata luptă pentru emanciparea evreilor români, ci uneori, în funcție de conjunctura internațională, de “mutații”, îndeosebi în alegerea mijloacelor și a metodelor. Alianța israelită universală și Adolphe-Isaac Crémieux sunt la originea adoptării unei “politici evreiești de intervenție” (numită în ebraică *stadlanut*), care s-a manifestat pentru prima oară pe plan internațional prin organizarea unei întâlniri evreiești la vârf, la Bruxelles, în 1872, și care și-a dat întreaga măsură la Berlin, în 1878, și la Paris, în 1919. Alianța israelită universală a reușit să se facă recunoscută nu doar de guvernul francez, ci și de celelalte puteri, ca organul reprezentativ (fără a fi totuși singurul) al iudaismului occidental emancipat. Chiar și miniștrii și oamenii politici români (îndeosebi Brătienii) au conferit cu delegații săi, conștienți de influența acesteia asupra opiniei publice.

În Franța, prima țară din Europa care și-a emancipat evreii deja în 1791, integrarea a fost relativ rapidă și nu a întâmpinat prea multă rezistență: promovarea fiilor lui Israel, deveniți israeliți, a cunoscut epoca sa de aur în perioada celui de-al Doilea Imperiu, atunci când s-a pus pentru prima dată pe plan internațional problema emancipării evreilor români. Alianța israelită universală dorea să fie introdus “modelul francez” în țările din Răsărit și balcanice, îndeosebi în România. Totuși, situația din această țară, ca și din Rusia învecinată, unde, la sfârșitul secolului XIX, locuiau cinci milioane de evrei, era foarte diferită. Închizând porțile cetății române, guvernele acestei țări nu au făcut altceva decât să consolideze sentimentul național evreiesc. Iată de ce la Paris, în 1919, delegații evreilor români au vrut să obțină nu numai drepturi cetățenești, ci și drepturi de minoritate. În revendicările lor s-a produs o mutație. Din această perspectivă, putem înțelege faptul, că dincolo de o “solidaritate evreiască internațională”,

---

au existat de asemenea tensiuni, îndeosebi între Alianța israelită universală și Comitetul Delegațiilor evreiești, dominat de sioniștii americani.

Franța și iudaismul francez, dar și Anglia și Statele Unite și diferitele organizații evreiești occidentale, printre care Congresul mondial evreiesc fondat la Geneva în 1936, au continuat să apere drepturile evreilor din România Mare. În perioada interbelică a existat, așadar, o solidaritate internațională față de evreii români. Ea s-a manifestat prin neîncetate demersuri ale acestor organizații, dar și adeseori de către diplomația guvernelor lor respective, îndeosebi francez, englez și american. Slabele rezultate obținute în apărarea drepturilor evreilor români, după 1933, se explică prin ascensiunea irezistibilă a mișcărilor de extremă dreapta și prin evoluția conjuncturii internaționale marcată de politica agresivă a Germaniei hitleriste și diminuarea influenței democrațiilor occidentale în frumoasa țară a Carpaților. A existat o “permanență” în atitudinea diplomaților francezi chiar și în timpul celui de-al Doilea Război mondial. Ea trebuie desigur nuanțată: dacă Jacques Truelle a avut o atitudine admirabilă, intervenind pentru a atenua calvarul comunității evreiești, Paul Morand, care l-a înlocuit, nu s-a făcut cunoscut prin nici o acțiune în favoarea evreilor români persecutați.

Prin trecerea în revistă a unei perioade de aproape un secol privind destinul evreilor din România în perspectiva evoluției diplomației occidentale, și în special al celei franceze, desigur incompletă, multe aspecte neputând fi abordate, am dorit să valorizez o istorie mult timp delăsată care necesită încă noi investigații. Rolul nostru ca istorici este de a explora *sine ira et studio* evoluția societăților în timp, pentru a ne face să fim mai conștienți de apartenența noastră la aceeași comunitate umană.

***

Stimate Doamnele Rector, stimate doamnele Decan, dragi colegi, Doamnelor și Domnilor, îmi dau seama că prin mine, distincția cu care mă onorați este acordată unei întregi comunități care a marcat istoria frumosului Dv. oraș. Iată de ce, nu voi precupeți eforturile pentru a încuraja noul *Centru de istorie a evreilor Eva Heyman*, și a dezvolta legăturile între Universitatea Paul Valéry din Montpellier și Universitatea din Oradea, căreia sunt mândru de a-i aparține de azi înainte.